

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:5

Socialdepartementet

**VÅRDEN VID
UNGDOMSVÅRDSSKOLORNA**

Ungdomsvårdsskoleutredningens

betänkande

Stockholm 1954

Statens offentliga utredningar 1954

Kronologisk förteckning

1. Svensk namnboi 1954. Statens Reproduktionsanstalt. 224 s. Fl.
2. Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. Idun. 447 s. E.
3. Kollektivhus. Victor Petterson. 116 s., 20 s. pl. S.
4. Moderskapsförsäkring m. m. Idun. 154 s. S.
5. Vården vid ungdomsvårdsskolorna. Victor Petterson. 138 s. S.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:5

Socialdepartementet

VÅRDEN VID
UNGDOMSVÅRDSSKOLORNA

*Ungdomsvårdsskoleutredningens
betänkande*

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1954

STATS-OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1914

Societetspostens tid

ÅR DEN 710

LANDMÄSSVÄRDSKOLORNA

Landmätarsällskapets

beträffande

REKONSTRUKTIONEN ÖFVER DEN

STORSTADEN

Innehåll

Skrivelse till departementschefen	5
Inledning	7
Kap. I. Klientelet på ungdomsvårdsskolorna	10
Kap. II. Målsättningen för skolornas arbete och medlen för dess genomförande	14
Kap. III. Intagning i ungdomsvårdsskola m. m.	28
Kap. IV. Klientelets uppdelning på olika skolor	32
Kap. V. Yrkesutbildningen	40
Kap. VI. Fritidsverksamheten	48
Kap. VII. Personalplaner	50
Kap. VIII. Personalvård och personalutbildning	66
Kap. IX. Skolstyrelserna	69
Kap. X. Eftervård	72
Kap. XI. Kostnader	79
Sammanfattning	82

Bilagor:

1. Undersökningar rörande ungdomsvårdsskolornas klientel	85
2. Vissa statistiska uppgifter	134
3. Specifikation av vissa byggnadskostnader m. m.	137

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet

Genom beslut den 16 juni 1950 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för socialdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning angående vården vid ungdomsvårdsskolorna. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades därefter såsom sakkunniga landshövdingen Per Nyström, tillika ordförande, docenten Gunnar Boalt, ledamöterna av riksdagens andra kammare Märta Boman och Brita Elmén, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare numera statsrådet Hjalmar Nilson, chefen för Lövsta skolhem och yrkesskola Birger Sjödén samt ledamoten av riksdagens andra kammare Adolf Wallentheim. De sakkunniga antog benämningen ungdomsvårdsskoleutredningen.

På därom gjord framställning entledigade chefen för socialdepartementet den 22 november 1951 Nilson från uppdraget och tillkallade filosofie licentiaten Karl Lindegren att i Nilsons ställe vara ledamot av utredningen.

Sjödén avled den 23 mars 1953 och Wallentheim den 22 augusti 1953.

Den 1 juni 1951 uppdrog Kungl. Maj:t åt utredningen att jämväl utreda frågan om en utvidgning av möjligheterna att erhålla ersättning av staten för skador vållade av personer, som intagits på vissa anstalter.

Att såsom experter biträda vid utredningsarbetet tillkallade departementschefen den 20 december 1950 i vad det avsåg en översyn av flitpennings- och avlöningssystemet vid ungdomsvårdsskolorna dåvarande t. f. rektorn Maja Stehn, rektorn Arvid Tågmark och dåvarande t. f. rektorn Henry Wester, den 29 juni 1951 i vad det avsåg utredningens allmänna uppdrag t. f. byråchefen Lars Bolin, i vad det avsåg frågan om en utvidgning av möjligheterna att erhålla ersättning av staten för skador vållade av personer, som intagits på vissa anstalter dåvarande hovrättsassessorn

Gunnar Engström och i vad det avsåg en särskild undersökning av klientelet vid skolorna numera t. f. rektorn Dick Blomberg. Därutöver har den 4 mars 1952 tillkallats rektorn Paul Lindblom och den 22 augusti 1952 rektorn Algot Wickberg.

Såsom sekreterare åt utredningen förordnades den 21 augusti 1950 numera förste byråsekreteraren Olov Johnsson och såsom biträdande sekreterare den 29 juni 1951 numera konsulenten Ivan Hultan.

Till socialdepartementet har utredningen ingivit följande skrivelser:

den 30 september 1951 förslag till vidgade möjligheter att erhålla ersättning av statsmedel för skador vållade av personer, som varit intagna på vissa anstalter;

den 8 oktober 1951 förslag till nytt avlönings- och flitpenningssystem för eleverna vid ungdomsvårdsskolorna;

den 27 oktober 1951 förslag till viss omändring av Sundbo yrkesskola för möjliggörande att där omhändertaga ett anstaltsbesvärligare klientel;

den 29 oktober 1951 förslag till vidgade möjligheter för vård i enskilda hem av ungdomsvårdsskoleelever; samt

den 15 oktober 1952 plan på längre sikt för omändrings- och nybyggnadsarbeten m. m. vid ungdomsvårdsskolorna.

Med anledning av remisser har utredningen till Kungl. Maj:t avgivit utlåtanden dels den 19 januari 1952 gemensamt med barnavårdskommittén och strafflagberedningen över en framställning den 24 september 1951 av riksåklagaren angående den kriminalpolitiska behandlingen av brottslig ungdom i åldern 15—17 år m. m. dels ock den 2 juni 1953 över en framställning den 7 april 1953 av socialstyrelsen om ändrad stationeringsort för tre eftervårdskonsulenter.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna sitt betänkande.¹ I en bilaga till betänkandet lämnas redogörelse för särskilt företagna undersökningar rörande klientelet vid ungdomsvårdsskolorna.

Av utredningens arbete återstår endast färdigställandet av en upplysningskrift om ungdomsvårdsskolorna, vilket arbete beräknas vara avslutat inom kort.

Stockholm den 18 september 1953.

Per Nyström

Gunnar Boalt

Märta Boman

Brita Elmén

Karl Lindegren

—/ Olov Johnsson

¹ Betänkandet överlämnat i stencilupplaga den 28 september 1953.

Inledning

Denna utredning tillsattes i en situation, då en märkbar klientelförsämring på ungdomsvårdsskolorna skapade stora svårigheter såväl inom skolorna som för allmänheten i skolornas närhet. Samtidigt förebådade reformsträvandena på strafflagstiftningens område, att en ytterligare försämring av skolornas klientel kunde väntas under de närmaste åren, därigenom att ungdomar under 18 år, som tidigare dömts till fängelse, för framtiden helt skulle hänvisas till ungdomsvårdsskolorna.

En huvuduppgift för utredningen var att föreslå en sådan förstärkning av ungdomsvårdsskolorna, att dessa skulle sättas i stånd att bättre bemästra situationen. Vid sina överläggningar med skolledningarna under besök på skolorna möttes utredningen av tre huvudönskemål: ge oss möjligheter att dela upp ungdomarna på mindre förläggningar inom skolan, ge oss möjligheter att avskilja de mest oroliga elementen från de övriga eleverna, ge oss ökade möjligheter att hålla ungdomen sysselsatt under fritiden, då rymningarna oftast sker!

Det är egentligen i stort sett dessa önskemål — framsprungna ur erfarenheterna på skolorna — som utredningens förslag avser att förverkliga. Under utredningsarbetets gång har emellertid även andra problem dykt upp, som tarvat särskilda förslag.

Det stod emellertid klart för utredningen från början, att de framförda

önskemålen — hur enkla och klara i tillämpningen de än tedde sig — skulle kräva stora förändringar och framför allt dra stora kostnader. Detta dels därför att det gamla byggnadsbeståndet på skolorna är utformat för större förläggningar, dels därför att mindre avdelningar medför en avsevärd utökning av personalen.

Under den första tiden av utredningens verksamhet framfördes i den allmänna debatten kring ungdomsvårdsskoleväsendet tanken på en särskild central anstalt för den mest anstaltsbesvärliga delen av klientelet, ett "ungdomsvårdens Roxtuna".

Av flera skäl avvisade utredningen detta förslag. Det skulle medföra olägenheten med transporter av de anstaltsbesvärliga. Det skulle medföra kostnader så omfattande, att dessa skulle lägga hinder i vägen för den spaltning av övriga skolor på små avdelningar, som är ett av skolledningarnas huvudönskemål.

Sedan utredningen tagit ståndpunkt i denna fråga, framlade utredningen förslag till byggande vid vissa skolor av små specialavdelningar för de anstaltsbesvärliga. Detta skedde i skrivelser av den 27 oktober 1951 och 15 oktober 1952. Dessa förslag innebar inrättande av specialavdelningar vid Sundbo, Forsane, Lövsta och Margretelund. För Sundbo och Forsane upptog förslagen dessutom inrättande av särskilda utskrivningsavdelningar.

Genom dessa förslag skulle åstadkommas, dels att klientelet vid dessa skolor skulle kunna differentieras enligt den lilla gruppens princip, dels att möjligheten att på ett särskilt sätt omhändertaga rymmare och andra anstaltsbesvärliga skulle utökas högst väsentligt.

Utformningen av de föreslagna specialavdelningarna byggde på erfarenheter från den s. k. slutna avdelningen vid Långanäs. Utredningen ansåg det emellertid vara möjligt att göra vissa modifikationer i utformningen, jämfört med Långanäsavdelningens, vilka innebär en större likhet med anstaltsavdelningarna i övrigt utan att rimliga krav på rymningsskydd eftersattes.

Att utredningen bröt ut förslagen beträffande dessa specialavdelningar från sitt huvudförslag innebär icke, att utredningen underskattat behovet av möjligheten till differentiering av klientelet vid andra skolor. Utredningen var emellertid av den uppfattningen, att framför allt hänsynen till allmänhetens berättigade krav gjorde det nödvändigt att skyndsammast ge skolorna ökade resurser att hindra i synnerhet sådana elever att rymma som ställde till svårigheter för allmänheten.

Utredningens förslag i detta avseende har i det stora hela godtagits av statsmakterna, och ifrågakvarande specialavdelningar är nu under uppförande. I och med att dessa försetts med personal har första delen av utredningens program förverkligats. Avdelningarna beräknas kunna bemannas med personal, specialavdelningen vid Sundbo den 1 januari 1954 och övriga avdelningar den 1 juli 1954.

Också beträffande vissa andra frågor fann utredningen det angeläget att skyndsamt avgiva förslag, redovisade i särskilda skrivelser under år 1951. Utredningen har sålunda framlagt förslag om vidgade möjligheter att erhålla er-

sättning av statsmedel för skador vållade av personer, som intagits på vissa anstalter, förslag om nytt avlönings- och flitpenningssystem för eleverna vid ungdomsvårdsskolorna samt förslag om vidgade möjligheter för vård i enskilda hem av ungdomsvårdsskoleelever. Samtliga dessa förslag har sedermera godtagits av statsmakterna.

Det är emellertid så att rymningarna inte är begränsade till de skolor för relativt vuxna pojkar vid vilka nu specialavdelningar inrättats. I själva verket är rymningsfrågan ett i vissa avseenden värre problem vid skolor för flickor. Den förekommer även vid hemmen för pojkar i folkskoleåldern. Rymningarna från dessa skolor är visserligen mindre uppmärksammade av allmänheten, därför att dessa rymmare i regel ställer till mindre ohägn än förrymda vuxna pojkar. Ur skolornas synpunkt är de emellertid ett icke mindre allvarligt problem, enär de i lika hög grad verkar nedbrytande på rymmarna, ja, för flickornas del är konsekvensen av en rymning oftast värre än för pojkarnas. En förrymd flicka blir i regel sexuellt utnyttjad på samvetslöst sätt.

Även för dessa kategorier av skolor är det nödvändigt att skapa ökade möjligheter till intensivare behandling och bättre övervakning genom en differentiering av klientelet på små avdelningar och genom en förstärkning av personalen. De förslag till omdisposition av äldre byggnader och nybyggnader av avdelningar vid vissa skolor, som utredningen framlägger i detta betänkande är en konsekvens av denna utredningens uppfattning om skolornas upprustningsbehov. Skall de erfarenheter, som personalen delgivit utredningen om överlägsenheten av behandlingen i små grupper, kunna förverkligas, så bör det av utredningen framlagda ombyggnadsprogrammet i 5 etapper, preliminärt

redovisat redan i utredningens skrivelse den 15 oktober 1952, snarast komma till utförande. Utredningen är angelägen framhålla, att dessa förslag ur ungdomsvårdsskoleväsendets synpunkt är icke mindre viktiga än de redan förverkligade, även om dessa senare avsåg att bemästra särskilt utåt uppmärksamma de svårigheter.

Utredningen har redan i fjol — den 15 oktober 1952 — framlagt förslag om inrättandet av en särskild sjömansskola. Utredningen framför ännu en gång detta förslag, ty den är övertygad om att detta förslag bär på pedagogiska moment, som kan bli av stort värde i skolornas verksamhet.

Den föreslagna allmänna omformningen av skolornas struktur — genom uppspaltningen av de större förläggningarna i mindre avdelningar — medför i och för sig ökade personalkostnader. Därutöver anser sig utredningen emellertid böra upptaga i de förslag till personalplaner, som utarbetats av utredningen, en avsevärd förstärkning dels av den högre specialutbildade personalen, dels av vårdpersonalen. Utredningen har under sitt arbete med ungdomsvårdsskolornas problem blivit allt mer övertygad om att ett gott resultat av verksamheten framför allt är beroende av tillgången till kvalificerad och lämplig personal. Ökade befordringsmöjligheter för den lägre personalen är ett villkor för att skolorna skall få behålla de mest lämpade. Vill man minska rymningsfrekvensen och vill man draga konsekvenserna av den erfarenhet, som gjorts på skolorna av fördelarna med

små enheter, är sålunda ökade personalkostnader ofrånkomliga. Vill man göra något för att avhjälpa bristen på personal för fritidssysselsättningen — en erkänd svaghet i skolornas nuvarande utrustning — verkar detta också i samma riktning.

Beträffande de förslag, som framläggas i detta betänkande, vill utredningen här inledningsvis ytterligare understryka endast ett, nämligen förslaget att genom särskilda bokhållare — som nu endast finns vid ett fåtal skolor — minska rektorernas befattning med administrativa göromål. Det kan icke vara riktigt, att den ledande kraften i skolans fostrarverksamhet i den utsträckning, som nu oftast är fallet, nödgas sysselsätta sig med administrativa göromål. I den utsatta position, som skolorna i regel befinner sig, är det vidare av vikt, att rektor kan ägna tid åt förhållandet till den omgivande bygden liksom medverka vid ungdomarnas utplacering i enskilda hem.

En närmare redogörelse för principer och praxis vid ungdomsvårdsskolorna avser utredningen lämna i en särskild för allmänheten avsedd upplysningskrift. I här föreliggande betänkande har dock utredningen ansett det vara önskvärt att i särskilda kapitel lämna en kort redogörelse för dels klientelet vid skolorna, dels vissa metoder i arbetet, enär de i de därefter följande kapitlen framlagda förslagen bör ses mot bakgrunden av utredningens ställningstaganden i vissa principiella frågor, som behandlas i de förra kapitlen.

Klientelet på ungdomsvårdsskolorna

Ur den undersökning av klientelet på ungdomsvårdsskolorna, som utredningen låtit företaga och som redovisas som särskild bilaga, kan vissa typiska särdrag och företeelser utläsas. Den följande sammanställningen berör blott materialet som grupp betraktat, oaktat de individuella variationerna kan vara mycket stora inom gruppen.

Den vanart som är den egentliga anledningen till att ungdomarna placeras på ungdomsvårdsskolor är av skiftande slag. Bland pojarna är egendomsbrott den vanligaste asocialitetsyttringen. För de yngre pojarna rör det sig därvid mest om automatinbrott, badstrandsstöld och snatterier vid varuhusdiskarna, medan de äldre efter hand övergår till butiks- och lägenhetsinbrott. Motorfordonstillgreppen kommer också att utgöra ett markant inslag hos de äldre. De flesta kriminalitetsformer som eldsanläggning, förfalskningsbrott, rån och misshandel etc. förekommer naturligtvis också men i avsevärt mycket mindre omfattning.

Även hos flickorna intar egendomsbrotten den främsta platsen inom den rena kriminaliteten, men vida vanligare är icke direkt brottslig vanart och då främst sexuella förseelser i form av prostitution med lösdriveri och liknande som följd företeelser.

Det är naturligtvis så att ett beteende kan vara mindre önskvärt ur samhällets synpunkt och behöva korrigeras utan att detta beteende lagmässigt är att be-

trakta som ett brott. Elevernas asocialitet yttrar sig inte bara i kriminella handlingar utan också i beteendestörningar på andra områden. Helt generellt kan man kanske säga, att det rör sig om en allmänt bristande anpassningsförmåga. Denna oförmåga till anpassning yttrar sig inom familjen i allmänna uppfostringssvårigheter som trots och egensinne, svartsjuka mot systerkonen och terroriserande av föräldrarna. Inlemmandet i den normala skolgången har för ungdomsvårdsskoleklientelet inneburit betydande svårighet. Det stora flertalet av eleverna redovisar skolkning, störande uppträdande under lektionerna och svårigheter med kamraterna som utmärkande drag för beteendet i skolklassen. I arbetslivet kommer företeelsen åter: huvudparten av det äldre klientel, som före omhändertagandet haft tillfälle att komma ut i förvärvslivet, kännetecknas av ett upprepat byte av arbetsplats och av långa perioder frivillig arbetslöshet, där den ekonomiska försörjningen skett genom snyltande på föräldrarna, mer eller mindre maskerat bettleri, pokerspel och prostitution i de fall, där livsuppehållet inte bestritts genom renodlat kriminell verksamhet.

Elevernas normala uppväxtmiljö avviker mycket starkt från den ideala och har mera sällan varit ägnad att förminska dessa svårigheter till anpassning. Påfallande många är födda utom äktenskapet. I stort sett endast var

tredje elev kommer från ett hem, där fadern och modern sammanlever, medan resten representerar hela skalan av andra hemförhållanden från en konstant uppväxtmiljö hos samma fosterföräldrar eller hos endera av föräldrarna till ett ständigt bollande mellan olika fosterhem och anstalter. Det finns exempel på elever, som bytt miljö inte mindre än 25 gånger. Föräldrarnas intresse för barnens fostran har ofta varit liten, tillsynen har varit ringa eller obefintlig, och slapphet och likgiltighet har präglat inställningen till barnen.

Föräldrarnas möjligheter att påverka sina barn i positiv riktning synes även ha varit ganska inskränkta. Sinnessjukdom, sinnesslöhet och annan psykisk abnormitet är inte ovanliga företeelser hos föräldrarna och mycket ofta påträffar man utpräglad asociala drag som kriminalitet, alkoholism, arbetsovilja och prostitution.

Även i materiellt avseende synes utgångsläget ofta ha varit dåligt. Fattigdom, stora syskonskaror och trångboddhet är vanliga inslag i dessa ungdomars förhistoria.

Det förefaller alltså finnas ett samband mellan den dystra uppväxtmiljön och beteenderubbningarna. Om detta samband huvudsakligen beror på nedärvda dåliga egenskaper, vilka yttrar sig såväl i föräldrarnas oförmåga att skapa en harmonisk hemmiljö som i den unges vanart, eller på en ren miljöpåverkan genom den undermåliga omgivningen kan väl inte avgöras med säkerhet.

Ofta måste man nog räkna med en kombination av å ena sidan konstitutionella defekter som hjärnskador, hormonella rubbningar och liknande och å den andra den bristfälliga miljön. Det är ju bara en del av alla de ungdomar, vilka växer upp under svåra miljöförhållanden, som blir asociala. Liksom

människor med sämre fysisk motståndskraft lättare dukar under för epidemier, torde det bli de unga, som i andra avseenden är illa utrustade, vilka lättast ger efter för den dåliga miljöns inflytande.

Det visar sig också, att flertalet elever i många avseenden är psykiskt underutvecklade och handikappade. De flesta ligger många år efter sin ålder i allmän mognad.

Känslomässigt är de omogna och torftiga, reagerar flackt och ytligt och saknar förmåga till djupare känslöengagemang. I åtskilliga fall beter de sig som småbarn med meningslösa raseriutbrott, matvägran eller egocentrisk självhävdelse. Många är genom tidigare pinsamma erfarenheter av vuxnas betående rädda för personalen på skolan eller aggressivt och trotsigt inställda mot dem. Också gentemot kamraterna visar de många gånger bristande kontaktförmåga och en tydlig motvilja att inlemma sig i kollektivet.

Även i intellektuellt avseende är många allvarligt nedsatta och en stor del av eleverna ligger flera år efter den genomsnittliga mognaden för respektive ålder. Omdömesförmågan är nedsatt och möjligheterna att fatta orsakssammanhang eller att förstå följderna av en viss handling är små. När det gäller den låga genomsnittliga begåvningsnivån, spelar naturligtvis kulturarmodet och bristen på intellektuell stimulans i hemmiljön en viss roll.

Eleverna på ungdomsvårdsskolorna präglas i hög grad av sina bristande energitillgångar. De har liten uthållighet och har svårt att stå emot yttre tryck och påfrestningar. Framför allt hos den omhändertagna storstadsungdomen är fritidsintressena utpräglat passivt inriktade — man tycker om att gå på bio, dansa, stå och hänga i gat hörnen och liknande, medan förenings-

tillhörighet, fritidsstudier, hobbyverksamhet och mer aktiva, initiativkrävande sysselsättningar är ovanliga i förhållande till det för åldern normala.

Det rör sig alltså här om en grupp psykiskt mer eller mindre allvarligt skadade och omogna ungdomar med underutveckling på det känslomässiga planet, intellektuell efterblivenhet, passivitet och otillräckliga energiresurser som de dominerande inslagen. I många fall synes man kunna betrakta defekterna som miljöskador, där en anseelig eftermognad kan inträffa i en mer gynnsam miljö. I andra fall är skadorna djupare och mer svårpåverkade.

Denna ganska grova och onyanserade sammanfattning av de utmärkande dragen gäller endast det nu aktuella elevmaterialet, sådant det avtecknar sig i utredningens klientelundersökning. Alla erfarenheter pekar nämligen på att klientelet ständigt skiftar sammansättning och karaktär i takt med förändringar i samhället i stort. Motorfordonsparkens tillväxt medför indirekt fler billånare på skolorna, till dess man skapar effektiva billås; ungdomsfylleriets ökade omfattning innebär, att fler unga alkoholister kommer att bli omhändertagna; förebyggande åtgärder, exempelvis genom inrättande av specialklasser i folkskolorna eller genom utbyggande av rådgivningsverksamheten i uppfostringsfrågor, torde medföra, att många ungdomars anpassningsproblem kan lösas utan tillgripande av anstaltsvård.

Men även faktorer, som inte så direkt har med asocialiteten att göra, kan påverka klientelsammansättningen. Familjelivets förändrade karaktär, förhållandena på arbetsmarknaden, nöjeslivets merkantilisering och seriemagasinen är exempel på faktorer, som brukar nämnas som orsaker till att ungdomsbrottligheten synes öka och till den enligt mångas förmenande tilltagande ohys-

ningen. Så enkelt är naturligtvis inte problemet, utan man måste tänka sig ett oändligt komplicerat samspel mellan olika faktorer.

Helt allmänt kan man nog ändå säga, att varje förändring i samhället och dess värderingar har olika effekt på olika individer. Vid en tidpunkt, då den fysiska styrkan förhårligas, löper den klene och sjuklige största risken att inte kunna anpassa sig; minskar det sociala fördömandet av homosexualiteten, tar troligen fler av de bisexuella gränfallen steget över; en mer praktiskt betonad inriktning av skolundervisningen medför kanske, att den debile får större möjligheter att klara sin allmänna anpassning.

Nu tycks förhållandet vara det, att klientelet på ungdomsvårdsskolorna genomgått en förändring i tämligen konstant riktning under de senaste årtiondena. Samstämmiga erfarenheter från alla skolor säger, att klientelet år för år har försämrats och att den typiske eleven nu är geléaktig, slapp och hållningslös, arbetsovillig och svårpåverkad. Tidigare tycks elevmaterialet mer ha karakteriserats av robusta, utåtvända och aktiva bråkmakare, som trots sin besvärlighet på anstalten var förhållandevis lättillgängliga för påverkan och behandling. Samstämmigheten i vittnesbörden gör, att man måste acceptera denna gradvisa klientelförsämring som en realitet.

En bidragande orsak till försämringen torde vara, att elevantalet efterhand minskats, vilket medfört, att antalet särskilt svåra elever nu är proportionsvis större, eftersom det naturligtvis i första hand är de mest lättbehandlade, som kunnat tillrättaföras med mindre starka medel än anstaltsvistelse.

Detta räcker dock knappast som förklaring, eftersom klientelet tydligen inte blott försämrats utan också ändrat

karaktär. Orsakerna till denna förändring är icke tillräckligt klarlagda. Det är i. n. endast möjligt att komma med förmodanden. Kanske har den ökade urbaniseringen med större möjligheter till parasitliv, prostitution, häleri och spritlangning bidragit till förändringen. I en tidigare generation med större krav på underkastelse under föräldrarna, skolan och arbetsgivaren misslyckades kanske i första hand de revolterande, oppositionella och kraftfulla, medan nu de svaga och veka spårar ur, då de inte kan klara sig utan dessa auktoritetens krav och stöd. Ett bättre klarläggande av dessa orsakssammanhang genom systematisk forskning — sociolo-

gisk, psykologisk, medicinsk — skulle enligt utredningens uppfattning vara till starkt stöd för den ungdomsvårdande verksamheten i samhället.

Vad man emellertid nu måste ha klart för sig är enligt utredningens mening, att klientelet faktiskt förändrats och att problemen är andra nu än för bara tio år sedan. Lika väsentligt är att inse, att klientelet oupphörligt kommer att genomgå förändringar även i framtiden, att nya och åter nya problem kommer att uppstå och att man därför inte får låsa fast sig i slentrian-tänkande utan ständigt får vara beredd på anpassning av motåtgärderna.

ANDRA KAPITLET

Målsättningen för skolornas arbete och medlen för dess genomförande

Vården på ungdomsvårdsskolorna är ett led i raden av olika åtgärder, som samhället kan vidtaga för att tillrättaföra barn och ungdomar med beteenderubbningar. Den psykiska barna- och ungdomsvården, hjälpklasser och observationsklasser samt barnavårdsnämndernas omhändertagande med, bl. a., åtföljande placeringar i enskilda hem är exempel på andra sådana samhälleliga åtgärder.

Utredningen har funnit det vara av betydelse för förståelsen av dess ställningstaganden och förslag att i detta kapitel belysa skolornas ställning i förhållande till övriga organ för tillrättaförande och att lämna en redogörelse för målet och medlen för ungdomsvårdsskolornas arbete.

Målet för den vård, fostran och behandling, som skall ges i dessa skolor, sammanfaller i stort med målet för den uppfostran, som bör meddelas alla ungdomar i deras vanliga miljö, nämligen att göra dem till harmoniska människor och dugliga samhällsmedlemmar.

I flera avseenden försvåras emellertid skolornas möjligheter att nå detta mål. Av utredningens klientelundersökning framgår sålunda, att elevernas tidigare fostran kännetecknats av stora brister. De metoder som tillämpats på eleverna i deras uppväxtmiljö, i föräldrahemmet och i skolan har liksom de tidigare åtgärder, som vidtagits från samhällets sida, misslyckats. Det blir

ungdomsvårdsskolans uppgift att söka reparera dessa misslyckanden och trots det ogynnsamma utgångsläget förverkliga målet.

Eleverna företer uppförandebrister av olika slag och skall via ungdomsvårdsskolan socialt anpassas, dvs. de skall lära sig att någorlunda friktionsfritt leva tillsammans med andra människor, arbeta och försörja sig samt kunna ta ansvar och följa de regler, som gäller för samlevnaden. Deras motståndskraft mot frestelser och olämpliga påverkningar skall stärkas. När kamrater lockar dem utanför lagens ramar, skall de kunna säga nej. De skall lära sig att ta motgångar och misslyckanden utan att bli desperata, kunna anpassa sig till en regelbunden arbets- och livsrytm samt kunna sköta sin ekonomi.

Även i fråga om sin psykiska utrustning har eleverna stora svagheter och brister. De är omogna och känslomässigt outvecklade. Deras anpassning är sämre, än man kan vänta sig med hänsyn till deras ålder. Behandlingen på skolan avser då att häva eller bota dessa brister, den siktar till att främja elevernas naturliga utveckling och den måste avpassas efter deras ålder och mognad. Stundom kan emellertid just dessa brister vara av så djupgående art, att de i och för sig är oåtkomliga för behandling. I sådana fall blir uppgiften att stärka andra sidor av deras person-

lighet eller finna en för eleven lämpligt anpassad miljö, som icke ställer alltför stora krav på hans svaga punkter.

Vid sitt studium av skolornas verksamhet har utredningen fått ett starkt intryck av hur denna påverkas av den allmänna samhällsutvecklingen. Problemen vid skolorna speglar förändringarna i ungdomens situation över huvud. Familjen, skolan och arbetslivet genomgår f. n. snabba förändringar; uppfattningarna om ungdomens fostran likaså. Från andra skolformer omvittnas t. ex., att de disciplinära svårigheterna ökat. Nya vanarts- och brottstyper såsom det tilltagande alkoholmissbruket och ökningen av antalet veneriskt smittade i yngre åldrar är andra exempel på förändringar, som inverkar på ungdomsvårdsskolornas klientelsammansättning. För 10 år sedan var bilstölder bland ungdomen sällsynta. Nu är denna brottstyp vanlig. Egendomsbrott bland flickorna var tidigare relativt ovanliga. Nu förekommer det alltmer, att flickorna stjäl från sina tillfälliga bekantskaper eller tjänar som lockfåglar vid rån. Den grövre vanarten och brottligheten gräver sig allt längre ner i yngre åldersgrupper. Ikraftträdandet av den beslutade nya lagstiftningen beträffande den kriminella ungdomen i åldern 15—17 år kommer att tillföra skolorna ett delvis nytt klientel. Allt detta ställer skolorna inför nya och mera svårlösta uppgifter. Skolornas metoder och resurser måste därför ändras i takt med dessa förskjutningar.

Ungdomsvårdsskolornas samband med samhällslivet i övrigt gör, att många av skolornas problem icke helt kan lösas utan motsvarande reformer även på andra områden. Detta märks särskilt tydligt, när resultaten av skolornas arbete skall värderas. I det nutida samhället finns många asocialitetsfrämjande faktorer, såsom urbaniseringen, bo-

stadsbristen, frestelsestrycket, motorismens lockelser o. d. Ungdomsvårdsskolorna kan givetvis icke hindra att dessa negativa drag påverkar ungdomen utan får inskränka sig till att söka stärka sina elevers motståndskraft mot ogynnsamma inflytelser och öka deras anpassningsförmåga. Utredningen, som bl. a. haft i uppdrag att föreslå en förstärkning av ungdomsvårdsskolornas resurser, kan emellertid i detta sammanhang icke underlåta att betona vikten av att samhället även ges ökade resurser att förebygga uppkomsten av vanart och kriminalitet över huvud samt att hindra återfall i ett asocialt liv. Sådana åtgärder kommer att öka skolornas möjligheter att med ett gott och bestående resultat återförena sina elever med samhället.

Huvuduppgiften är icke att i första hand anpassa eleverna till ungdomsvårdsskolornas fordringar med risk att få dem initiativlöst anstaltsanpassade utan att göra dem dugliga för ett liv utanför skolan. Skolornas arbete är en förberedelse för tiden efter skolvistelsen och skall syfta till att träna upp och utveckla socialt beteende hos eleverna. Därför måste alla möjligheter till social fostran tillvaratas och vidare måste skolan i så stor utsträckning som möjligt likna samhället utanför.

Metoderna för den fostran, som meddelas i ungdomsvårdsskolorna, är icke en gång för alla givna. Man har fått pröva sig fram med ledning av erfarenheterna. Ett dylikt tillvägagångssätt kan ingalunda bli utan misstag. Efter hand har erfarenheterna kombinerats med kunskapsresultat från ungdomspsykologien och -sociologien. Enligt utredningens uppfattning är det utmärkande för skolornas personal, att den icke låst fast sig i en gång för alla fixerade metoder utan varit inställd på att pröva nya vägar. En dylik inställ-

ning bör stimuleras bl. a. genom att höga krav ställs på personalens utbildning och vetenskapliga inriktning och att det gives möjlighet inom ungdomsvårdsskolornas ram att systematisera och vetenskapligt bearbeta erfarenheterna.

Att ett visst utrymme för vetenskapligt arbete på detta område bör skapas inom institutionerna bör vara lika självklart som att dylika möjligheter gives inom kroppssjukvården.

Utredningen har iakttagit, att metodiken och uppfattningen om elevbehandlingen icke är helt likartad vid de olika skolorna. Bland annat kommer rektorns uppfattning av uppfostringsproblemen att i viss mån sätta sin prägel på en skola. Utredningen ser inget fel häri utan vill tvärtom understryka vikten av att ledningen för en skola inom rimliga gränser får finna de former, som lämpar sig vid just den skolan. Härigenom vinnes att olika behandlingsmetoder kan prövas och att skolorna får en viss individualitet, som ökar möjligheterna till en nyanserad differentiering av klientelet. Skolornas särart får icke utplånas ej heller deras initiativkraft bindas genom alltför detaljerade bestämmelser eller centralt givna direktiv.

Även om utvecklingen fortskrider och även om skolorna i viss mån präglas av olika metoder, finns det dock gemensamma principer, som man erfarenhetsmässigt kommit fram till och om vilka i stort sett enighet råder bland skolornas personal. Utredningen vill här ta fasta på några av dessa principer för vilkas tillämpning enligt utredningens mening ökade möjligheter bör beredas.

Ungdomsvårdsskolornas elever kommer i många fall från oordnade, slarviga och ohygieniska förhållanden. På ungdomsvårdsskolan blir då i många fall den första åtgärden att lägga in deras

tillvaro under *regelbundna vanor* och lära dem vissa elementära hygieniska regler. Målet för det fortsatta arbetet i denna del blir sedan att göra vardagslivets mångahanda detaljer till ett system av vanehandlingar, där de livsnödvändiga funktionerna fogas in under en fast regelbundenhet i fråga om t. ex. sovtider, mattider och renlighet. Regler måste finnas för anstaltslivets organisering, men ett stereotyp och detaljerat regelsystem för mänsklig samlevnad är livsfientligt. Även här måste de regler, som gäller för livet utanför ungdomsvårdsskolan, vara mönstret för skolorna. Viktigt är vidare, att reglerna för samvaron på skolan är så få som möjligt, motiverade utifrån sakliga grunder, lätta att förstå och lätta att acceptera samt helst också framvuxna i samarbete mellan personal och elever.

Klientelundersökningen har visat, att elevernas fostran före vistelsen på ungdomsvårdsskolan i regel varit alltför sträng eller alltför slapp eller växlat mellan hårdhet och eftergivenhet. Som regel har eleverna kommit till ungdomsvårdsskolan mot sin vilja. De har berövats sin frihet och är skilda från hem, familj och kamrater. De måste underkasta sig regler för sitt dagliga liv och stora inskränkningar i sin rörelsefrihet. Intagningen på ungdomsvårdsskolan betyder självfallet en omvälvning i den unges liv. I många fall betraktar eleven intagningen på skolan som ett straff.

Det finns ingen anledning för skolan att ytterligare skärpa denna straffinställning, som är synnerligen ofruktbar för behandlingen. Eleven bör därför från första dagen mötas med vänlighet och förtroende och få en känsla av att skolans personal vill elevens bästa och står på dennes sida i försöken att ändra honom till det bättre. Ett starkt personligt *tillits- och kontaktförhållande* mellan personal och elev är nöd-

vändigt för att den unge skall kunna hjälpas till rätta.

Denna inställning till skolornas elever har ibland uppfattats som mjäkighet, släpphänthet och dalt. Utredningen får som sin mening uttala, att en sådan karakteristik av skolornas pedagogik är oriktig och vill här i korthet utveckla den uppfattning i denna del som utredningen under sitt arbete kommit till.

Skolorna undviker att söka påverka eleverna med opersonlig hårdhet och genom åtgärder av tvångskaraktär. Men detta får inte förväxlas med brist på fasthet och konsekvens. En lugn och jämn, från äga, hot och straff, från förödmjukelse och irritation fri fostran har ingenting med slapphet att göra. Den *orsakssökande inställningen* till elevernas problem försöker att tränga bakom de aktuella beteendena och finna grunden till uppförandebristerna samt rätta behandlingen därefter. Det är oriktigt att uppfatta denna inställning som ett uttryck för ett låt-gå-system eller som ett försvar för vanartshandlingen. Skolornas rektorer har stundom ansetts i alltför hög grad överse med eller t. o. m. försvara sina elevers brottsliga handlingar, när de påvisar deras dåliga uppväxtförhållanden eller själsliga brister. De söker i stället en förklaring till den brottsliga handlingen och vägar att reparera bristerna.

Skolorna vill i sin fostran hellre ge uppmuntran än klander, de söker ge utlopp för de ungas verksamhetsbegär i stället för förbud, ger hellre friheter och förmåner, som kan dras in, än använder tjat och straffhot, söker fånga intresset och leda aktiviteten i acceptabla banor samt undviker tvång till förmån för andra påverkningssmedel: goda vanor, suggestioner, personliga exempel o. d.

En fostrare måste dock ibland tillgripa tvång, då han står i en situation, som

kräver ögonblicklig handling eller då resurser och personal icke räcker till, men han erkänner då sitt tvångsläge och upphöjer icke utvägen till ett ideal.

Ungdomsvårdsskolornas pedagogik avser sålunda icke att låta eleverna ge ett ohämmat utlopp åt sina driftsartade tendenser och önsknings, "att låta dem göra vad de vill", utan i stället att leda dem från kortsynta impulser till långsiktigare mål och få dem att utan konflikter godtaga alla de inskränkningar i deras frihet som är socialt nödvändiga.

Utredningen har funnit det i hög grad kännetecknande för ungdomsvårdsskolornas verksamhet att *personal och elever samarbetar*. Det finns en medveten strävan att så långt möjligt minska klyftan mellan de båda grupperna. Utredningen anser det riktigt, att personalen deltar i elevernas arbetsuppgifter och fritidssysselsättningar och icke går vid sidan av eleverna för att enbart vakta dem. Ibland kan den nödvändiga och värdefulla vi-känslan skapas, då eleverna får delta i olika uppgifter beträffande skolans skötsel, ges förtroendeuppdrag, representera skolan vid idrottstävlingar, demonstrera skolan för besökare o. d. De försök, som på olika håll gjorts att låta eleverna delta i byggnads-, planerings- och inredningsarbeten, tjänar samma syfte. I sina förslag till ny- och ombyggnader har utredningen därför räknat med att eleverna i görligaste mån skall hjälpa till och att vid skolornas verkstäder så långt möjligt skall tillverkas möbler, textilier och andra inventarier för eget behov. Alla möjligheter bör sålunda tillvaratas för att få eleverna att känna, att de är medlemmar i en gemenskap, att de betyder något för sin skola samt att de i positiv mening identifierar sig med skolan och dess strävanden, dvs. blir inlemmade i ett socialt sammanhang.

Elevernas *sociala fostran* befordras genom gruppssamvaro. För detta fordras att gruppen hålles liten och någorlunda konstant, men det kräves också en aktiv handledning från personalens sida för att lära eleverna att ta hänsyn till andra och infoga sig under gemensamma krav.

Ungdomsvårdsskolornas utveckling till institutioner för en individualiserad behandling kännetecknas av att anstaltsgrupperna krympts. Utredningen har vid sina besök fått den uppfattningen, grundad bl. a. på skolledningarnas praktiska erfarenhet, att flera av skolornas nuvarande svårigheter skulle minska, om eleverna kunde uppdelas i *mindre grupper*. Dessa ger bättre möjligheter till individuell omvårdnad och tillsyn. Känslor av samhörighet mellan personal och elever utvecklas lättare i små grupper. Eleverna får där ett visst mått av social trygghet, anpassning och förtrolighet, som de inte kan få i ett större kollektiv. Många av eleverna har aldrig upplevt en trygghet av liknande art eller haft tillfälle att i sin tidigare miljö knyta några positiva känsloband av gillande och sympati med vuxna människor. Enligt klientelundersökningen är eleverna i stor utsträckning lättirriterade och benägna för kortslutningsreaktioner, vilket synes särskilt utmärkande för flickorna. Det buller och bråk, som lätt uppstår i en stor grupp elever av detta slag, nöter givetvis på de intagnas nerver och försvårar möjligheterna till en framgångsrik behandling. Även ur personalsynpunkt är det av betydelse, att sådana irritationsmoment elimineras.

I stora grupper av psykiskt labila barn och ungdomar ger friktioner och konflikter gruppmedlemmarna emellan kraftiga utslag. Psykisk smitta, impulsiva handlingsböljor o. d. uppträder på ett ständigt skiftande sätt. Upplopp,

överspelningar, massrymningar, kollektivt trots, mat- och arbetsstrejk är exempel på masshysteriska fenomen i stora anstaltsgrupper. I den lilla gruppen blir utslagen av dessa fenomen aldrig så stora, de kan behärskas och avledas av personalen och denna har lättare att i positiv riktning utnyttja de psykologiska krafter, som gruppssamvaron innebär.

Den riktiga storleken för en grupp elever av det slag, som vårdas vid ungdomsvårdsskolorna, torde vara omkring 10. Utredningen vill här redovisa några av de erfarenheter, som ligger bakom denna uppfattning.

Lövsta har sin skolhemsavdelning uppdelad i fem paviljonger med 7 elever i varje. Erfarenheterna härifrån är mycket goda. Vid samma skola inrättades för ca tio år sedan en specialavdelning för det äldre svårbehandlade yrkesskolklientelet. Avdelningen inreddes med 12 platser. Ganska snart visade det sig emellertid, att denna grupp var alltför stor. Den gav ur behandlingssynpunkt en klart negativ effekt, i det att ledningen av gruppen lätt gled över från personalen till eleverna. Platsantalet minskades därför först till 10 och därefter i samband med en ombyggnad till 7. Specialavdelningen vid Långanäs, avsedd för skolornas anstaltsbesvärligaste elever, har 9 platser, vilket där anses vara det högsta möjliga elevantalet.

Utredningen anser i princip, att elevgrupperna för normalklientelet bör omfatta 10 elever, medan det anstaltsbesvärligaste klientelet bör uppdelas i ännu mindre grupper, på 7 elever. I sina förslag har utredningen emellertid tvingats att ta hänsyn till redan befintliga byggnader och till att en radikal nedskärning av gruppernas storlek är synnerligen kostnadskrävande. I vissa fall har utredningen föreslagit något större elevgrupper i mellangradsavdel-

ningarna, medan specialavdelningarna och utskrivningsavdelningarna fått 8 platser. Utredningen vill vidare påpeka, att erfarenheterna från ungdomsvårdsskoleväsendet har vunnit tillämpning inom fångvården, där ungdomsanstalten Røxtuna konstruerats efter den lilla gruppens princip.

Inom utredningen har jämväl *skolornas storlek* diskuterats. Beläggningsmöjligheterna vid skolorna varierar f. n. från 19 (Morängen och Eknäs) till 82 (Lövsta). Vissa skäl talar för små skolor med omkring 20 elever. Vid en skola av denna storlek kan anstaltsprägel lättare undvikas och skolan kan på ett relativt omärkligt sätt smälta in i den omkringliggande bygden. Skolor av denna storleksordning är emellertid synnerligen personal- och kostnadskrävande. Vissa andra skäl talar jämväl mot alltför små skolor. Möjligheterna till differentiering av eleverna inom varje skola skulle begränsas och fördelningen av eleverna inom olika skolformer och yrkesutbildningsgrenar försvåras. Även för olika fritidssysselsättningar fordras ett större antal deltagande elever. Alltför små skolor kan ej heller bära nödvändiga gemensamhetsanordningar såsom exempelvis gymnastiklokaler.

Med hänsyn till här anförda skäl har utredningen vid sina förslag i denna fråga stannat för följande principer. Flickskolornas platsantal bör — med undantag av Ryagården, som består av två skolor med tillhoppa 58 elever, belägna 3 km från varandra — icke överskrida 30. Dubbelskolhemmen bör icke ha över 48 platser och de större yrkesskolorna för pojkar icke fler än 46 platser. Ett undantag utgör Lövsta med dess speciella uppgifter. Utredningen anser, att skolornas uppdelning i flera små avdelningar belägna på ett relativt långt avstånd från varandra minskar de nack-

delar, som är förknippade med skolor av ifrågavarande storleksordning.

Klientelundersökningen har visat, att elevernas uppväxtsituation kännetecknats av brister och missförhållanden. Större delen har fått växa upp i oordnade förhållanden och saknar erfarenhet av en trivsam hemmiljö. De är säkerligen samtidigt i större utsträckning än vanliga barn känsliga för den omgivande miljön och påverkas av denna. De bör därför under skolvistelsen få känslan av att vara i en *hemliknande atmosfär*. Anstaltsprägel kan naturligtvis inte helt undvikas, men utredningen har vid sina förslag till nybyggnader och omändringar i möjligaste mån sökt tillgodose detta krav. Utredningen har vid sina besök på olika ungdomsvårdsskolor emellertid konstaterat, att vissa skolor har sina lokaler och inventarier i ett mindre tillfredsställande skick beroende på knappheten på anslag. En del skolor är otillräckligt utrustade med möbler och textilier i elev- och dagrum, vilka ger ett torftigt och dystert intryck. Utredningen vill därför rekommendera, att tillräckliga anslag ställes till skolornas förfogande för att upprusta lokalerna och förse dem med en enkel och robust men samtidigt smakfull och trivsam inredning.

Utredningen har här ovan tagit fasta på och rekommenderat vissa riktlinjer för utformningen av skolorna och deras inre arbete. Utredningen övergår nu att helt kort redogöra för vissa av de moment, vari detta arbete kan uppdelas och vars praktiska utformning närmare redovisas i samband med utredningens detaljförslag. Det bör emellertid anmärkas, att de olika momenten i verkligheten är intimt förknippade med varandra, ehuru de av framställningstekniska skäl här måste hållas i sär.

För att den mer *individuellt avpas-*

sade behandlingen skall bli framgångsrik krävs en ingående kännedom om varje elevs särart. Denna kännedom nås under den dagliga samvaron mellan elever och befattningshavare och genom iakttagelser av elevens beteende i arbetslivet och under fritiden. När det gäller elever med mer djupgående personlighetsstörningar, är emellertid dessa iakttagelser inte alltid tillräckliga. I sådana fall kan de praktiska erfarenheterna många gånger erhålla ett värdefullt komplement genom utnyttjande av olika *testmetoder*, främst av "projektiv" art, dvs. uppgifter där försökspersonen sig själv ovetande låter sina djupare konflikter träda fram, varigenom orsakerna till beteenderubbningarna lättare kan klarläggas.

Ungdomsvårdsskolornas elever behöver ofta någon att tala ut med och anförtro sig åt. Dessa samtal mellan eleverna och personalen har sedan länge varit en viktig del av den individuella behandlingen vid skolorna. Den personliga kontakten spelar härvid en stor roll. I samtalstekniken ingår moment av klarläggande, stödjande, stärkande och suggererande art.

Vid sidan av samtal av detta slag har man vid några skolor försökt andra former av individualbehandling, delvis grundade på moderna djuppsykologiska metoder. I vårt land är dessa metoder emellertid relativt oprövade, medan man t. ex. i amerikansk anstaltsvård har större erfarenhet härav. Utredningen vill därför rekommendera, att de specialister, som enligt utredningens förslag skall arbeta med nämnda behandlingsformer, beredes tillfälle att ta del av utländska erfarenheter på området.

I detta sammanhang bör också nämnas den rent *medicinska behandling*, som eleverna vid behov erhåller av skolornas kroppssjukläkare och rådgi-

vande psykiatrer t. ex. medikamentös behandling av vissa hjärnskador eller hormonpreparat mot inresekretoriska rubbningar, varigenom också de ofta åtföljande psykiska störningarna kan elimineras. Ett allt större antal av eleverna visar sig vara alkoholmissbrukare. Det är därför angeläget, att skolorna blir bättre rustade att möta kraven på en effektivare behandling av detta klientel. Det har för utredningen yppats, att bristen på medicinsk expertis vid skolorna för här ifrågakavande behandling är kännbar.

En mycket stor del av behandlingen vid ungdomsvårdsskolorna sker i grupp. Vid vissa skolor har även prövats *gruppterapi* i mera organiserad form t. ex. samtals- och diskussionsgrupper, som är sammansatta på ett visst sätt och som tar upp till behandling gemensamma problem. Man har även prövat s. k. spontanteater: eleverna får improviserat uppträda i situationer, som kan erinra om tidigare erfarenheter och som får dem att känslomässigt uppleva varför de handlat asocialt. I ett liknande syfte används t. ex. rytmik, skrammelmusik och spontanmålning. Dessa metoder, som med framgång har prövats inom amerikansk anstaltsvård och på de svenska centralerna för psykisk barna- och ungdomsvård, bör kunna ytterligare utvecklas och bli en viktig del i behandlingen.

Klientelundersökningen visar, att eleverna tidigare i mycket stor utsträckning haft stora anpassningssvårigheter i skolarbetet: störande uppträdande, motorisk oro, ouppmärksamhet, skolking, läs- och skrivsvårigheter av olika slag o. d. För många av dem är skolarbetet starkt olustbetonat. Nödvändigt är därför att så långt möjligt använda sig av *undervisningsmetoder*, som minskar olusten. Skolhemmens små läraravdelningar — 10 å 12 elever i

varje — ökar möjligheterna till en mer individualiserad, lustbetonad undervisning.

Ungdomsvårdsskolornas elever skall ha samma möjligheter till skolutbildning som andra barn, varför den allmänna folkskolans undervisningsplaner följes så långt möjligt är. Allt fler skoldistrikt har infört ett åttonde skolår och den nioåriga enhetsskolan börjar snart genomföras. Ungdomsvårdsskoleorganisationen måste anpassa sig till denna utveckling. Se vidare kapitel IV.

Redogörelsen för klientelet visar, att en stor del av detta har mycket stora anpassningssvårigheter, när det gäller yrkesarbete. Vid skolorna för elever över skolåldern blir därför en väsentlig uppgift att med effektiva medel bemästra detta problem. Arbetet på skolorna bedrivs i två former, dels som *yrkesutbildning* och dels som *arbetsterapi*. Utredningen är av den uppfattningen, att båda dessa former bör utvecklas ytterligare. De intresseskapande momenten bör ges stort utrymme. Elevens framtida möjligheter till god yrkesanpassning skall framför allt beaktas. Utredningen har däremot icke i detta sammanhang tagit hänsyn till jordbruks- och verkstadsdriftens lönsamhet. Utredningen har i kapitel V framlagt förslag rörande yrkesutbildning och arbetsterapi.

Utredningen vill framhålla betydelsen av att elevernas aktivitet ledes i rätta banor. Den intensifiering av *fritidsverksamheten*, som utredningen föreslår, är ett av medlen härför. Fritiden på en anstalt får enligt utredningens uppfattning icke betraktas som en onyttig spilltid utan bör organiseras på ett sådant sätt, att den blir ett viktigt led i behandlingen.

Eleverna är i många fall fastlåsta i negativa attityder. Deras energi har tidigare haft sitt huvudsakliga utlopp i

handlingar, vilka rubriceras som vanart och kriminalitet. Sysselsättning, aktivitet, utlösning för fantasi och experimentlusta är därför nödvändiga ingredienser i skolornas pedagogik. Den förslöande anstaltslunken måste till varje pris undvikas och därför bör tillräckliga och lustbetonade sysselsättningsmöjligheter kunna erbjudas eleverna icke endast i undervisningen och utbildningen utan även under fritiden.

Behandlingen på skolan avser att göra eleven bättre rustad för de besvärliga samlevnadsproblem, som möter honom ute i samhället. Man uppnår inte detta mål genom att avskilja honom. Exempel finns sålunda på barn och ungdomar, som en längre tid levat isolerade på en anstalt och som blivit sociala invalider. En längre tids isolering från yttervärlden kan också medföra andra icke önskvärda följder. Ungdomar i de ömtåliga brytningsåren kan snedvridas i sitt känsloliv även för framtiden. Skolorna söker därför att genom permissioner, utflykter o. d. bryta isoleringen. I samma riktning verkar sammanträffanden med utomstående personer och medlemmar i föreningar och organisationer. Utredningen har funnit dessa *kontakter med tillvaron utanför skolan* synnerligen värdefulla och föreslår, att resurserna ökas för att intensifiera denna verksamhet.

Fritidssysselsättningarna och skapandet av kontaktmöjligheter kräver planering och förberedelser av särskild personal, som har förmåga att rycka med sig eleverna, fånga deras intresse och stimulera deras aktivitet. Utredningens förslag om en förstärkning av de personella resurserna återfinnes i kapitel VII, medan frågor om lokaler o. d. har upptagits i kapitel VI.

Aga får icke i någon form förekomma vid ungdomsvårdsskolorna. När en elev vägrar att följa givna föreskrifter och

ordningsregler, söker man att genom klarläggande samtal lösa konflikterna. Misslyckas detta, finns vissa *korrigerrande medel* att tillgå: friheter och förmaner kan inskränkas eller eleven kan avskiljas från kamraterna. Reglerna härför finns angivna i nu gällande ungdomsvårdsskolestadga.

Utredningen har icke funnit anledning föreslå annan ändring i gällande regler än vad som här nedan följer av utredningens förslag beträffande specialavdelningarna. Härom vill utredningen anföra följande.

En av utredningens huvuduppgifter har varit att föreslå särskilda åtgärder i anledning av de problem, som ökningen under senare år av det anstaltsbesvärliga klientelet ställer. Vid diskussionen av olika alternativa lösningar har utredningen avvisat tanken på inrättandet av en sluten centralanstalt för detta klientel. Utredningen har i sin skrivelse den 27 oktober 1951 framhållit som sin bestämda uppfattning, att en sådan central anstalt icke hör hemma i socialvårdens organisation av anstalter, drivna efter den öppna vårdens princip. Även om åtskilliga av de svårigheter, som skolorna brottas med, enligt utredningens uppfattning kommer att minskas, om det öppnas ökade möjligheter till differentiering av eleverna i små grupper, har dock utredningen funnit det nödvändigt att föreslå speciella anordningar för behandlingen av det mest anstaltsbesvärliga klientelet. De ytterligare krav på skolornas resurser, som ikraftträdandet av 1952 års lagstiftning om påföljd för brott av underårig kommer att medföra, har ytterligare ökat denna nödvändighet. I sina skrivelser av den 27 oktober 1951 och den 15 oktober 1952 har utredningen föreslagit inrättandet vid Sundbo, Forsane, Lövsta och Margretelund av s. k. specialavdelningar. Detta utredningens

förslag har vunnit statsmakternas beaktande, och de föreslagna specialavdelningarna — i stort sett anordnade efter av utredningen framlagda ritningar — är nu under uppförande. Därest utredningens förslag till personalstater godkännes, kan de beräknas vara i bruk, specialavdelningen vid Sundbo från 1 januari 1954 och specialavdelningarna vid Forsane, Lövsta och Margretelund från 1 juli 1954.

Dessa specialavdelningar avses fylla samma uppgifter som den redan vid Långanäs befintliga. I likhet med Långanäsavdelningen har de vissa byggnadstekniska anordningar, som skall försvåra rymning. De är försedda med speciella fönster och låsanordningar, varigenom det är möjligt att hålla eleverna avskilda. De skiljer sig emellertid från Långanäsavdelningen däri att deras anstaltsprägel är mindre påfallande, fritidslokalerna är rymligare tilltagna och att de saknar stängsel runt byggnaden.

Elevbehandlingen vid specialavdelningen på Långanäs har i stort sett samma prägel som elevbehandlingen på skolan i övrigt. Eleverna sysselsättes sålunda utanför avdelningen med skogs-, anläggnings-, väg- och trädgårdsarbeten samt inomhus med snickeri- och målningsarbeten jämte cementarbete. De hålles emellertid även i arbetet avskilda från eleverna på övriga avdelningar och detta kräver större personalresurser vid denna avdelning än vid övriga. Även en del av fritidssysselsättningen sker utanför avdelningen: biobesök i Eksjö, idrottsövningar, bandy- och fotbollspel o. d. Dock gäller även härvid, att övervakningen är strängare än beträffande övriga avdelningar.

Erfarenheterna från Långanäsavdelningen kan enligt utredningen bedömas som goda. Genom att personal vid avdelningen tillsammans med eleverna

bildar en samarbetande enhet, har goda kontaktmöjligheter skapats mellan elever och personal.

Enär specialavdelningar — efter genomförande av utredningens förslag — kommer att finnas vid 5 pojkskolor (och dessutom vid Ryagårdens yrkeskola för flickor), kommer den klientblandning, som nu är en nackdel vid Långanäsavdelningen, att kunna undvikas. Till avdelningarna bör enligt utredningens uppfattning kunna i korrigerande syfte överföras elever, som icke på annat sätt kunnat förmås att ställa sig anstaltens regler till efterrättelse. De byggnadstekniska anordningarna kan beräknas ha en återhållande effekt på vanerymmare — något som erfarenheten från Långanäs ger vid handen. Avskildheten avses vidare ge personalen bättre möjligheter till personlig påverkan.

Eleverna skall ha tillgång till en rik variation av sysselsättningsmöjligheter under såväl arbets- som fritid. Stor vikt bör läggas vid sysselsättningar utomhus. Befattningshavarna bör på grund av klienteletets anstaltsbesvärlighet utväljas med största omsorg.

En schematiserad och stereotyp användning av specialavdelningen måste enligt utredningens uppfattning undvikas. I stället bör rådande förhållanden vara avgörande; graden av avskildhet bör skärpas vid behov och mjukas upp allteftersom klientelet växlar.

Utredningen får vidare föreslå, att i ungdomsvårdsskolestadgan intas bestämmelser rörande intagningen och överflyttningen från samtliga specialavdelningar (inklusive avdelningarna vid Lövsta och Ryagården). Sålunda föreslås, att intagning skall beslutas av skolbyråchefen beträffande i ungdomsvårdsskola nyintagen elev eller från annan sådan skola överflyttad elev, medan vederbörande skolstyrelse skall

godkänna intagning av skolans egna elever. Utskrivning av elev från avdelningen skall ske senast efter 2 månaders vistelse och godkännas av skolstyrelsen, såvida särskilda skäl icke finnes för en längre vistelsetid. I sistnämnda fall skall beslut härom ske efter skolbyråchefens godkännande. Skolbyråchefen, liksom vederbörande skolstyrelse, bör vidare åläggas att med särskild uppmärksamhet följa verksamheten vid specialavdelningarna. Utredningen anser, att genom här föreslagna regler tillräckliga garantier skapas för att avdelningarna icke missbrukas eller får en icke önskvärd sluten karaktär.

Genom att en dylik specialavdelning — omfattande 8 elever — är liten i förhållande till vederbörande skolas övriga avdelningar och genom att vårdtiden på avdelningen som utredningen föreslagit är strängt avgränsad, anser utredningen, att tillkomsten av en dylik avdelning vid en skola icke ändrar skolans karaktär av öppen vårdanstalt.

En av de huvudanmärkingar mot behandlingen vid de dåvarande skyddshemmen som framfördes av 1934 års skyddshemssakkunniga gällde de alltför långa *vårdtiderna*. De sakkunnigas förslag gick ut på att effektivisera behandlingen, så att vistelsetiden kunde avkortas. 1942 års skyddshemsutredning angrep samma problem men från ett något annorlunda utgångsläge. Nämnda utredning föreslog åtgärder ägnade att effektivisera eftervården för att därigenom möjliggöra snabbare utskrivningar.

En undersökning beträffande elever, som slutligt utskrivits under år 1951, visar, att medelvårdtiden på skolan hade varit ungefär 1 år och 11 månader. I denna vårdtid innefattas emellertid också den tid eleven varit återtagen efter föregående villkorlig utskrivning. Jämför man denna medelvårdtid med

motsvarande siffror för 1940-talet, visar det sig, att någon förkortning av vårdtiden icke ägt rum de senaste 10 åren. Däremot har medelvårdtiden för den första vistelsen på ungdomsvårdsskolorna visat en fortgående tendens att nedgå, samtidigt som antalet återtagningar ökat.

Medelvårdtiden visar också stora variationer de skilda skolorna emellan. Här inverkar icke blott den praxis, som olika skolor utformat beträffande vårdtiden, utan också vissa formella olikheter. Skolhems klientelet, som i allmänhet får avsluta sin skolgång före utskrivningen, har sålunda medelvårdtider på omkring två år. Det klientel, som omhändertages enligt barnavårdslagens 22 § mom. d) och sålunda vid intagningen i skolan är i åldern 18—21 år, har en medelvårdtid av något under ett år. Detta sammanhänger med att pojkar ofta utskrivs i samband med att de påbörjar sin militärtjänstgöring. Barnavårdslagens särbestämmelser beträffande detta klientel medför också, att många på grund av åldersskäl måste utskrivas efter en kort vårdtid. Medelvårdtiden för det i begävningshänseende efterblivna klientelet är något längre än för normalklientelet. Orsaken härtill är, att de efterblivna mognar långsammare och att inträningen av sociala vanor tar längre tid. Den största spridningen i fråga om långa och korta individuella vårdtider uppvisar specialskolorna för psykiskt särskilt belastade elever, där vissa elever kan skrivas ut efter några få månaders vistelse vid skolan, medan andra uppvisar vårdtider på flera år. Det senare förhållandet gäller ett litet restklientel av kroniska vårdfall.

Utredningen har sålunda konstaterat, att praxis beträffande vårdtidens längd utvisar stora variationer och att tidpunkten för utskrivningen bestämmas

efter vad som anses lämpligt i varje enskilt fall.

De sålunda tillämpade reglerna har utsatts för kritik från olika håll.

Mot alltför lång vårdtid kan riktas den anmärkningen, att eleverna kan bli anstaltskadade och att avsaknaden av de sociala stimuli, som finns i livet ute i samhället, kan försvåra deras anpassning efter utskrivningen. För att skapa garantier för att eleverna icke kvarhållas på skolorna längre än nödvändigt, finns i ungdomsvårdsskolestadgan den bestämmelsen, att skolans styrelse skall, då två år förflutit, sedan eleven intagits och därest eleven fyllt 15 år, upptaga frågan om hans villkorliga utskrivning minst en gång varje kvartal.

Mot de korta vårdtiderna kan följande kritik riktas. Det är svårt att ge eleverna en grundlig uppfostran, utbildning och behandling på en alltför kort vårdtid. Utbildningskravet får enligt utredningens uppfattning dock icke dominera, så att eleven enbart av detta skäl mot sin vilja får kvarstanna på skolan en alltför lång tid. Särskilt stark har reaktionen mot de korta vårdtiderna varit från barnavårdsnämndernas och de judiciella organens sida. Från ungdomsvårdsskolehåll har ibland skolornas skiftande utskrivningspraxis kritiserats, framför allt ur rättvisesynpunkt. Bland eleverna finns stundom den uppfattningen, att en del skolor har mycket kortare vårdtider, framför allt specialskolorna Lövsta och Ryagården, dit rymmare från andra skolor brukar överföras. Detta har medfört, att ungdomar ibland rymmer och begår brott för att bli överflyttade till nämnda skolor i förhoppning om att bli fortare utskrivna. Utredningen anser, att sistnämnda förhållande icke bör tillmätas någon större betydelse, enär vårdtiden vid nämnda skolor enligt uppgift tenderar att öka och närma sig de vård-

tider, som tillämpas vid övriga här ifrågakommande skolor. De av utredningen föreslagna specialavdelningarna vid vissa skolor kommer också att medföra, att rymmare och anstaltsbesvärliga elever i mindre utsträckning än tidigare behöver överföras till specialskolorna, varigenom ett av skälen för rymningar av detta slag kommer att bortfalla. De diskussioner, som i olika sammanhang förts om vårdtidens längd, har i viss utsträckning färgats av det förhållandet, att domstolarna under de senaste åren i ökad omfattning icke formellt men reellt via villkorlig dom "dömt" ungdomar till intagning i ungdomsvårdsskola. Detta har för ungdomarna aktualiserat frågan om längden av anstaltsvistelsen och graden av tidsbestämhet och tidsobestämhet, vilket enligt utredningens uppfattning skapat ett olyckligt utgångsläge för elevbehandlingen.

När vistelsen på ungdomsvårdsskolorna av eleverna och deras anhöriga uppfattas icke såsom ett straff utan såsom en åtgärd för uppfostran, vård och behandling, blir stundom följd den, att vissa elever frivilligt kvarstannar på skolan för att t. ex. avsluta en påbörjad yrkesutbildning. Under sådana omständigheter förekommer inga diskussioner om vårdtiden. Genom den nya lagstiftningen rörande den kriminalpolitiska behandlingen av ungdom under 18 år kommer säkerligen här nämnda olägenheter att minska. Utredningen vill emellertid kraftigt understryka betydelsen av att ungdomsvårdsskolorna icke betraktas som straffanstalter eller att vårdtiden på skolorna bedömes som en för ett visst brott utdömd strafftid. Det blir då lättare för olika berörda parter att acceptera att tidens längd skiftar från fall till fall.

Diskussionerna om vistelsetidens längd får ej heller färgas av missuppfattningar om anstaltsvistelsens verk-

liga art. Genom de olika lättnader i anstaltsisoleringen som numera göres på skolorna — permissioner, vistelse under ferierna hos sommarföräldrar, läggervistelse, utflykter och annat — har vissa garantier skapats för att eleverna icke skadas av någon isolering. Den faktiska tid eleverna vistas på anstaltsområdet är därför i många fall vida kortare än den vårdtid som redovisas.

Här framförda synpunkter har bidragat utredningen den uppfattningen, att någon detaljerad reglering eller skarp fixering av vårdtidens längd icke är lämplig. Utredningen vill därför rekommendera, att tidpunkten för den villkorliga utskrivningen får avgöras från fall till fall, men samtidigt uttala, att vårdtiden bör vara omkring ett år samt att avsteg från denna praxis bör kunna ske i den ena eller den andra riktningen. Barnavårdslagens bestämmelser om utskrivning från ungdomsvårdsskola synes medge nu tillämplad praxis. Dock anser utredningen, att här framförda synpunkter bör beaktas vid den nu pågående översynen av barnavårdslagstiftningen.

Av alla de problem och svårigheter, som ungdomsvårdsskolorna i sitt dagliga arbete har att brottas med, väcker dock *rymningarna* den största uppmärksamheten utåt.

För skolornas del innebär en rymning ett allvarligt avbräck i den lugna rytmen, som är en viktig förutsättning för ett framgångsrikt fostringsarbete. Skolornas rektorer känner alltid oro och ängslan för sina avvikna elevers öden. Personalen rycks från sina egentliga arbetsuppgifter för att delta i sökandet efter rymmarna. Bland de kvarvarande eleverna sprider sig oro och misstämning. För den rymmande eleven kan en rymning medföra, att han genom t. ex. motorfordonsstölder söker skaffa sig

möjligheter att snabbt komma bort från skolans närmaste omgivning och att han begår inbrott, bettlar eller prostituerar sig. När han återförs, är han belastad med kriminalitets- och vanartshandlingar och i dålig fysisk och psykisk kondition. De rymmande flickorna återvänder ofta i ett bedrövt skick: nedsmittade, gravida, smutsiga och utmattade. Det före rymningen påbörjade fostringsarbetet har i många fall brutits ned och får tas om från början.

Även utanför skolan har rymningarna negativa följder. Polisen får ett visst merarbete genom att rymmarna måste efterspanas och deras brott utredas. Allmänheten, som får sin egendom stulen eller förstörd, blir irriterad och särskilt hos befolkningen i skolornas närhet uppstår lätt en avog inställning till skolorna, vilket försvårar det nödvändiga och värdefulla samarbetet. Pressen, som ofta ägnar stort utrymme åt sensationsmättade reportage om rymningarna, skulle kunna motverka denna avoga inställning från allmänhetens sida och bidra till att skapa förståelse för ungdomsvårdsskolornas arbete, om den överlag ville behandla förhållandena vid skolorna på ett objektiva sätt.

Enligt utredningens mening är det angeläget, att rymningarnas antal nedbringas. Utredningen har sökt skapa sig en uppfattning om rymningarnas orsaker och de lämpligaste motåtgärderna bl. a. genom att införskaffa uppgifter om rymningarna under år 1951 och ta del av skolbyråns utredningar i ämnet samt av skolpersonalens erfarenheter och synpunkter. Utredningen har slutligen genom en särskild intensivundersökning sökt få en bild av de psykiska särdrag, som kännetecknar rymmarna.

Utredningen har icke funnit anledning att närmare ingå på en analys av rymningsproblemet i stort, eftersom or-

sakssammanhangen visat sig vara mycket komplicerade och i vissa fall ligger utanför skolornas räckvidd. Utredningen har åtnöjt sig med att söka få fram förhållanden, som kan ge en fingervisning om praktiska motåtgärder.

Beräffande rymningsfrekvensen må följande anföras. Denna växlar kraftigt från skola till skola. Vid några förekommer rymningar mycket sällan, medan för andra redovisas mycket höga rymningstal. En del skolor har under längre tidsperioder en nära nog konstant rymningsfrekvens, medan vid andra skolor perioder med många rymningar omväxlar med rymningsfria sådana. Dessa skillnader kan bero på klienteletets art, olikheter i fråga om personal och lokalresurser, skolans läge o. d.

Rymningsrisken synes vara störst under sommaren och vid växlingarna mellan inne- och utesåsong. En stor del av rymningarna företas på söndagar eller helgdagar eller dagen dessförinnan. De flesta sker under elevernas fritid.

Omkring 15 % av pojkarna och 26 % av flickorna kan enligt utredningens klientelundersökning betecknas som rymmare, dvs. de har visat en mera regelbunden tendens att inför svårigheter och konflikter avvika från skolan. Undersökningen visar vidare, att vanerymmarna i själsligt avseende är dåligt utrustade. De är psykiskt och socialt omogna, har dålig kontaktförmåga och är föga omtyckta bland kamraterna. Deras känslomässiga reaktioner är i mycket liten utsträckning normala. Deras intressen karakteriseras av passiva sysselsättningar under fritiden. Även i övrigt visar de påfallande liten aktivitet och uthållighet och de har en negativ inställning till anstaltsvistelsen.

Enligt utredningens uppfattning kan rymningsproblemet icke lösas som en från övriga problem inom ungdomsvårdsskolorna isolerad företeelse. Den

upprustning av skolornas personella och lokala resurser som utredningen funnit anledning föreslå kommer att göra skolorna bättre skickade även att förhindra rymningar. Några av dessa förstärkningar är emellertid i detta sammanhang särskilt motiverade.

Den stora frekvensen av rymningar under sommarmånaderna, veckoslut och helgdagar samt i övrigt under elevernas fritid pekar på att tillsynen bör ökas under nämnda tidsperioder och att särskilt förhållandena under fritiden behöver förbättras.

Rymmarnas passiva tendenser och undanlidande flyktreaktioner liksom deras oförmåga till känslomässiga engagemang kräver en intensiv påverkan från personalens sida. En sådan kan bäst ske på små avdelningar av det slag utredningen föreslagit inrättade.

Även om den föreslagna upprustningen kommer att öka skolornas möjligheter att hindra rymningar, kan sådana enligt utredningens uppfattning dock icke helt undvikas, så länge skolorna i princip är öppna. Det har därför synts utredningen angeläget, att befolkningen i skolornas närhet hålles skadelös för följderna av rymmarnas framfart. Utredningen får beträffande denna fråga hänvisa till sin skrivelse den 30 september 1951 med förslag till vidgade möjligheter att erhålla ersättning av statsmedel för skador vållade av personer, som varit intagna på vissa anstalter.

*

I detta kapitel har utredningen redovisat sin bedömning av de viktigaste av de principer och metoder, som tillämpas vid skolorna. Den ståndpunkt utredningen intagit till dessa innebär, att utredningen i stort sett kan godtaga den allmänna inställning till värden av vanartig ungdom, vilken nu kommer till uttryck i ungdomsvårdsskoleväsendets

praxis. Utredningen har under sin kontakt med skolorna oftast mött ett levande intresse för uppgiften hos personalen. Och utredningen är angelägen att understryka vikten av att detta intresse bevaras och stimuleras, bl. a. därigenom att inom skolsystemets ram utrymme ges inom rimliga gränser åt en individuell gestaltning av de olika skolorna.

Utredningen bedömer ungdomsvårdsskoleväsendet som en i det stora hela välskött institution. En rad reformer och förbättringar har genomförts under senare år. Icke desto mindre innebär de förslag, som av utredningen tidigare framlagts och de nya, som framlägges i detta betänkande, sammanlagt stora kostnadsökningar.

Kostnaderna blir stora, därför att skapandet av möjligheter till differentiering av klientelet enligt den lilla gruppens princip och inrättandet av specialavdelningar för det mest anstaltsbesvärliga klientelet kräver en tämligen genomgripande och därför kostsam ombyggnad av anstalterna, som ursprungligen byggts för relativt stora förläggningseenheter. Därtill kommer stora ofrånkomliga kostnader för personalbostäder.

De öppna behandlingsformer, som tillämpas vid skolorna och som utredningen ansett att man bör bygga vidare på, är personalkrävande. Genom att behandlingsgrupperna göres mindre, samt genom att ökad vikt — som utredningen föreslår — lägges vid fritidsverksamhet och aktiv terapeutisk behandling samtidigt som övervakningsmöjligheterna förstärkes, ökar också personalbehovet. Härigenom medför utredningens förslag även ökade personalkostnader. Det är utredningens uppfattning, att tillgången på kvalificerad personal i hög grad är avgörande för skolornas effektivitet liksom för deras möjligheter att utveckla nya metoder och idéer.

Intagning i ungdomsvårdsskola m. m.

Ansökan om intagning i ungdomsvårdsskola av en för skyddsuppföstran omhändertagen flicka eller pojke må av barnavårdsnämnd göras hos socialstyrelsens skolbyråchef. Sådan ansökan skall åtföljas av vissa handlingar, såsom prästbevis, utlåtande av lärare och läkare, social utredning, protokoll och andra handlingar, som berör omhändertagandet, samt annan utredning, som kan vara av värde vid bedömningen av fallet.

Det åligger skolbyråchefen, som tillika är statens inspektör för ungdomsvårdsskolorna, att pröva och avgöra ansökan om intagning i nämnda skolor. I dessa ärenden biträdes han av en rådgivande psykiater. Vid behandlingen av en ansökan tages först ställning till huruvida intagning i ungdomsvårdsskola över huvud kan anses erforderlig för vederbörandes tillrättaförande. Det har visat sig, att bedömningsgrunderna växlar från barnavårdsnämnd till barnavårdsnämnd. De större städernas barnavårdsnämnder väntar sålunda ofta länge med ansökan om intagning av socialt missanpassad ungdom, vilket stundom kan medföra, att ungdomarna kommer in på skola, först sedan de blivit mycket svårt kriminellt belastade. Andra barnavårdsnämnder åter, framför allt i mindre orter eller på landsbygden, visar emellanåt benägenhet att alltför tidigt vidtaga åtgärder för anstaltsvård.

Innan medgivande till intagning i

ungdomsvårdsskola lämnas, har skolbyråchefen att på grundval av föreliggande handlingar söka utröna, huruvida sådan skola är den lämpligaste placeringen för den omhändertagne. Den som har en intelligenskvot under 70 kan sålunda i regel icke intagas i ungdomsvårdsskola utan får hänvisas till sinnesslövärdet. Denna gräns upprätthålles emellertid icke strikt utan emellanåt förekommer intagning av sådana som i intelligenshänseende uppnår lägre kvoter. I dylika undantagsfall måste emellertid genom lärarutlåtande, skolbetyg, socialutredning eller andra handlingar ha gjorts troligt, att den omhändertagnes utveckling i övrigt är sådan, att han anses mottaglig för den vård, fosteran och utbildning, som ges i ungdomsvårdsskola. Möjligheterna att i ungdomsvårdsskola mottaga sinnessjuka eller könssjuka barn och ungdomar är mycket begränsade.

Sedan det beslutats, att vederbörande skall intagas i ungdomsvårdsskola, avgöres frågan till vilken skola hänvisning skall ske. Enligt nuvarande differentieringsplan fördelas eleverna mellan de olika skolorna efter kön, ålder, begåvning och graden av psykisk ohälsa. Bedömningen av begåvning och det psykiska tillståndet måste ske på grundval av föreliggande — emellanåt ofullständiga — utredningar av barnavårdsnämnderna och misstag vid placeringen kan sålunda icke uteslutas. För att i största möjliga mån undvika felplace-

ring intages numera varje elev för observation under tre månader. Under denna tid undersökes eleven av skolans rådgivande psykiater och skolans personal gör erforderliga observationer. Vad sålunda iakttagits sammanfattas i ett observationsutlåtande, utmynnande i ett förslag till placering av eleven. Detta förslag, som tillställs skolbyråchefen för ytterligare prövning och beslut, kan gå ut på att eleven bör definitivt intagas i den skola vid vilken han tillbragt observationstiden eller att han bör överflyttas till viss annan ungdomsvårdsskola. Det har kanske konstaterats, att behov av anstaltsvård över huvud taget icke föreligger och att eleven sålunda bör återlämnas till barnavårdsnämnden för vård i annan form. Vid omtestningar och observationer kan man kanske också ha funnit eleven vara sinnessjuk eller sinnesslö, varför han föreslås överförd till sinnessjukvården respektive sinnesslövrården etc.

I den allmänna diskussionen har ibland framförts tanken på byggandet av en särskild observationsanstalt för nyintagna elever. För en sådan anstalt talar bl. a., att en mera enhetlig bedömning av klientelet skulle bli möjlig, än vad nu är fallet i de nuvarande 23 skolorna med skilda psykiatrer och befattningshavare med olika utbildning och inställning till problemen. Även för forskningen på området skulle det vara en stor fördel med en sådan anstalt. Mot anordningen talar emellertid flera skäl. Sammanförandet till en enda sådan anstalt skulle medföra, att där bildades en högst heterogen samling elever i olika åldrar, av alla begåvningsgrader och med olika psykiska särarter. Utredningens klientelundersökning visar, att en stor del av eleverna vandrat från den ena miljön till den andra och det måste anses angeläget att undvika onödiga miljöbyten. Vidare har det visat

sig, att den nuvarande anordningen med observation vid de skilda skolorna i stort sett slagit väl ut. Omplacering vid observationstidens slut har sålunda på grund av här ifrågakarande orsaker blott behövt företagas i ca 2 % av fallen. Det finns anledning antaga, att barnavårdsnämndernas resurser i fråga om utredning av fallen kommer att ökas. Sålunda lär några av barnavårdsnämnderna i de större städerna redan nu planera särskilda utredningshem. Tanken på sådana hem har enligt vad utredningen under hand inhämtat även varit föremål för övervägande inom barnavårdskommittén, som jämväl till behandling upptagit frågan om upprättande av särskilda psykiatriska ungdomskliniker. Då därjämte den psykiska barn- och ungdomsvården utbyggs, kan det förutsättas, att barnavårdsnämndernas ansökningshandlingar i regel kommer att innehålla ett så rikhaltigt material, att på grundval därav differentieringen av klientelet mellan de olika skolorna skall kunna ske med större säkerhet, än vad nu är fallet. Slutligen kan framhållas, att anläggningskostnaden för en observationsanstalt för ungdomsvårdsskoleklientelet kan beräknas bli mycket dryg.

Utredningen har efter övervägandet av frågan funnit sig icke böra föreslå inrättandet av en dylik observationsanstalt. Utredningen vill emellertid framhålla vikten av att tillgängligt utredningsmaterial av barnavårdsnämnderna ställes till skolbyråchefens och skolornas förfogande. Anvisningar härom bör utfärdas av socialstyrelsen.

I de fall, där från barnavårdsnämndernas sida tveksamhet rått om den lämpligaste behandlingen av för skydds-
uppfostran omhändertagna barn och ungdomar, har skolbyrån i allt ökad omfattning kommit att verka som ett rådgivande organ. Resultatet av rådgiv-

ningen har många gånger blivit, att barnavårdsnämnden avstått från ansökan om intagning i ungdomsvårdsskola och i stället beslutat vidtaga andra åtgärder, exempelvis placering i enskilt hem.

Skolbyråchefen har enligt vad som inhämtats sökt att så långt möjligt undvika anstaltsvård för det yngre klientelet. Då det gäller barn under 10 år förekommer numera regelbundet jämväl samråd under hand med chefen för styrelsens barnavårdsbyrå om de lämpligaste åtgärderna.

Restriktiviteten vid behandlingen av ansökningar om plats för de yngre åldersgrupperna kan förutsättas ha icke oväsentligt bidragit till nedgången i skolhemmens beläggningsciffror för de 4 senaste åren. Antalet elever i skolhemmen har således stegvis sjunkit från 290 den 1 juli 1949 till 239 samma datum år 1953. Nämnas bör, att för närvarande vid ungdomsvårdsskolorna icke finnes några 9-åringar eller yngre barn samt att antalet 10-åringar och 11-åringar endast utgör 8 respektive 20. Huvudparten av dessa yngsta elever har före intagningen i ungdomsvårdsskola med misslyckat resultat varit placerade i ett eller flera fosterhem och/eller barnhem.

Utredningen vill som sin bestämda mening uttala, att det synes i allra högsta grad angeläget, att anstaltsvård icke tillgripes annat än i sådana fall, där andra åtgärder icke visat sig vara tillfyllest. I all synnerhet gäller detta de yngsta barnen.

För närvarande gäller, att för skydds-
uppfostran omhändertaget barn kan intagas i ungdomsvårdsskola, så snart det inträder i skolpliktig ålder. Då numera i praktiken barn i de allra lägsta klasserna icke annat än i mycket sällsynta undantagsfall intages i ungdomsvårdsskola och stor återhållsamhet vid intagningen av något äldre barn synes ådaga-

lagd, har utredningen icke funnit sig böra föreslå någon höjning av den nedre åldersgränsen för intagning i sådan skola.

Minst lika viktigt som att ungdomar icke intages i ungdomsvårdsskola, förrän alla utvägar till vård i friare former prövats, måste det enligt utredningens uppfattning vara, att möjligheterna till omplacering i enskilda hem eller annorstades av vissa i sådan skola redan intagna elever prövas redan efter en kortare tids anstaltsvistelse. Utredningen har härvid i åtanke icke blott elever med särskilt god prognos utan även sådana som på grund av svårigheter att finna sig tillrätta i anstaltsmiljön eller av annan orsak anses icke böra kvarstanna på skolan men likväl är i behov av en mera regelbunden tillsyn, än den som i regel förekommer under villkorlig utskrivning.

Under senare år har antalet från skolorna utackorderade elever ökat. Sålunda kan nämnas, att under år 1950 var i genomsnitt 17 skolhemselever och 11 äldre elever utackorderade i enskilda hem. Den 1 juni 1953 hade totalantalet stigit till 54. Enligt skolledningarnas uppfattning skulle denna verksamhet kunna ytterligare något ökas, men hittills har utbyggnaden av den kvalificerade familjevården hindrats av framför allt två orsaker, nämligen svårigheten att till verksamheten kunna knyta ett tillräckligt antal lämpliga familjer, som är villiga att i sina hem mottaga ett besvärligare klientel, samt knappheten på anslag, som medfört, att ersättningarna till de familjer, som mottar elever, i regel måst sättas så lågt, att de i huvudsak endast täcker familjernas direkta utlägg men icke utgör någon gottgörelse för uppoffringar, möda och besvär i samband med fostringsarbetet.

I fråga om kostnaderna för familjevård må här framhållas, att de jämfört

med anstaltskostnaderna är ringa. Sålunda utgör enligt vad som uppgivits från socialstyrelsens skolbyrå driftkostnaderna vid ungdomsvårdsskolorna ca 25 kronor per elev och dag. Utackorderingsavgifterna har hittills endast i undantagsfall överstigit 5 kronor om dagen. Även om dessa avgifter skulle höjas avsevärt, vilket enligt utredningens mening torde vara ofrånkomligt, är en utvidgning av utackorderingsverksamheten jämväl ur ekonomisk synpunkt fördelaktig.

Beträffande ungdomsvårdsskolornas anslag till utackordering kan erinras

om att en anslagsförstärkning med 50 000 kronor på förslag av utredningen hösten 1951 numera beviljats. Anslagsbelastningen uppgår f. n. till ca 65 000 kronor per år. För nästkommande budgetår har socialstyrelsen i sina förslag till anslagsäskanden hemställt om en uppräknig av anslaget med 25 000 kronor. Utredningen vill förorda förslaget men tillägga, att det därmed likväl icke synes vara möjligt att i fullt tillräcklig omfattning utvidga utackorderingsverksamheten, varför ytterligare ökad medelsanvisning sedermera icke torde kunna undvikas.

Klientelets uppdelning på olika skolor

Inom ungdomsvårdsskoleorganisationen finns för närvarande 23 skolor med tillhoppa 809 platser (570 vid pojkskolorna och 239 vid flickskolorna) nämligen följande (inom parentes angives nuvarande platsantal).

I. SKOLOR FÖR MANLIGA ELEVER

- a) *skolhem*: Östra Spång (50), Hammargården (40), Vemyra (50), Gudmundsgården (25), Folåsa (20) och Gräskärr (30);
- b) *yrkesskolor*: Råby (31), Margretelund (30), Fagared (40), Forsane (38), Sundbo (46), Johannisberg (40) och Långanäs (48);
- c) *skolhem och yrkesskola*: Lövsta (82).

Eleverna placeras i de olika skolorna med hänsyn till ålder, intelligensutveckling och psykisk särart. Skolhemmen avses för elever i skolpliktig ålder. Till Gudmundsgården hänvisas i regel endast välbegåvade elever. Folåsa mottager psykiskt abnorma elever. Vid Gräskärr intages det yngsta och psykiskt mest ömtåliga klientelet. Till yrkesskolorna hänvisas elever, som avslutat sin skolgång men icke fyllt 18 år. Vid Långanäs mottages dock elever i åldern 18—21 år samt i övrigt särskilt svårfostrade yngre elever. Råby och Margretelund avses för debila pojkar och Fagared för välbegåvade. Övriga skolor har normalbegåvat klientel. Lövsta är avsett för elever i och över skolpliktig

ålder, vilka på grund av psykisk abnormitet bör stå under särskild läkartillsyn.

II. SKOLOR FÖR KVINNLIGA ELEVER

- a) *skolhem*: Broby (28);
- b) *yrkesskolor*: Brättegården (20), Härsjögården (24), Eknäs (19), Morängen (19), Hornö (30), Lingatan (20) och Ryagården (58);
- c) *hemskola*: Bistagården (21).

Differentieringen mellan dessa skolor sker i huvudsak på samma sätt som vid pojkskolorna. Till Brättegården sändes de bäst begåvade eleverna. Härsjögården, Eknäs och Morängen avses för efterblivna flickor. Hornö mottager normalklientelet och Ryagården abnormklientelet i åldern 15—21 år. Till Bistagården slutligen hänvisas väntande eller nyblivna mödrar. Vid Lingatan, som mottagit 18—21-åringar, är verksamheten f. n. nedlagd.

Det framtida platsbehovet

I skrivelse till statsrådet och chefen för socialdepartementet den 15 oktober 1952 redogjorde utredningen för en verkställd beräkning angående det framtida platsbehovet vid ungdomsvårdsskolorna. En närmare redogörelse härför lämnades i 1953 års statsverksproposition (V ht p. 37), varför här torde vara till fyllest att nämna följande. Utredningen konstaterade först, att vid bedömningen av det framtida

behovet av elevplatser inom organisationen hänsyn måste tagas till ett flertal faktorer. Sålunda beräknades enbart förändringarna i befolkningens ålderssammansättning öka elevantalet med ca 25 % åren 1951—57, varför i slutet av sistnämnda år skulle behövas ytterligare ca 175 platser. Genomförandet av 1952 års lagstiftning om påföljd för brott av underårig förutsattes medföra ett behov av 20 nya platser. Även andra mera osäkra faktorer ansågs tyda på ett ökat platsbehov. Vissa andra faktorer däremot ansågs kunna motverka behovet av en platsökning vid skolorna. Sålunda anfördes, att man inom socialvården strävat efter att öka resurserna i fråga om åtgärder för att söka undvika anstaltsvård. En utbyggnad av fosterhemsvården har ägt rum. Utbyggnaden av den psykiska barna- och ungdomsvården beräknades medföra ökade möjligheter till behandling av problembarn. Utvecklingen av hjälpskolan och andra särskoleformer ansågs kunna minska behovet av ett tidigt omhändertagande av barn med enbart skolvårigheter. Platsbehovet beräknades därjämte kunna komma att påverkas av ett genomförande av utredningens förslag om effektivisering av vården vid skolorna. Utredningen framhöll slutligen, att det varit svårt att ställa en prognos angående det totala behovet av vårdplatser, men att den vid sina överväganden kommit till den uppfattningen, att man icke kunde undgå att räkna med en viss utbyggnad av ungdomsvårdsskoleorganisationen och utredningen stannade för ett förslag om ökning med ca 70 platser.

Även om utredningen konstaterat, att beläggningstalet något växlar från tid till annan, har utredningen med hänsyn till ovan redovisade tendenser vid förnyat övervägande icke funnit sig böra frångå det framlagda förslaget.

Differentieringen av klientelet mellan de olika skolorna

I fråga om differentieringen i åldershänseende av klientelet mellan de olika skolkategorierna förutser utredningen — såsom närmare utvecklats i skrivelsen den 15 oktober 1952 — att vissa förskjutningar kommer att äga rum. Utredningen räknar sålunda med att efterfrågan på platser för manliga yrkes-skoleelever kommer att visa en relativt stor ökning, medan en mindre ökning kan förutses för manligt skolhems-klientel och för äldre flickor. Behovet av skolhemsplatser för flickor slutligen antages förbli konstant.

Av de tillkommande platserna har utredningen vid sina överväganden stannat för att ca 50 bör avses för manligt yrkesskoleklientel och återstoden ca 20 platser reserveras för skolhems-pojkar och äldre flickor.

Frågan om nya grunder för en uppdelning mellan de olika skolorna av elever, som på grund av psykiska eller andra skäl kan vara i behov av särbehandling, har varit föremål för överväganden inom utredningen, som kommit till den uppfattningen, att, sedan förslagen om uppdelning av skolorna på mindre behandlingsenheter genomförts, en ytterligare differentiering av eleverna mellan de skilda skolorna icke torde vara erforderlig.

Omorganisationsplan

Med utgångspunkt *dels* från att skolorna inom de närmaste åren behövde tillföras sammanlagt ca 70 platser *dels* ock från att en effektivisering av vården skulle kunna genomföras framlade utredningen föregående år en samlad plan för omorganisation på längre sikt av hela anstaltsorganisationen, omfattande ny- och ombyggnadsarbeten under fem årstapper. Utredningens mål för programmets genomförande var ele-

vernas uppdelning i små grupper, för det s. k. normalklientelet högst 15 i varje grupp och för det svåraste klientelet i än mindre antal per grupp; på grund av de dryga byggnadskostnaderna fann sig utredningen emellertid nödsakad förorda, att i vissa fall — vid ett antal skolhem och vid yrkesskolor för kvinnligt klientel — något större avdelningar tills vidare behölles. Utredningen förutskickade, att vissa justeringar och jämkningar i planen sedermera skulle kunna visa sig vara påkallade.

Av de byggnadsarbeten utredningen föreslagit är vissa f. n. under utförande, nämligen en specialavdelning vid vardera Sundbo, Lövsta, Margretelund och Forsane samt utskrivningsavdelningar vid Sundbo och Forsane. Vidare företages ombyggnadsarbeten i de största elevförläggningarna vid Lövsta och Forsane och uppföres ett antal bostadslägenheter vid dessa skolor. Genom att samtidigt vissa avdelningar krympes, inskränkes dock den totala platsvinsten till 14. Övriga föreslagna arbeten har fått anstå.

Utredningen har med hänsyn till att vissa i första byggnadsetappen föreslagna projekt ännu icke kommit till utförande och på grund av vad som framkommit vid utredningens fortsatta arbete funnit sig nu böra framlägga en delvis reviderad plan.

Jämväl enligt den nya planen är byggnadsprogrammet uppdelat i fem etapper. Utredningen föreslår, att utbyggnaden påbörjas under budgetåret 1954/55 (etapp I) och därefter fortsättes med en etapp per år.

Etapp I

Förändring i
platsantal

Omändring av Lingatans yrkesskola för flickor till sjömansskola för pojkar — 4
Iordningställande av ytterligare

en elevavdelning vid Eknäs yrkesskola + 8
Uppförande av terapiverkstäder vid Lövstas yrkesskoleavdelning och Långanäs yrkesskola.
Omändring av tapetsriverkstaden vid Forsane yrkesskola till en radioreparatörs- och elektrikerverkstad. Ändring av stall vid samma skola till en verkstad för reparationer av jordbrukets och skogsbrukets maskiner. Nybyggnad av bilreparationsverkstad vid Sundbo yrkesskola och omändring vid samma skola av snickeriverkstad till murarlokal.

Nybyggnad av gymnastikhus vid Sundbo och omändringsarbeten i elevförläggningen Herrgården vid samma skola.
25 bostadslägenheter vid ett antal skolor.

Etapp II

Nybyggnad av en utskrivningsavdelning vid Johannisbergs yrkesskola + 8
Omändring av Folåsa skolhem enligt småstugusystem (35 elever fördelade i 5 stugor) + 15
Iordningställande av ytterligare en elevavdelning vid Härsjögårdens yrkesskola + 6
Personalbostäder.

Etapp III

Minskning av den största elevförläggningen vid Fagareds yrkesskola — 10
Minskning av den största elevavdelningen vid Långanäs yrkesskola och nybyggnad av en mindre avdelning — 2
Iordningställande av ytterligare en elevavdelning vid Morängens yrkesskola ... + 6

Nybyggnad av en utskrivningsavdelning vid Hornö yrkesskola	+ 8
Omändring av elevförläggningen vid Broby skolhem samt nybyggnad av 2 småstugor	0
Personalbostäder.	

Etapp IV

Nybyggnad av en utskrivningsavdelning vid Hammargårdens skolhem	+ 8
Omändring av huvudbyggnaden vid Gräskärns skolhem samt nybyggnad av tre elevavdelningar och två verkstadslokaler	- 4
Nybyggnad av en utskrivningsavdelning vid Gudmundsgårdens skolhem	+ 8
Personalbostäder.	

Etapp V

Minskning av nuvarande elevförläggningar och nybyggnad av en utskrivningsavdelning vid Vemyra skolhem	- 2
Minskning av elevavdelningar och nybyggnad av en utskrivningsavdelning vid Östra Spångs skolhem	0
Nybyggnad av en elevavdelning vid Brättegårdens yrkesskola	+ 10
Personalbostäder.	

Utredningen övergår nu till att närmare redogöra för de förslag, som är avsedda att genomföras under nästa budgetår, här kallade etapp I.

Lingatan. Utredningen föreslog föregående år, att Lingatans yrkesskola för flickor skulle omändras till en sjömansskola för pojkar och anförde därvid följande:

Av en inom utredningen företagen undersökning om yrkesvalet vid den villkorliga utskrivningen har framgått, att av de manliga elever, som utskrevs villkorligt under

1951, icke mindre än 16 %, eller 54 stycken, vid första utskrivningstillfället erhöilo anställning inom sjömansyrket. Det kan därjämte antagas, att ytterligare ett antal elever vid förnyad utskrivning under året jämväl gått till sjöss.

I viss utsträckning torde äventyrslystnad och romantiska föreställningar om sjömanslivet ha bidragit till att så många elever valt detta yrke, men yrkesvalet har troligen i åtskilliga fall även bottnat i elevernas olust inför tanken att återvända till hemorten eller annan plats, där de kunnat räkna med att utsättas för exempelvis forna kamraters anspelningar på deras tidigare vistelse vid ungdomsvårdsskola. Även det förhållandet att många elever saknat föräldrahem eller anhöriga över huvud taget torde ha varit en bidragande orsak.

Bortsett från vad som legat till grund för yrkesvalet, kvarstår dock det förhållandet, att så gott som samtliga ifrågakvarande elever trätt in i sitt nya yrke utan minsta utbildning härför och mycket nödtorftigt orienterade om kommande arbetsuppgifter till sjöss. Arbetsgivarna ha till följd härav ofta blivit missnöjda med dem och arbetskamraterna ha emellanåt uppträtt hånfullt vid upptäckten av de nykomna kamraternas valhänthet i arbetet. Sistnämnda orsaker torde på ett väsentligt sätt ha medfört att avgången från yrket blivit onormalt stor för elevernas del.

Avsaknaden av såväl utbildning i som orientering om sjömansyrket har haft till följd att flertalet elever utsatts för stora påfrestningar i det arbete de förhoppningsfullt sett fram emot. Försöket till social återanpassning har därför äventyrats och ofta misslyckats. Sjömansyrket måste emellertid anses ha alltför många positiva sidor för att antydda missförhållanden skola få pågå längre. Yrket torde passa ungdomsvårdsskoleklientelet väl, då arbetet giver en viss spänning, medför växlande arbetsuppgifter och skapar känsla av gemenskap och samhörighet.

Kravet på att kunna giva hågade och därtill lämpliga ungdomsvårdsskolelever utbildning i sjömansyrket — som redan äger rum exempelvis i England — har under senare år blivit allt mera framträdande. Med möjlighet till sådan utbildning skulle en gallring kunna företagas bland eleverna, så att endast de som ha förutsättningar att lyckas i yrket tillrådas att gå till sjöss. Ett större förtroende från ar-

betsgivares och arbetskamraters sida gentemot ungdomsvårdsskoleeleverna inom sjömansskåren skulle härigenom kunna vinnas samtidigt som eleverna på ett bättre sätt än vad nu är förhållandet skulle kunna hävda sig inom yrket. Med denna möjlighet till yrkesutbildning av sjömän skulle man även nå närmare målet med allt uppfostringsarbete, nämligen elevernas sociala anpassning.

Utredningen vill upplysa om att vid underhandsdiskussioner i ärendet representerar för Svenska sjöfolksförbundets och Sveriges redareförenings undersöknings- och bestraffningsnämnd förklarat sig intresserade av att sjömansutbildning kommer till stånd inom ungdomsvårdsskoleorganisationen. Därvid uttalades från nämndens sida intresse för att sjöfartsnäringen blir representerad i den nya sjömansskolans ledning.

Med hänsyn till den nuvarande ungdomsvårdsskoleorganisationen och dess framtida utformning har utredningen funnit det mest lämpligt att föreslå en omändring av Lingatans yrkesskola för flickor till sjömansskola för ynglingar. Byggnaderna äro gamla och slitna och därjämte äro de olämpligt disponerade för sitt nuvarande ändamål och helt otillräckliga för att tillgodose nutida krav på personalbostäder, fritidsutrymmen m. m. Skolans isolerade läge och därmed sammanhängande svårigheter till värdefull anknytning i samhällslivet har också gjort, att utredningen funnit det mindre lämpligt att i fortsättningen använda Lingatan såsom ungdomsvårdsskola av gängse typ. Närheten till sjön — Lingatan ligger vid Gullmarsfjorden — skulle däremot skapa en gynnsam miljö för sjömansutbildning och det isolerade läget skulle till och med kunna väntas medföra vissa fördelar, då det gäller utbildning av sjömän. I detta sammanhang kan nämnas, att en upprustning och utbyggnad av Lingatan efter de principer som legat till grund för omorganisation av andra skolor enligt gjorda beräkningar skulle draga en kostnad av närmare 600 000 kronor.

Den planerade sjömansskolan bör till en början endast ha 16 platser. Att utredningen stannat inför detta förhållandevis låga antal elever, trots att mer än ett 50-tal årligen gå till sjöss, beror bl. a. på att särskild hänsyn ansetts böra tagas till befintliga lokaler.

Erfarenheterna från länder, som bedriva en mera omfattande sjömansutbildning än

vad fallet är i Sverige, ha visat, att utbildning av sjömän lämpligen bör ske i internat, där arbets- och bostadsförhållandena anpassas efter dem som äro rådande ombord på ett handelsfartyg. Vid uppgörandet av ombyggnadsförslaget har hänsyn tagits härtill.

Enligt inhämtade upplysningar söka de ungdomsvårdsskoleelever som gå till sjöss merendels däck- och köksanställning. Utgående från detta förhållande har utredningen funnit det mest lämpligt att i en första omgång anordna en kockavdelning och en däckavdelning för att vid en senare tidpunkt, om behov därav skulle uppkomma, upprätta även en maskinavdelning. Bidragande orsaker till att utredningen stannat inför förstnämnda utbildningsavdelningar äro dessutom, att dessa äro minst kostnadskrävande såväl i fråga om lokaler som utrustning. Kockutbildningen är avsedd att bedrivas i nu befintliga kökslokaler under så långt möjligt enahanda förhållanden, som råda i ett fartygskök med dess begränsade utrymmen. Utbildningen av såväl kockar som däcksmanskap bör i huvudsak läggas upp efter de utbildningsplaner som finnas vid redan befintliga sjömansskolor.

För att nå målet med utbildningen — att grundligt förbereda eleverna för kommande arbetsuppgifter till sjöss — är det oundgängligen nödvändigt, att sjömansskolan utrustas med visst båtmaterial. Utredningen har sålunda funnit det lämpligt att föreslå inköp av förslagsvis en mindre fiskebåt. Av kostnadsskäl torde man få nöja sig med en begagnad båt, som kan omändras och utrustas för sitt nya ändamål.

Fördelaktigt i detta sammanhang vore, om skolan mot ersättning skulle kunna utföra mindre transporter, bogseringsupdrag o. d. Skolan borde vidare kunna åtaga sig vinterförvaring och vårutrustning m. m. av segel- och motorbåtar ävensom enklare arbeten å båtar för exempelvis tull- och lotsverkens samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens räkning. Sjömansskolan måste således förses med en verkstadslokal, eftersom många arbetsuppgifter komma att kräva viss maskinell utrustning och därför, särskilt vintertid, äro föga lämpade att utföras utomhus.

Enligt utredningens mening bör den nuvarande jordbruksdriften vid skolan slopas och större delen av skolans jord utarrenderas. I samband härmed komma vissa jordbruksbyggnader att bliva överflödiga

och en dylik byggnad skulle säkerligen med elevernas hjälp kunna för en kostnad av högst 10 000 kronor flyttas och omändras till lämplig verkstadslokal.

Vid sjömansskolan föreligger slutligen behov av några småbåtar för att eleverna skola kunna tränas i segling och rodd m. m. Utredningen räknar också med att eleverna komma att ägna en stor del av sin fritid åt sjösport och fiske.

För personalen måste nyuppföras 4 tjänstestäder.

I administrativt hänseende har det funnits mest ändamålsenligt, att skolan åtminstone till en början ordnas som en filial — förslagsvis benämnd Gullmarens sjömansskola — till Forsane yrkesskola, som är belägen cirka sex mil därifrån. Den nuvarande rektorn vid denna skola torde vara väl lämpad som chef för sjömansskolan. Såsom hans närmaste man bör en avdelningsföreståndare tjänstgöra.

De båda utbildningsavdelningarna böra stå under ledning av yrkeslärare med god utbildning i sina yrken. I personalorganisationen böra dessutom ingå tre vårdare, en biträdande husföreståndare samt ett ekonomibitråde. Personalen skulle alltså utgöras av sammanlagt åtta heltidsanställda befattningshavare, dvs. en befattningshavare mindre än Lingatans nuvarande personalstyrka.

Enligt utredningens mening bör sjömansutbildningen lämpligen uppdelas i följande tre etapper, tillsammans omfattande ungefär 1 år: först en kortare vistelse vid Forsane eller eventuellt annan skola, därefter sex månaders utbildning vid Gullmarens sjömansskola och slutligen under omkring ett halvt år tjänstgöring i handelsflottans fartyg. Under hela utbildningstiden bör en fortlöpande utgallring ske av de för sjömansyrket mindre lämpade eleverna. Genom att låta eleverna tjänstgöra i handelsflottan under senare hälften av utbildningstiden kunna även sjöfartsnäringens representanter lämnas tillfälle att bedöma elevernas lämplighet för yrket.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas, att den föreslagna sjömansutbildningen är avsedd att leda till att elever, som ådagalagt håg och fallenhet för sjömansyrket, skola kunna gå ut i yrkeslivet med tillfredsställande kunskaper inom sitt framtida arbetsområde. Man kan sålunda förvänta, att arbetet med den sociala återanpassningen skall giva ett förbättrat resultat i fråga om sådana elever.

Utredningens förslag blev föremål för remissförfarande. Praktiskt taget samtliga hörda myndigheter och organisationer tillstyrkte förslaget eller ville i varje fall icke motsätta sig dess genomförande. Från utredningens synpunkter avvikande meningar anmäldes dock i en del avseenden. Sålunda ifrågasattes lämpligheten att förlägga en sjömansskola till Lingatan med dess isolerade läge.

Kungl. Maj:t tog i avvaktan på utredningens slutbetänkande icke ställning till förslaget.

Utredningen har efter förnyat övervägande av frågan funnit sig böra vidhålla sitt förslag och vill här tillägga följande.

Lingatan ligger liksom de flesta ungdomsvårdsskolorna på landsbygden. Avståndet till närmaste järnvägsstation, Hallinden, är ca 6 km. Därifrån är avståndet på järnväg till Lysekil och Uddevalla 24 respektive 35 km. Till dessa städer kommer eleverna ha möjlighet att emellanåt bege sig vid sina permissioner. Utredningen har icke funnit, att avstånden till närmaste tätorter är så stora, att de kan anses vara ett avgörande skäl mot en placering av sjömansskolan vid Lingatan. För pojkar med intresse för sjömansyrket torde anstaltens läge i förhållande till omkringliggande orter vara av mindre betydelse än för andra elevkategorier.

Eknäs. Såsom utredningen jämväl föregående år framhöll, nödvändiggör omändringen av Lingatans yrkesskola för flickor till sjömansskola en utökning av platsantalet vid kvarvarande flickskolor. Utredningen föreslog därför, att platser i första hand skulle utvinnas genom anordnandet av en ny elevavdelning i huvudbyggnaden vid Eknäs.

I samband med ombyggnadsarbeten vid skolan har emellertid kunnat kon-

stateras, att huset befinner sig i så dåligt skick, att en genomgripande reparation över huvud taget icke lönar sig ur ekonomisk synpunkt. Yttertaket är sålunda så trasigt, att ett nytt måste påläggas, innertaket hänger och det bärande systemet är ofullkomligt. Golven lutar så att det märks, då man går på dem. Rörledningarna är föråldrade, varför nya installationer i rummen erfordras. Lagas en vägg på insidan, faller rappningen av på utsidan etc.

På grund av vad sålunda framkommit föreslår utredningen, att vid Eknäs i stället nyuppföres en friliggande mindre elevavdelning. Denna avdelning bör kombineras med ett centralkök och elevmatsal. Genom ökningen av elevantalet kommer nämligen gränsen för det nuvarande kökets kapacitet att överskridas. Att utöka, reparera och omdisponera detta kök, som är beläget i den ovan beskrivna huvudbyggnaden, torde icke kunna anses försvarligt ur ekonomisk synpunkt.

Innan huvudbyggnaden så småningom måste rivas, torde den kunna inrymma kontorslokaler, undervisnings-salar och samlings- och hobbyrum för eleverna.

Verkstadslokaler. Beträffande motivering till förslaget om nya verkstadslokaler hänvisas till kapitel V.

Sundbo. Beträffande denna skola vill utredningen till att börja med förorda ett av socialstyrelsen i innevarande års petita framlagt förslag om uppförande av ett gymnastikhus.

Därjämte vill utredningen återkomma med ett i skrivelse den 27 oktober 1951 framlagt förslag om viss ombyggnad av elevavdelningen Herrgården. Förslaget, för vilket en redogörelse lämnades i 1952 års statsverksproposition (V ht p. 37), går i huvudsak ut på att en lektionssal, ett syrum och ett mottagningsrum för skolans rådgivande psykiater

iordningställes, att personalmatsalen utökas och att en ny personalbostad inredes.

Personalbostäder. För närvarande saknas enligt vad socialstyrelsen uppgivit familjebostäder för 54 manliga och kvinnliga befattningshavare. Vid bifall till utredningens i kapitel VII framlagda förslag till normalplan erfordras nya bostäder för ytterligare ca 65 befattningshavare. Ett genomförande av utredningens förslag i dess helhet medför därutöver ett behov av ca 50 bostäder. Totalbehovet av bostäder skulle sålunda bli ca 170.

Utredningen, som finner det naturligt, att uppförandet av personalbostäder måste ske successivt under ett antal år, upptar i denna etapp — förutom dem som erfordras för personalen vid Gullmaren (Lingatån) och den nya elevförläggningen vid Eknäs — 25 familjebostäder.

Utredningen har icke ansett det möjligt att nu framlägga något specificerat byggnadsprogram för dessa bostäder utan föreslår, att det uppdrages åt socialstyrelsen att inkomma med ett efter angelägenhetsgrad utformat förslag till byggnadsplan.

Beträffande de i etapperna II—V upptagna byggnadsprojekten, vars utförande endast syftar till ett förverkligande av utredningens förslag om platsökning och uppdelning av skolorna på mindre behandlingsenheter, har utredningen icke funnit det erforderligt att här lämna någon ytterligare kommentar. Däremot kommer utredningen att här nedan närmare beröra vissa organisatoriska förändringar vid fyra skolor.

Långanäs och Gräskärr. Vid Långanäs yrkesskola mottages dels ett psykiskt belastat klientel av vagabondnatur i åldern 18—21 år dels ock särskilt svårhanterliga, aktiva, robusta och mer eller mindre kriminella elever i ål-

dern 15—17 år. Denna hopblandning på samma skola av olika elevkategorier har visat sig otillfredsställande och medfört svåra störningar i uppfostringsarbetet.

Vid Gräskärns skolhem intages — som redan tidigare nämnts — det yngsta och psykiskt mest ömtåliga klientelet. Socialvårdens ökade resurser i fråga om förebyggande åtgärder, utbyggnaden av fosterhemsvården och den psykiska barna- och ungdomsvården samt den fortskridande utvecklingen av hjälpskolan och andra särskoleformer torde enligt utredningens mening komma att verka i den riktningen, att behovet av en skola av Gräskärns typ inom en snar framtid icke längre torde kvarstå.

Med utgångspunkt från vad här ovan anförts föreslår utredningen, att skolhemsverksamheten vid Gräskärr, när förhållandena så medger, nedlägges och att skolan i fortsättningen får mota ett klientel i åldern 18—21 år. Härigenom blir det möjligt att vid Långnäs inrikta behandlingen enbart på den yngre elevkategorien.

Omläggningen av verksamheten vid Gräskärr medför behov av nya elevavdelningar — skolans nuvarande elev-

förläggning är av sådan beskaffenhet, att den i fortsättningen icke rimligen kan tjäna detta ändamål — nämligen en special-, en mellangrads- och en utskrivningsavdelning med tillhoppa 26 platser samt uppförandet av två mindre verkstadsbyggnader.

Vemyra och Fagared. Jämlikt 44 § barnavårdslagen skall i organisationens skolhem meddelas skolundervisning, motsvarande den som förekommer i sjuårig folkskola och därpå följande fortsättningsskola enligt gällande bestämmelser om folkundervisningen. I själva verket meddelas emellertid redan nu vid tre skolhem undervisning motsvarande den som förekommer i åttaårig folkskola. Frågan om införande av åttaårig skolundervisning jämväl vid återstående skolhem torde få bli beroende på utvecklingen av det allmänna folkskoleväsendet. Inom en icke alltför avlägsen framtid torde organisationen komma att stå inför problemet om införande av undervisning motsvarande enhetsskolans. Enligt utredningens planer bör då Vemyra avses för sådana elever, som skall genomgå klass 9 y, medan övriga linjer lämpligen kan förläggas till Fagared.

FEMTE KAPITLET

Yrkesutbildningen

YRKESKOLOR FÖR POJKAR

Elevernas huvudsakliga sysselsättning vid det stora flertalet skyddshem för pojkar utgjordes intill omkring år 1937 av jordbruksarbete, husdjurs- och trädgårdsskötsel. Vid sidan därav förekom emellertid hantverksarbeten, bestående i reparation av skor, kläder och redskap för hemmens behov. Endast vid ett fåtal hem förekom verklig undervisning i något hantverk, företrädesvis i snickeri. Denna undervisning måste dock med några enstaka undantag anses ha varit mycket bristfällig, vilket åtminstone delvis torde ha berott på att antalet arbetsdugliga elever över skolåldern vid de dåvarande skyddshemmen, som hade stora åldersskillnader inom klientelet, var så ringa, att en stor del av klientelet åtgick för skötseln av jordbruk och trädgård samt för handräckningsarbeten inom hemmen.

Genom beslut av 1936 och 1937 års riksdagar genomfördes en reform av anstaltsorganisationen, åsyftande att vinna en starkare differentiering och i samband därmed en bättre yrkesutbildning av klientelet. Reformen innebar i differentieringshänseende bl. a., att det inrättades särskilda *skolhem* för skolpliktiga barn och *yrkeshem* (numera kallade yrkesskolor) för äldre pojkar. Psykiskt abnorma elever i alla åldrar sammanfördes i särskilt hem. För dem som omhändertagits i åldern 18—21 år (dock ej psykiskt abnorma) skulle liksom tidigare finnas särskilt hem, kallat

ungdomshem (numera är benämningen yrkesskola).

Yrkeshemmen inrättades som kombinerade *jordbruks- och hantverkshem* och utbildning skulle meddelas i jordbruk med ladugårds- och trädgårdsskötsel samt i snickeri och mekaniskt verkstadsarbete ävensom i något ytterligare, "lättare" yrke. För undervisningen i de olika hantverksgrenarna skulle finnas tre hantverkslärare med specialutbildning. För elever med speciell läggning för annat yrke skulle utbildningen kunna förläggas utom hemmet.

I fråga om yrkesundervisningen grundar sig jämväl den nuvarande ungdomsvårdsskoleorganisationen i huvudsak på förenämnda beslut vid 1936—37 års riksdagar. I vissa fall har emellertid förändringar genomförts. Beträffande de yrkesutbildningsgrenar, som f. n. finns vid yrkesskolorna för pojkar, se tab. överst å sid. 41.

Med hänsyn till lokaler och yrkespersonalens storlek m. m. kan i yrkesskolorna samtidigt meddelas undervisning åt högst 291 elever under sommarhalvåret och 234 under vinterhalvåret. Stort utrymme lämnas alltså åt utbildningen i jordbruk med ladugårds- och trädgårdsskötsel, som under sommaren upptar ca 55 % och under vintern ca 45 % av skolornas totala platsantal i yrkesgrenar.

Mer än hälften av de år 1951 villkorligt utskrivna eleverna hade också erhållit utbildning i jordbruk med ladu-

Skola	Jordbruk med ladugårdsskötsel	Trädgårdsskötsel	Snickeri	Metallarbete	Skrädderi	Tapetseri o. sadelmakeri	Bilreparation	Kockutbildning
Lövsta	×	×	× ¹	× ¹				
Långanäs	×	×	×	×				
Fagared	×	×	×	×			×	×
Forsane	×	×	×	×		×		
Sundbo	×	×	×	×	×			
Johannisberg	×	×	×	×				
Råby	×	×			×			
Margretelund	×		×	×				

¹ Terapibetonad trä- och metallslöjd.

gårds- och trädgårdsskötsel såsom framgår av nedanstående uppställning, som utvisar i vilka yrkesgrenar de under nämnda år villkorligt utskrivna eleverna erhållit den huvudsakliga utbildningen vid skolan.

Såsom framgår av vidstående uppställning, som är avsedd att belysa förenämnda, år 1951 villkorligt utskrivna, elevers övergång till arbetslivet, erhöles mer än en fjärdedel (28,2 %) av eleverna vid utskrivningen arbetsanställning i motsvarande yrke vari de vid skolan erhållit den huvudsakliga utbildningen.

Uppställningen överst å s. 42 utvisar dels hemorten för de elever, som villkorligt utskrevs 1951, dels ock deras utskrivningsort. Såsom en elevs hemort har vid denna undersökning betraktats

den plats, där eleven vistats de närmaste åren före intagningen i ungdomsvårdsskola. Den som haft sin bostad i en till staden angränsande kommun men gått i skola, haft arbete eller i övrigt vanligtvis dagligen vistats i staden, har jämväl räknats ha haft sin hemort i "storstad" respektive "annan stad". På enahanda sätt har förfarits med utskrivningsorten.

91 % av pojkarna kom sålunda från

Yrkesgren	Anställda elever		Därav i motsvarande yrkesgren utbildade elever
	antal	i %	
Jordbruk	44	13,2	39
Trädgårdsskötsel	11	3,3	9
Snickeri	8	2,4	5
Metallarbete	67	20,1	35
Skrädderi	2	0,6	2
Tapetseri o. sadelmakeri	1	0,3	1
Bilreparation	8	2,4	3
Kockyrket	6	1,8	0
Arbete till sjöss	54	16,2	—
Div. fabriksyrken ¹	27	8,1	—
Övriga yrken ²	92	27,7	—
Militärtjänst	13	3,9	—
Summa	333	100,0	94

¹ Avser olika slag av fabriker med undantag för metallindustri och snickerifabriker.

² Under "övriga yrken" har jämväl upptagits ett mindre antal elever, som villkorligt utskrivits för intagning på sjukvårdsanstalt, och sådana som icke erhållit arbetsanställning före återtagning till skolan m. m.

Yrkesgren	Antal elever	I %
Jordbruk	132	39,7
Trädgårdsskötsel	47	14,1
Snickeri	25	7,5
Metallarbete	68	20,4
Trä- och metallslöjd ¹	14	4,2
Skrädderi	8	2,4
Tapetseri och sadelmakeri ..	6	1,8
Bilreparation	4	1,2
Kockyrket	5	1,5
Köks- och renhållningsarbete m. m.	24	7,2
Summa	333	100,0

¹ Vid Lövsta.

Hemort	Utskrivningsort					Summa	%
	storstad	annan stad	annan tätort	landsbygd	till sjöss		
Storstad (Sthlm, Gbg o. Malmö)	84	13	5	10	25	137	41
Annan stad	4	82	11	19	22	138	42
Annan tätort	3	5	12	4	4	28	8
Landsbygd	1	7	1	18	3	30	9
Summa	92	107	29	51	54	333	
%	28	32	9	15	16		100

städer eller andra tätorter. Av dessa återvände 72 % vid den villkorliga utskrivningen till sådana orter, 17 % gick till sjöss och 11 % kom till landsbygden.

I fråga om uppläggningsplaneringen av yrkesundervisningen kan framhållas, att socialstyrelsen år 1942 efter samråd med skolöverstyrelsen fastställde undervisningsplaner för utbildningen i yrkestadsyrkena vid de dåvarande yrkeshemmen. Kurserna, som var tvååriga, upplades efter mönster från de centrala verkstadsskolorna. Denna planläggning från år 1942 har man emellertid åtminstone vid vissa skolor på senare tid tvingats frångå. Orsakerna härtill är bl. a. att söka i den klientelförskjutning som inträtt. Vidare har bland det klientel, som för närvarande mottas i yrkesskolorna, arbetsoviljan och arbetslusten tilltagit. Vissa elektroencefalografiska undersökningar, som gjorts på bl. a. hammargårds- och fagaredsklientelet utvisar, att detta klientel åtminstone beträffande en faktor, uttrötbarhetsfaktorn, på ett markant sätt avviker från normalgruppen. En bidragande orsak till ett partiellt frångående av 1942 års undervisningsplaner har slutligen varit den förkortning av första vårdtiden på skolan som på senare år ägt rum.

I stället för verklig yrkesutbildning har man sålunda vid några skolor i viss begränsad omfattning övergått till en terapilikhande, individuellt anpas-

sad arbetsträning, som syftar till att i första hand giva arbets- och skaparglädje och få eleverna att komma till klarhet om sina egna möjligheter. Man har försökt att få eleverna att använda sina händer i nyttigt arbete, att arbeta med verktyg och maskiner och att vänja dem vid atmosfären på en arbetsplats. I stället för att börja nederst på skalan med de lättaste arbetsuppgifterna i en övningsserie, där för övrigt många arbeten kan synas mer eller mindre meningslösa, låter man eleverna arbeta med uppgifter, som ter sig särskilt lockande och väcker intresse hos dem.

YRKESKOLOR FÖR FLICKOR

Vid skyddshemmen för flickor omfattade utbildningen intill omkring år 1937 undervisning i hushållsgöromål av alla slag, sömnad och trädgårdsarbeten samt vid åtskilliga av dem även jordbruksarbete.

Enligt beslut av 1936 års riksdag skall flickorna huvudsakligen sysselsättas med allmänt husligt arbete, men därutöver skall, där så låter sig göra, tillfälle till verklig utbildning i något eller några speciellt kvinnliga yrken givas.

Sedan reformens genomförande har med några undantag nya utbildningsmöjligheter icke tillskapats, men på sistone har vid några flickskolor yrkesutbildningen i mindre omfattning ersatts med en intresseväckande arbetsträning, där särskild hänsyn togs till elevernas

Skola	Jordbruk	Trädgårdsskötsel	Hushållsgöromål	Tvätt	Sömnad	Handarbete	Vävning	Bageri	Barnavård
Ryagården	×	×	×	×	×	× ¹		×	
Lingatan	×	×	×		×				
Brättegården	×	×	×	×	×				
Hornö	×	×	×	×	×		×		
Eknäs	×	×	×	×	×				
Morängen	×	×	×	×	×	×	×		
Härsjögården	×	×	×	×	×	×	×		
Bistagården	×	×	×		×	×	×		×

¹ Konsthantverk.

individuella anlag och önskemål. För närvarande är ovanstående yrkesgrenar representerade vid flickskolorna.

Till skillnad mot vad som är fallet vid yrkeskolorna för pojkar utbildas eleverna vid förenämnda skolor icke i enbart en yrkesgren utan genomgår under vistelsen i regel ett antal kurser i förekommande yrkesgrenar. Detta gäller dock icke Brättegården, där eleverna under ett läsår deltar i teoretisk undervisning av folkhögskolekaraktär och därutöver bevisar kortare klädsömnads-, skolköks- och hushållskurser.

De 201 elever, som år 1951 villkorligt utskrevs från yrkeskolorna och hemskolan, hade erhållit den *längsta* utbildningen i följande yrkesgrenar:

lantbruk: 2
trädgårdsskötsel: 1
allm. hushållsarbete: 142
tvätt: 7
sömnad: 27
vävning: 2
bageri: 2
barnavård: 1
1:a årets folkhögskolekurs: 7
diverse: 10

Mer än hälften av flickorna erhöll såsom framgår av uppställningen här nedan vid den villkorliga utskrivningen anställning i husligt arbete.

Om elevernas hemort respektive utskrivningsort lämnas uppgifter i tabellen överst å s. 44.

89 % av flickorna hade sin hemort i städer eller andra tätorter. Av dessa hade 77 % vid den villkorliga utskrivningen återvänt till sådana orter och återstoden, 23 %, kommit till landsbygden.

Av de 105 villkorligt utskrivna elever, som erhöll anställning inom det husliga området, hade 29 sin hemort i storstad, 43 i annan stad, 15 i annan tätort och 18 var från landsbygden. Utskrivningsorten var för samma flickor storstad: 22, annan stad: 23, annan tätort: 23 och landsbygd: 37. Det kan tilläggas, att ytterst få av de elever, som utskrivits till landsbygden, hade fått plats hos lantbrukarfamiljer.

Yrkesgren	Anställda elever	Därav i motsvarande yrkesgren utbildade elever
Trädgårdsskötsel	1	0
Hushållsarbete	105	86
Tvätt	5	3
Sömnad	15	9
Bageri	2	1
Barnavård	6	0
Övriga yrken	65	—
Teoretisk utbildning	2	0
Summa	201	99

Hemort	Utskrivningsort				Summa	%
	storstad	annanstad	annantätort	landsbygd		
Storstad (Sthlm, Gbg och Malmö)	43	8	9	5	65	32
Annanstad	6	45	15	25	91	45
Annantätort	4	3	14	2	23	12
Landsbygd	2	2	5	13	22	11
Summa	55	58	43	45	201	
%	27	29	22	22		100

Utredningens synpunkter och förslag

Den avsevärda försämring av ungdomsvårdsskolornas klientel, som under senare år inträtt och den olikhet i sammansättningen klientelet företer, medför enligt utredningens uppfattning, att utbildningen vid yrkesskolorna i fortsättningen i största möjliga utsträckning måste anpassas efter de enskilda elevernas anlag och förutsättningar. Sålunda bör vid vissa skolor givas verklig yrkesutbildning, som för pojknas del kan medföra möjlighet att avlägga gesällprov. Vid andra skolor bör tillfälle givas till en något enklare yrkesutbildning eller yrkesträning och vid specialskolorna bör anordnas särskilda terapiverkstäder. Helt visst torde det i en avsevärd del av fallen icke kunna bli tal om att bibringa eleverna en fullständig yrkesutbildning, utan man synes i stället få inrikta sig på att utvärdera deras anlag, yrkesintressen och yrkesinriktning samt att giva dem en god arbetshandledning och sysselsätta dem på lämpligaste sätt.

Yrkesutbildningen och yrkesträningen bör enligt utredningens mening i första hand utgöra ett led i elevbehandlingen vid skolan. Sysselsättningen måste emellertid anordnas på sådant sätt, att eleverna såvitt möjligt kan få verklig nytta därav i sitt förvärvsarbete efter utskrivningen.

Den uppläggning av yrkesundervis-

ningen, som här ovan förordats, medför, att ett relativt stort urval av yrkesgrenar i fortsättningen måste finnas vid yrkesskolorna. Med utgångspunkt härifrån och med ledning av de erfarenheter, som under senare år vunnits vid skolorna, förordar utredningen följande förslag till nedläggande av utbildningsgrenar och inrättande av nya.

A. Skolor för manligt klientel

Lövsta. En ny terapiverkstad bygges med avdelningar för träslöjd, metallarbete, målning, keramik, fotografering och bokbinderi.

Långanäs. Byggnads- och inredningssnickeriet bibehålles, men snickaravdelningen utökas med en mindre terapiverkstad med avdelningar för — förutom trä — målning, keramik och bokbinderi.

Fagared. Trädgårdsskötseln slopas som utbildningsgren (skolan saknar växthus). Frukträdgård och prydnadsanläggningar skötes genom jordbruksavdelningens försorg och trädgårdsmästartjänsten indrages.

Forsane. Möbelsnickeriet omändras till inrednings- och byggnadssnickeri. Tapetserarutbildningen slopas. I stället uppföres en verkstad för reparationer av jordbrukets och skogsbrukets maskiner. Trädgårdsskötseln nedlägges som utbildningsgren och trädgården skötes på samma sätt, som här ovan föreslagits

för Fagared. I stället för trädgårdsskötsel anordnas utbildning till radioreparatörer och elektriker. Åkerarealen, 49 hektar, föreslås minskad.

Sundbo. Jordbruket utarrenderas och snickeriet nedlägges. Nya avdelningar inrättas för bilreparatörer och murare.

För *Råbys* och *Margretelunds* vidkommande föreslås f. n. inget utbyte av yrkesgrenar. Vid sistnämnda skola, som förfogar över 105 hektar åkerjord, bör åkerarealen minskas.

För *Johannisbergs* del utredes frågan om den framtida yrkesundervisningen av särskilt tillkallade sakkunniga.

Beträffande de yrkesgrenar vari avdelningar föreslås nedlagda må här följande anföras.

Jordbruk och trädgårdsskötsel. Såsom framgått av den tidigare redogörelsen lämnas för närvarande stort utrymme åt undervisningen i jordbruks- och trädgårdsskötsel. Flera skäl talar emellertid för att det borde övervägas, om icke jordbruk och framför allt trädgårdsskötsel nu lämpligen kunde slopas som *utbildningsgrenar* vid ett antal yrkesskolor för pojkar eller i varje fall utbildningsjordbrukens storlek minskas. Angående jordbrukens storlek vid skolorna se vidare tabell 1 (s. 134). Sedan lång tid tillbaka spelar de olika upptagningsområdena icke samma roll vid differentieringen av klientelet. Därmed har förutsättningarna för de kombinerade jordbruks- och yrkesskolorna, som tillskapades vid 1936—37 års skyddshemsreform, i viss mån fallit. Vidare har den fortgående rationaliseringen och mekaniseringen av landets jordbruk medfört, att ökade krav ställes på de anställdas kvalifikationer och att behovet av okvalificerad arbetskraft minskat. En viss omläggning av jordbruksundervisningen vid ungdomsvårdsskolorna synes därför påkallad. Under det att tidigare en stor del av eleverna kom från

landsbygden, utgöres klientelet numera till övervägande delen av ungdomar från städer och andra tätorter (se tabell å s. 42). En stor del av den senare elevkategorien torde i regel sakna sinne för lantbruks- och trädgårdsarbete och för den torde det därför merendels vara lämpligare med utbildning i andra yrken. Ur sysselsättningsterapeutisk synpunkt däremot synes det värdefullt, att jordbrukssköteln tills vidare bibehålles vid ett antal skolor.

Beträffande de skolor — Forsane och Margretelund — vid vilka jordbrukens areal nu föreslagits reducerade må här följande framhållas. Vid Forsane är jordbrukets omfattning av den storleken, att de elever, som erhåller utbildning i eller regelmässigt sysselsättes med jordbruksgöromål, tidvis icke hinna med allt arbete. Undervisningen vid verkstadsavdelningarna måste då avbrytas och verkstadsleverna för längre eller kortare tid användas som hjälp i jordbruksarbetet. Detta förhållande måste anses vara till stort men för den övriga verksamheten vid skolan. Tilläggas kan, att vissa av skolans ägor är belägna på tämligen stort avstånd från gården och att förutsättningarna för en utarrendering av dessa bedömts som goda.

Vid Margretelund omfattar, som här ovan redan nämnts, åkerjorden icke mindre än 105 hektar, varav 49 tillhör skolan och återstoden arrenderas. Skolans ledning har för utredningen framhållit, att, sedan numera en del av eleverna sysselsättes i verkstadsyrken, en reducering av jordbruksdriftens omfattning är önskvärd.

Utredningen har för sin del funnit, att starka skäl talar för en minskning av jordbruksdriftens omfattning vid dessa båda skolor. Vid Forsane bör sålunda snarast utarrendering ske av mera avlägset belägna ägor och vid

Skola	Yrkesgrenar		
	stationära yrken	kursverksamhet	
Hornö	lathushåll, sömnad	skolkök	div. kurser
Eknäs	tvätt, terapiverkstad	skolkök	div. kurser
Morängen	sömnad, terapiverkstad	skolkök	div. kurser
Bistagården	sömnad, barnavård	skolkök	
Brättegården	sömnad, kontorsgöromål	skolkök	
Härsjögården	lathushåll, tvätt, konfektionssömnad	skolkök	
Ryagården	skolkök, bageri, sömnad, konsthantverk, tvätt, jordbruk och trädgårds-skötsel		

Margretelund bör så snart sig göra låter ett avträdande från viss arrenderad areal äga rum. För att säkerställa att skolorna erhåller en ur jordbruksteknisk synpunkt lämplig areal, synes vid genomförandet av utredningens förslag expertis på området böra anlitas.

Snickeri. Möbelsnickarutbildningen torde i regel vara allt för krävande för ungdomsvårdsskoleelever. Betecknande är att endast en av de elever, som villkorligt utskrevs år 1951, ägnade sig åt snickaryrket såsom hantverkare. Övriga sju elever, som valde denna bransch, fick anställningar i snickeriverkstäder eller fabriker. För utbildning av fabriks- och verkstadsarbetare torde avdelningar för inrednings- och byggnadssnickeri vara ändamålsenligare vid ungdomsvårdsskolorna än möbelsnickaravdelningar. Trots nedskärningen måste snickaryrket, som över huvud taget synes vara på avskrivning som hantverk och ersatt med fabriksmässig tillverkning, anses vara överrepresenterat vid skolorna.

Tapetseri. Enligt de erfarenheter, som vunnits vid Forsane, är tapetseri- och sadelmakeriutbildningen ej lämplig för det klientel, som numera intages på skolorna. Intresset från elevernas sida har även varit mycket ringa.

Om de föreslagna, för yrkesskolorna nya yrkesgrenarna må följande anföras.

Såsom framgått av redogörelsen å s. 41 söker sig ett mycket stort antal av eleverna till metallbranschen. Med hänsyn till elevernas ådagalagda intresse för maskiner kan man vänta sig, att utbildningen till lantbruksmaskinreparatörer kommer att visa sig värdefull. Framtidsutsikterna inom yrket måste anses goda, vilket även är fallet med muraryrket. För radioreparatörsyrket och elektrikeryrket har eleverna enligt vad som uppgivits visat intresse.

B. Skolor för kvinnligt klientel

Vid varje yrkesskola för flickor finns för närvarande i regel anställda 2 lärarinnor i hushållsgöromål och 2 lärarinnor i kvinnlig slöjd samt 1 lärarinna i annat yrke. Utredningen föreslår, att vid huvudparten av skolorna i fortsättningen skall vara stationerade endast 2 befattningshavare för fackundervisningen samt att undervisningen i övrigt skall ske i form av kortare kurser (1—2 månader), i exempelvis affärs- och kontorsgöromål, hårvård, skönhetsvård, sjukvård och barnavård. Kurserna förutsättes skola hållas av ambulerande personal. Förslagets utformning i stora drag redovisas i uppställningen å s. 46.

Beträffande en omläggning av verksamheten vid Lingatan hänvisas till kapitel IV.

Vid Eknäs, Bistagården och Brätte-

gården föreslås, att jordbruksdriften nedläggas och jorden utarrenderas samt att trädgårdsskötseln slopas som utbildningsgren. Vad här ovan anförts om jordbruksutbildning för pojkar torde i stort gälla även för de kvinnliga eleverna. Tilläggas kan, att vid de nu ifrågakvarande flickskolorna ytterst få

elever sysselsatts i jordbruksarbete under de senaste åren.

Beträffande de genom den här föreslagna omläggningen av undervisningen vid yrkesskolorna föranledda förändringarna i den undervisande personalgruppens sammansättning hänvisas till kapitel VII.

SJÄTTE KAPITLET

Fritidsverksamheten

Fritiden på ungdomsvårdsskolorna medför en rad problem. Många elever är håglösa och vet inte vad de skall ta sig till. En del blir oroliga, då de kommit ur den vanliga arbetsrytmen, andra sysslar med rymningsplaner. Här kan sålunda nämnas, att icke mindre än 74 % av samtliga rymningar vid skolorna under år 1951 företogs under elevernas fritid. Det har också i utredningens klientelundersökning visat sig, att de notoriska rymmarna i stor utsträckning saknar egentliga intressen och att deras fritid präglas av passivt vegeterande. Det här ovan anförda torde belysa betydelsen av en organiserad fritidsverksamhet.

Inom skolorna förekommer numera i varierande omfattning fritidssysselsättningar av olika slag, såsom gymnastik, lek och idrott, hobbyverksamhet, musik, teaterverksamhet, filmförevisningar samt studiecirklar, korrespondenskurser, föredrag och annan kulturell verksamhet. Elevernas fritidssysselsättningar organiseras och ledes i stor utsträckning av personalen.

Erfarenheten har visat, att den lilla gruppens princip bör tillämpas även när det gäller fritidsverksamheten. Vid vissa sysselsättningsformer — exempelvis studiecirklar eller musikutövande — är det av praktiska skäl nödvändigt att begränsa antalet deltagare. Även i övrig fritidsverksamhet synes dock de små grupperna vara eftersträvansvärda, då de ger en starkare känsla av samhö-

righet och skapar ett mer aktivt deltagande i uppgiften, vare sig det gäller lekar eller kanotbygge.

Utredningen vill framhålla, att fritidsverksamheten i hög grad bidrar till att skapa samhörighet och god personlig kontakt mellan personal och elever. Den måste också anses utgöra ett tjänligt hjälpmedel vid förebyggandet av rymningar. Organiserandet och ledandet av elevernas fritidssysselsättningar är emellertid ett mycket tidsödande och krävande arbete. Det ställer stora anspråk på skolans ledning och fordrar en specialutbildad personal. Utredningen vill understryka vikten av att särskild hänsyn tages till dessa arbetsuppgifter vid beräkningen av personalanslagen.

För en intensifiering av fritidsverksamheten erfordras emellertid icke blott att skolorna tillföres därför lämpad ytterligare personal utan även att tillgång finns till ändamålsenliga fritidslokaler. I detta hänseende är enligt utredningens mening en upprustning påkallad. Sålunda saknar många skolor hobbylokaler. Flera skolor har icke gymnastiksal. De flesta skolorna är belägna på landsbygden långt från närmaste idrottsplats. Anläggandet av löparbanor skulle därför medföra en förbättring för skolorna i fritidshänseende. Dessa löparbanor skulle också kunna användas av ungdomar i bygden, vilket skulle möjliggöra ett stärkande av samarbetet mellan skolorna och ortens befolkning.

Lika viktigt som att fritidsverksam-

heten inom skolan förbättras, lika viktigt torde det vara, att eleverna under fritiden beredes tillfälle att knyta nya kontakter utanför skolan med välanpassade människor i trakten kring skolan, med ungdomsföreningar och andra organisationer. Skolornas ledning torde därvid kunna utnyttja det intresse för saken, som redan visats av idrottsföreningar, politiska, religiösa och kulturella organisationer m. fl.

Här må nämnas, att redan nu vid vissa skolor förekommer ett livligt idrottsligt samarbete med föreningar i trakten. Elever deltar sålunda i korporationsserier och idrottstävlingar mellan föreningar och klubbar, vilket medför, att eleverna beredes tillfälle att komma utanför skolan och får träffa andra ungdomar och samlas kring ett gemensamt intresse. Det måste anses mycket värdefullt, att eleverna får samlas i ett lag eller en grupp och utåt representera sin skola, vilket icke blott bidrar till att skapa en stark sammanhållning utan även kan ha den följden, att eleverna kommer att tycka bra om sin skola, att släss för dess rykte och ära. Dessutom kan det vara en god motvikt mot sensationer kring rymningar och annat, som kan sätta skolans anseende på spel. Härtill kommer, att ungdomsvårdsskoleleverna genom dessa kontakter kan komma att intresseras för medlemskap i föreningar av olika slag.

Givetvis kan föreningskontakten utnyttjas icke blott i idrottsligt avseende, utan det kan även bli fråga om utbyte av nöjespatruller, gemensam underhållning m. m. på eller utanför skolan.

Föreningskontakten skapar även ökade möjligheter för eleverna att knyta individuella kontakter med människor utanför anstalten. Av särskild betydelse synes detta vara i sådana fall, där personalen av en eller annan anledning icke helt lyckats skapa god personlig

kontakt mellan sig och en elev. Här kan erinras om det system med s. k. söndagsföräldrar, vilket prövats för skolhemslever och slagit väl ut. Det innebär, att lämpliga familjer mer eller mindre regelbundet i sina hem mottar en eller flera elever över söndagen eller veckoslut och låter dem få uppleva, hur ett verkligt familjeliv gestaltar sig. Anordningen har visat sig vara en värdefull komplettering till livet i kollektiv på anstalten. Anskaffandet av söndagsföräldrar torde kunna ske via folkrörelsernas lokalföreningar.

Som ett exempel på den nytta skolorna kan ha av ett intimt samarbete med intresserade organisationer må följande nämnas. Vid en flickskola hade man försökt att utan att personal från skolan medföljde om söndagarna sända en grupp elever till den närlägnade staden för att bevista biografföreställningar. Flickorna ofredades emellertid ofta där av ynglingar. Husmodersföreningen på orten intresserades emellertid för att bistå flickorna på det sättet, att olika medlemmar en söndag i taget "har jour". De möter flickorna vid ankomsten till staden, tar hand om dem, medföljer på bio, bjuder på kaffe efteråt och följer dem sedan till bussen.

Slutligen kan här erinras om det bl. a. i USA utformade systemet med s. k. Big Brothers och Big Sisters, vilket går ut på att särskilt utvalda, några år äldre ungdomar regelbundet besöker anstalterna och deltar i anstaltslivet, följer internerna på permissioner och håller kontakt med dem per brev eller telefon m. m.

Utredningen har för sin del funnit anknytningen till föreningslivet vara ett så värdefullt hjälpmedel för skolorna i det sociala uppfostringsarbetet, att ingen möda bör lämnas osparad i försöken att utvidga denna verksamhet.

Personalplaner

Rektorn vid en ungdomsvårdsskola bör enligt utredningens mening i största möjliga utsträckning koncentrera sitt arbete på själva elevbehandlingen. Rektorn bör vara den befattningshavare som ständigt följer behandlingen och vid behov själv ingriper, allt ifrån elevens första dag på skolan, under hela anstaltsvistelsen och eftervårdstiden fram till dagen för den slutliga utskrivningen. Av stor vikt är enligt utredningens åsikt, att utrymme lämnas åt rektorns individualitet och att han får möjlighet att sätta sin personliga prägel på skolan och arbetet där.

För varje elev bör uppläggas en individuell behandlingsplan och det skall åligga rektorn att svara för samordningen av de olika behandlingsfaserna.

Under observationstiden, de första tre månaderna, måste i regel uppgifterna om elevens personliga förhållanden kompletteras och eleven bli föremål för undersökning av skolans rådgivande psykiater. Därjämte måste erforderligt psykologiskt utredningsmaterial frambringas. Under tiden skall även frågorna om skolgång eller yrkesträning och lämplig yrkesutbildning lösas. Det gäller vidare att bl. a. söka utröna elevens fritidsintressen, att upprätthålla kontakten med elevens hem och att om så är erforderligt intressera barnavårdsnämnden eller annat lokalt organ för en sanering av hemmiljön.

Då tiden för den villkorliga utskrivningen nalkas, blir det rektorns uppgift

att tillse, att eleven erhåller en lämplig utrustning, att frågan om fortsatt skolgång löses eller en lämplig arbetsanställning beredes, att bostadsförhållandena ordnas och att en övervakare utses.

Det är också många gånger önskvärt, att rektorn får tillfälle att följa eleven till utskrivningsorten och installera honom i bostaden och på arbetsplatsen, sammanföra honom med övervakaren och eventuellt med eftervårdskonsulenten.

När rektorn sålunda överlämnat eleven, får eftervårdskonsulenten ta vid. De socialkurativa uppgifterna får sedan delas mellan rektorn och konsulenten, men det måste fastslås, att det är rektorn, som är ansvarig för eleven. Sådana uppgifter som anskaffande av ny bostad, arbetsbyte och andra materiella uppgifter kan i första hand omhänderas av övervakare och konsulent, men i många fall är det av vikt, att den emotionella kontakten, känslöbindningarna till skolan och dess personal blir bestående. Då måste eleven veta, att han främst har skolan och rektorn att vända sig till med sina personliga bekymmer.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga, att rektorn skall bestämma den plan efter vilken eleven skall behandlas, tillse att planen följes och att behandlingen blir så effektiv som möjligt.

En förutsättning för att det här ovan skisserade programmet skall kunna

genomföras på ett effektivt sätt är, att rektorn befrias från ett stort antal detaljgöromål, som för närvarande åvilar honom. Som hjälp i elevbehandlingen, för vissa administrativa ärenden och tidskrävande skrivgöromål såsom avgivande av utlåtanden över eleverna till barnavårdsnämnder, domstolar, psykiatriska undersökningsstationer m. m., behöver rektorn vid sin sida främst ett antal assistenter samt för skolans kamerala ledning en bokhållare eller annan kvalificerad befattningshavare.

Att i detalj beskriva de arbetsuppgifter, som kan komma att åvila assistenterna vid en ungdomsvårdsskola, torde icke här vara möjligt och utredningen inskränker sig därför till följande avsnitt.

Diagnos och personlighetsundersökning. Om de flesta elever, som intages i ungdomsvårdsskola, är en mängd fakta rörande social bakgrund och tidigare förhållanden kända (se redogörelsen för utredningens klientelundersökningar). Det kan sålunda framhållas, att flertalet kommer från bedrövliga familjeförhållanden med täta miljöbyten, att många är svagt begåvade eller i andra avseenden underutvecklade. Då det exempelvis endast är en liten del av alla obegåvade eller psykiskt underutvecklade som blir kriminella, är det alltså icke tillräckligt, att de asociala symtomen behandlas, utan orsaken måste fastställas. För en effektiv behandling och för att finna de lämpligaste sociala stödåtgärderna synes det därför nödvändigt att i varje särskilt fall söka belysa de personliga mekanismer som utlöst asocialiteten. Som exempel kan här nämnas misshandel, skadegörelse och auktoritetstrots uppkomna ur en negativ inställning till föräldrarna, stölder för att kompensera ett syskon blivit favoriserade, rymningar bottnande i en verklighetsflykt. I sådana

fall har de projektiva testmetoderna och den intensifierade intervjutekniken visat sig vara till stor hjälp vid klarläggandet av problemställningarna. Framför allt de projektiva metoderna är emellertid mycket tidskrävande (t. ex. Rorschach, TAT och Szondi) i fråga om såväl upptagning som bearbetning.

Brist på kvalificerad personal vid skolorna har medfört, att arbetsuppgifterna inom detta område blivit i icke ringa grad eftersatta.

Anlagsprövning och yrkesvalshjälp. En riktig arbetsplacering måste anses vara av största vikt för klientelet. Det finns all anledning att vänta sig, att ett tillämplande av psykotekniska anlagsprövningar kan leda till ett bättre resultat, då det gäller yrkesvalet. Med en samordnad verksamhet på detta område de olika skolorna emellan vore det möjligt att inom relativt kort tid åstadkomma ett sådant statistiskt underlag, att åtminstone för de enklare fallen en tillräckligt grundlig bestämning av yrkesanlag utan alltför stora kostnader kan utföras. I många fall torde därvid en ingående begåvningsbestämning erfordras för avgörande av studieförutsättningarna.

Jämväl inom nu berörda område är enligt utredningens åsikt en intensifierad verksamhet påkallad.

Terapeutisk behandling. Visserligen kan man räkna med att skolan som helhet skall utgöra en väsentlig terapifaktor med olika delelement i form av gruppaktivitet, yrkesutbildning, inträande av sociala vanor, samtal mellan elever och olika befattningshavare, känslöanknytningar etc., men åtminstone vid de större skolorna torde det icke för rektorn eller andra befattningshavare, som har en mångfald uppgifter av annat slag, vara möjligt att så helt sätta sig in i varje elevs personliga problem som önskvärt vore. I många

fall gäller frågan också att hjälpa eleven att komma till klarhet om sig själv och att belysa de individuella problemen. Det kan nämnas, att de erfarenheter, som vunnits vid Lövsta såväl av individuell samtalsterapi som terapi i form av gruppsamtal, varit mycket goda, framför allt i fråga om neurotiserade elever. Vidare har det iakttagits, att då psykologiskt skolad personal genom en grundlig personlighetsanalys med olika testmetoder kunnat bibringa eleven sin uppfattning om honom, har en god grund lagts för ett gemensamt utarbetat behandlingsschema. Då det gäller det yngre klientelet, har sådana behandlingsmetoder som lekterapi med målning, sandlåda och liknande emellanåt visat sig värdefulla.

Forskning. Den vetenskapliga forskningen om problembarnen och deras behandling samt om vuxna problem-människor kan sägas ha nått relativt långt. I fråga om mellangruppen, pubertetsungdomarna, däremot är kunskapen betydligt mindre. Sålunda kan nämnas, att kännedomen om de psykologiska element, som påverkar individen och gruppen under de speciella förhållandena på en ungdomsvårds-skola, är ytterst liten. Praktiskt taget utforskade är även sådana faktorer som hur stor en grupp på skolan lämpligen bör vara, om differentieringen bör ske mellan skötsamma och svårbehandlade eller om de skötsamma har ett gynnsamt inflytande på de övriga, om vilka vårdtider som ger bästa resultat, om prognosen är bättre för sådana elever, som skrives ut till föräldrahemmet än för andra, om elever som erhåller yrkesutbildning klarar sig bättre i samhället en sådana som icke erhåller.

Större klarhet i dessa för skolornas verksamhet vitala frågor skulle säkerligen kunna åvägabringas, därest skolorna tillfördes personal med tid och

kvalifikationer för sådana forsknings-uppgifter.

Utredningen vill här ånyo understryka vikten av att en systematisk vetenskaplig bearbetning av behandlingsresultaten vid skolorna sker, vilket över huvud taget måste anses som en förutsättning för att hela ungdomsvårds-skoleväsendet skall kunna utvecklas, att nya rön skall kunna nås och att nya behandlingsmetoder skall kunna framkomma.

Fritidsverksamheten. I fråga om fritidsverksamheten hänvisas i första hand till vad som härom anförts i kapitel VI. Härutöver må framhållas, att då det gäller ungdomsvårdsskoleklientelet det icke kan bli fråga om enbart en individualiserad psykologisk behandling utförd i behandlingsrummet, utan att en mycket viktig del av behandlingen måste äga rum i små grupper sysselsatta med olika hobbies och annan fritidsverksamhet. Fritidsassistenten har sålunda en minst lika viktig uppgift att fylla som den psykologiskt särskilt skolade befattningshavaren.

Socialkurativ verksamhet. Det torde vara uppenbart, att samtidigt som eleverna på skolan beredes bästa tänkbara behandling, måste deras förhållanden utom anstalten ägnas stor omsorg. Från skolans sida måste man sålunda stå i förbindelse med elevernas föräldrar eller andra anhöriga, barnvårdsnämnder och övervakningsdomstolar. Vidare skall frågor om abort och sterilisering, åtalsetfergift och villkorlig dom m. m. utredas. Därjämte måste sådan planering för utackordering eller villkorlig utskrivning ske såsom anskaffning av övervakare, arbetsanställningar och bostäder. Under elevernas vistelse vid skolan kommer icke sällan till skolledningens kännedom en mängd sociala missförhållanden i hemmiljön. Enligt utredningens mening skulle i dylika fall från

skolornas sida en viktig socialkurativ insats kunna göras, genom att barnavårds- och nykterhetsnämnder, socialläkare, den lokala familjerådgivningens organ eller andra kommunala organ underrättades.

Tillsynen över elevavdelningarna. Utöver de mera kvalificerade behandlingsuppgifterna och skolornas pedagogiska verksamhet, uppgifter som huvudsakligen handhas av rektor och assistenter samt undervisande personal, kräver tillsynen dygnet runt av eleverna en stor personal, nämligen tillsynsmän och vårdare.

Insikten om att det för utformandet av miljön vid skolorna är av den största betydelse, att denna personal är väl orienterad beträffande skolornas behandlingsformer och metodik, har lett till införandet av särskilda utbildningskurser. Det är också av stor betydelse, att till denna personalkategori kan rekryteras personer med gott omdöme, god begåvning och ambition. Det vore av intresse, om begåvad ungdom från folkhögskolor och ungdomsrörelser skulle i vårdartjänsterna vid ungdomsvårdsskolorna se en lockande arbetsuppgift. Tjänstgöringen vid en anstalt av detta slag medför stor bundenhet och är över huvud taget pressande. Vårdarbefattningen är placerad i 12:e lönegraden. Möjligheten till befordran på denna tjänst är synnerligen begränsad, då det f. n. endast finnes 7 befordringstjänster (tillsynsman) på 63 vårdartjänster. Om det skall bli möjligt för skolorna att draga till sig och behålla lämplig personal av ifrågavarande kategori, är det nödvändigt att bättre befordringsmöjligheter tillskapas. Utredningen har ansett, att detta bör ske genom tillskapandet av ytterligare ett antal tjänster som tillsynsman. När sålunda utredningen föreslår en utökning av ifrågavarande personal, upptager detta förslag en re-

lativt större ökning av antalet tillsynsmän än av antalet vårdare. Genom utökningen av tillsynsmännen skulle även ur skolorganisatoriska synpunkter stora fördelar vinnas. Tillsynsmännen skulle bli "husfäder" på avdelningarna. Härigenom skulle assistenterna kunna frikopplas från tidsbestämd vakttjänstgöring samt från vissa rutingörsmål på avdelningarna och sålunda få tillfälle att i betydligt större utsträckning än för närvarande är fallet ägna sig åt individuell behandling av eleverna och de specialuppgifter, som i det föregående omnämnts.

För flickskolornas del medför denna omläggning vidare, att facklärarinnorna, som hittills i stor utsträckning jämväl sysselsatts med mindre kvalificerade vårduppgifter, i fortsättningen huvudsakligen kommer att få ägna sig åt undervisningen, varigenom deras utbildning och övriga kvalifikationer i väsentligt högre grad kan komma organisationen till godo.

Kamerala göromål. Till förfång för det centrala i verksamheten, elevbehandlingen, måste rektorerna enligt utredningens uppfattning ägna en alltför stor del av arbetstiden åt de kamerala göromålen. Här må sålunda erinras om att med uppdraget att föra skolans räkenskaper enligt föreskrifterna i ungdomsvårdsskolestadgan bl. a. följer skyldighet:

1. att uppbära och redovisa till skolan inflytande statsmedel och skolans övriga inkomster samt svara för att behöriga likvider i rätt tid inflyter eller indrives;

2. att granska utgiftsverifikation och ansvara för att debiterat belopp är till siffran riktigt ävensom tillse, att sådan verifikation försetts med vederbörlig attest, innan utanordning med anledning av densamma äger rum;

3. att i överensstämmelse med gäl-

lande föreskrifter upprätta avlöningslistor för skolans personal;

4. att verkställa beslutade utbetalningar;

5. att å postgirokonto insätta skolans medel, i den mån den kontanta behållningen överstiger visst av styrelsen bestämt belopp; samt

6. att i övrigt fullgöra de åligganden beträffande räkenskapsföring och förvaltning, som styrelsen bestämmer.

Vid de två största skolorna, Lövsta och Ryagården, finns sedan några år tillbaka inrättade e. o. bokhållartjänster samt vid Långanäs en extra sådan tjänst. Vid övriga skolor däremot biträdes rektorerna i räkenskapsarbetet och allehanda andra skrivgöromål — förutom i viss begränsad omfattning av assistenterna — endast av kanslibiträden eller deltidsanställd skrivhjälp.

Det är utredningens bestämda uppfattning, att till huvudparten av skolorna snarast måste knytas speciell, kvalificerad personal, som under redogöransvar handhar räkenskapsgöromålen.

Detaljförslag

Utredningens förslag går, som redan tidigare anförts, i huvudsak ut på att 1. den högre personalen förstärkes vid ett antal skolor, 2. tillsynspersonalen vid elevavdelningarna utökas, 3. utbyte eller indragning sker av vissa tjänster eller den undervisande gruppen och ekonomipersonalen samt att 4. skolorna tillföres speciella befattningshavare för räkenskapsgöromålen.

Om förändringarna inom de olika personalgrupperna må här följande anföras.

Den högre personalen. Utredningen förordar, att den från och med budgetåret 1948/49 vid Lövsta inrättade tjänsten som biträdande läkare i lönegrad Cg 29, vilken tjänst hittills varit vakant, omändras till en tjänst som skolpsyko-

log. Tjänsteinnehavaren bör i första hand ägna sig åt utformandet av det psykoterapeutiska arbetet vid Lövsta och handha sådana personlighetsundersökningar m. m. varom tidigare talats i detta kapitel. I detta sammanhang må nämnas, att utredningen under sitt arbete stött på en mängd problem av stor räckvidd, vilka torde kräva långvariga vetenskapliga undersökningar för sin lösning, bl. a. bearbetning av de inom ungdomsvårdsskoleväsendet vunna erfarenheterna av olika behandlingsmetoder och frågan om den sociala och psykologiska bakgrunden till elevernas beteendestörningar. Skolpsykologen bör, utöver sitt direkt till Lövsta bundna arbete, inrikta sin verksamhet på penetrerandet av sådana problem. Klientelet vid Ryagården och andra flickskolor synes kräva ett motsvarande forskningsarbete. Sedan erfarenheter vunnits av den föreslagna verksamheten vid Lövsta, bör en omändring av den nuvarande psykologassistenttjänsten vid Ryagården till en motsvarande skolpsykologtjänst övervägas.

Såsom kompetenskrav för innehav av tjänst som skolpsykolog torde böra uppställas avlagd filosofie licentiatexamen i psykologi, pedagogik eller sociologi, i vilka senare fall därjämte förutsättes 3 betyg i ämnet psykologi i filosofie kandidatexamen, ävensom praktisk erfarenhet av arbetet vid ungdomsvårdsskola eller jämförlig anstalt. Tjänsten bör med hänsyn till dessa krav placeras i samma lönegrad som rektorstjänst vid de större ungdomsvårdsskolorna, 29 lönegraden.

För förenämnda forskningsarbete kräves jämväl medel för särskilt tillkallad expertis, statistiska bearbetningar, apparater m. m. Sådant anslag bör ställas till socialstyrelsens disposition.

Med hänsyn till föreliggande arbetsuppgifter synes det enligt utredningens

mening påkallat, att antalet assistenttjänster vid skolorna kraftigt ökas. Utredningen har därvid räknat med att vid de större skolorna finnes behov av 3 assistenter och vid de mindre av i regel 2. Av kostnadsskäl inskränker sig emellertid utredningen till att föreslå att endast 2 tjänster omedelbart inrättas, nämligen vid Långanäs och Margretelund, som efter ikraftträdandet av den nya lagen med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig beräknas få mottaga ett ännu anstaltsbesvärligare specialklientel. Efter hand föreslås nya assistenttjänster tillkomma vid Forsane, Råby och Folåsa.

Vid den framtida utbyggnad av vissa skolor, varom anförts i kapitel IV, föreslås sedermera ytterligare 7 assistenttjänster tillkomma.

Tillsynspersonal. Enligt de förslag till normalplaner för personalen som utredningen uppgjort skulle för närvarande föreligga behov av en utökning av ifrågavarande personal med 38 tillsynsmän, varav 4 avses för under byggnad varande avdelningar, och 29 vårdartjänster, varav 9 avser de redan beslutade specialavdelningarna vid Lövsta, Forsane och Margretelund. Utredningen räknar härvid med att normalutrustningen vid varje avdelning skulle bli 1 tillsynsman och 3 vårdare vid specialavdelningarna och andra avdelningar för särskilt svårfostrade elever samt för mellangradsavdelningarna 1 tillsynsman och 2 vårdare. För de tillkommande utskrivningsavdelningarna vid vissa skolhem föreslås 1 tillsynsman och 1 vårdare, under det att på sådana avdelningar vid yrkeskolorna förutsättes, att elevtillsynen skall kunna handhas enbart av 1 tillsynsman. Utredningen har i denna personal inräknat ersättning för den tillfälliga personal för nattlig tillsyn, som nu fått anställas.

Vid den ytterligare utbyggnad av ung-

domsvårdsskolorna som utredningen upptagit under byggnadsetapperna II—V skulle tillkomma ytterligare 12 tillsynsmän och 15 vårdare.

Utredningen är väl medveten om att en dylik utbyggnad av tillsynspersonalen såväl av ekonomiska som framför allt av rekryteringsskäl måste ske efter hand. I vilken utsträckning den nuvarande vårdpersonalen kan anses böra komma i fråga till nya tillsynsmannatjänster bör prövas i varje särskilt fall. Utredningen finner, att avgörande härför bör bli utöver personlig lämplighet även utbildning vid den av socialstyrelsen anordnade kursverksamheten, varvid styrelsen i samråd med ungdomsvårdsskolornas studienämnd bör fastställa vissa fordringar.

För nästkommande budgetår räknar utredningen med att det inrättas 18 tillsynsmannatjänster och 25 vårdartjänster, varav på de nya specialavdelningarna jämte en utskrivningsavdelning 4 tillsynsmän och 9 vårdare. Den föreslagna personalökningen täcker de i nuvarande läge mest trängande behoven, varvid utredningen beaktat nödvändigheten av att motverka rymningarna. Utredningen har jämväl särskilt tagit hänsyn till flickskolornas behov av tillsynspersonal. Vid flickskolorna är nämligen antalet rymmare påfallande stort, och tillsynen dygnet runt måste för närvarande i hög grad handhas av rektor, assistenter och lärarpersonal.

Såsom biträde vid läkarexpeditionen och sjukavdelningen vid Ryagården föreslås fr. o. m. nästa budgetår — såsom nu är fallet vid Lövsta — en över-sköterska. Vid samma skola kan 3 husföreståndartjänster i lönegrad 15 utgå.

Den undervisande gruppen samt viss ekonomipersonal. Vad först beträffar skolorna för manligt klientel föreslås såsom framgått av redogörelsen i kapitel V utbyte av ett mindre antal tjänster

för den undervisande personalen. Ingen ökning föreslås.

För Lövstas del har upptagits en hantverkare, då skolan numera förfogar över ett så stort antal byggnader, att skötseln därav icke längre kan handhas enbart av den befintliga maskinisten.

Vid flickskolorna föreslås i samband med omläggningen av yrkesundervisningen en minskning av antalet tjänster som lärarinna i hushållsgöromål med 7. De kvarstående hushållslärarynnorna vid Eknäs, Morängen och Brättegården föreslås skola hålla skolkökskurser jämväl vid Hornö respektive Bistagården och Härsjögården. För övrig kursverksamhet förutsätter utredningen arvodesavlönad personal. 6 tjänster som lärarinna i kvinnlig slöjd utgår. För terapi-verkstäderna vid Eknäs och Morängen tillkommer 2 arbetsterapeuter. 1 ekonomibitråde (kokerska) i lönegrad 8 anställs vid 6 skolor.

Nedläggandet av jordbruksdriften vid 4 skolor möjliggör indragning av lika många jordbruksförmanstjänster samt 2 arvodesanställningar som jordbruksarbetare. Vid 3 av dessa skolor bör i stället hantverkartjänster inrättas.

Nettominskningen av antalet befattningar under denna rubrik utgör sålunda 7, varav 2 arvodesbefattningar.

Samtliga föreslagna personalförändringar förutsättes skola äga rum från och med den 1 juli 1954 eller snarast därefter i sådana fall, då verkstäder skall uppföras, jordbruk utarrenderas, ordinarie befattningshavare omplaceras etc.

Kontorspersonal. För att närmast under rektorn svara för skolans kamerala ledning föreslår utredningen, att från och med den 1 juli 1954 vid följande 5 skolor anställs en bokhållare, som jämväl skall ansvara för räkenskapsgöromålen vid en närliggande mindre skola — eller 2 sådana — nämligen (befatt-

ningshavaren stationerad vid den först angivna skolan):

Forsane, Gullmaren (Lingatan);
Sundbo, Morängen;
Fagared, Härsjögården;
Magretelund, Brättegården;
Eknäs, Hornö, Bistagården.

Härjämte förutsätter utredningen, att bokhållaren vid Långanäs i fortsättningen jämväl skall kunna ombesörja räkenskapsgöromålen vid Folåsa.

I stället för deltidsanställd skrivhjälp vid Gräskärr, Gudmundsgården, Eknäs och Broby föreslås kanslibiträden.

I den här ovan lämnade redogörelsen för föreslagna förändringar i skolornas personalsammansättning har icke berörts det personalutbyte, som föranledes av omläggningen av verksamheten vid Lingatan. Se härom i kapitel IV.

Av uppställningen här nedan framgår för varje skola *dels* nuvarande personalsammansättning, *dels* utredningens förslag till normalplan, *dels* förslag till personalplan att tillämpas från och med den 1 juli 1954 *dels ock* den föreslagna personalstyrkan vid full utbyggnad dvs., då de ytterligare elevavdelningar tillkommit, varom redogörelse lämnats i kapitel IV. Samtliga nya tjänster föreslås inrättade som extra ordinarie.

*

Utredningen har inplacerat de föreslagna tjänsterna i nu gällande löneskala. Enligt vad utredningen under hand erfarit är rektors- och assistentgruppens lönegradsplacering för närvarande föremål för förhandlingar, varför utredningen icke ansett sig böra taga ställning till denna fråga. Utredningen vill emellertid framhålla, att dessa tjänster ställer så stora krav på innehavarnas lämplighet och kompetens, att detta motiverar en lönesättning, som garanterar att organisationen tillföres tillräckligt kvalificerad personal.

Löne- grad	Tjänstebenenämning	Antal tjänster			
		nuva- rande	utred- ningens normal- plan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbygg- nad
<i>Östra Spång</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	2	2	2
21	Folkskollärare	4	4	4	4
18	Tillsynsman	—	2	—	3
15	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Jordbruksförman	1	1	1	1
15	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	3	4	4	5
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	2	2	2	2
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
	Summa	22	25	23	27
<i>Hammargården</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	2	2	2
21	Folkskollärare	4	4	4	4
18	Tillsynsman	—	2	—	3
15	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	3	4	4	5
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	2	2	2	2
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
	Summa	21	24	22	26
<i>Vemyra</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	2	2	2
21	Folkskollärare	4	4	4	4
18	Tillsynsman	—	2	—	3
15	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Jordbruksförman	1	1	1	1
15	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	3	4	4	5
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	2	2	2	2
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
	Summa	23	26	24	28

Löne-grad	Tjänstebenämning	Antal tjänster			
		nuva-rande	utred-ningens normal-plan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbygg-nad
<i>Gudmundsgården</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	2
21	Folkskollärare	1	1	1	2
18	Tillsynsman	—	1	—	2
15	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
12	Vårdare	1	2	2	3
11	Kanslibitråde	—	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	2	2	2	2
	Summa	10	13	12	17
<i>Folåsa</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	2	1	2
21	Folkskollärare	2	2	2	3
18	Tillsynsman	—	1	—	—
15	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Jordbruksförman	1	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	—	—	—	6
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Ladugårdsskötare	1	1	1	1
12	Vårdare	1	2	2	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	1	1	1	7
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
	Summa	13	16	14	27
<i>Gräskärr</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	2
21	Folkskollärare	2	2	2	—
20	Yrkeslärare	—	—	—	1
18	Jordbruksföreståndare	—	—	—	1
18	Tillsynsman	—	1	—	3
18	Trädgårdsmästare	—	—	—	1
15	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Jordbruksförman	1	1	1	—
14	Arbetsterapeut	—	—	—	1
14	Ladugårdsförman	—	—	—	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Ladugårdsskötare	1	1	1	—
12	Vårdare	1	2	2	5
11	Kanslibitråde	—	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1

Löne-grad	Tjänstebenenämning	Antal tjänster			
		nuva-rande	utred-ningens normal-plan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbygg-nad
6	Ekonomibitråde	1	1	1	3
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
	Summa	13	16	15	25
<i>Råby</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	2	1	2
20	Yrkeslärare	1	1	1	1
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	1	2	2	2
18	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
15	Husföreståndare	1	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	2	2	2	2
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	2	2	2	2
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
	Summa	17	19	18	19
<i>Margretelund</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	2	2	2
21	Bokhållare	—	1	1	1
20	Yrkeslärare	2	2	2	2
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	1	3	2	3
15	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Jordbruksförman	1	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	2	5	5	5
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	2	3	3	3
—	Jordbruksarbetare	4	4	4	4
	Summa	21	29	28	29
<i>Fagared</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
26	Ämneslärare	—	—	—	1
23	Assistent	2	2	2	2
21	Bokhållare	—	1	1	1
20	Yrkeslärare	3	3	3	3

Löne- grad	Tjänstebenenämning	Antal tjänster			
		nuva- rande	utred- ningens normal- plan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbygg- nad
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	—	2	—	2
18	Trädgårdsmästare	1	—	—	—
15	Husföreståndare	1	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	3	4	4	4
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
	Summa	20	23	21	24
<i>Forsane</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	3	2	3
21	Bokhållare	—	1	1	1
20	Yrkeslärare	3	4	4	4
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	—	4	2	4
18	Trädgårdsmästare	1	—	—	—
15	Husföreståndare	1	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	3	7	7	7
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
	Summa	21	31	28	31
<i>Sundbo</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	2	2	2
21	Bokhållare	—	1	1	1
20	Yrkeslärare	3	4	4	4
18	Jordbruksföreståndare	1	—	—	—
18	Tillsynsman	2	4	2	4
18	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
15	Husföreståndare	1	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	—	—	—
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	6	7	7	7
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
—	Jordbruksarbetare	1	—	—	—
	Summa	26	28	26	28

Löne- grad	Tjänstebenämning	Antal tjänster			
		nuva- rande	utred- ningens normal- plan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbygg- nad
<i>Johannisberg</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	2	2	2
21	Bokhållare	—	—	—	1
20	Yrkeslärare	3	3	3	3
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	—	2	—	3
18	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
15	Husföreståndare	1	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	3	4	4	4
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
Summa		21	24	22	26
<i>Långanäs</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	3	3	3
21	Bokhållare	1	1	1	1
20	Yrkeslärare	2	2	2	2
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	1	3	3	4
18	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
15	Husföreståndare	1	1	1	1
14	Arbetsterapeut	—	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	1	1	1
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	8	5	5	7
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	3	3	3	3
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
Summa		27	28	28	31
<i>Lövsta</i>					
37	Chef, tillika läkare	1	1	1	1
29	Biträdande läkare	1	—	—	—
29	Skolpsykolog	—	1	1	1
25	Avd.-föreståndare	2	2	2	2
21	Bokhållare	1	1	1	1
21	Folkskollärare	3	3	3	3
20	Yrkeslärare	1	1	1	1
19	Husföreståndare	1	1	1	1
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	2	4	4	4

Löne- grad	Tjänstebenenämning	Antal tjänster			
		nuva- rande	utred- ningens normal- plan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbygg- nad
18	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
15	Husföreståndare	1	1	1	1
14	Arbetssterapeut	—	1	1	1
14	Ladugårdsförman	1	1	1	1
14	Översköterska	1	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	6	6	6	6
13	Kontorist	1	1	1	1
13	Maskinist	1	1	1	1
12	Hantverkare	—	1	1	1
12	Vårdare	10	13	13	13
8	Ekonomibitråde	2	2	2	2
8	Kontorsbitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	2	2	2	2
6	Ekonomibitråde	8	8	8	8
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
	Summa	49	56	56	56
<i>Broby</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	2
21	Folkskollärare	2	2	2	3
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	1	1	1	1
19	Lärlarinna i kv. slöjd	1	—	—	—
18	Tillsynsman	—	1	—	1
15	Husföreståndare	—	—	—	1
15	Jordbruksförman	1	—	—	—
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	3
12	Hantverkare	1	1	1	1
12	Vårdare	—	2	2	1
11	Kanslibitråde	—	1	1	1
8	Ekonomibitråde	1	1	1	1
7	Ekonomibitråde	1	1	1	1
6	Ekonomibitråde	1	1	1	3
	Summa	12	14	13	20
<i>Brättegården</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
26	Ämneslärare	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	2
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	1	1	1
19	Lärlarinna i kv. slöjd	1	1	1	1
18	Tillsynsman	—	1	1	2
15	Jordbruksförman	1	—	—	—
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Hantverkare	—	1	1	1
12	Vårdare	—	2	1	4
8	Ekonomibitråde	—	1	1	1
—	Jordbruksarbetare	1	—	—	—
	Summa	9	11	10	15

Löne-grad	Tjänstebenämning	Antal tjänster			
		nuvarande	utredningens normalplan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbyggnad
<i>Härsjögården</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	2
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	1	1	1
19	Lärlarinna i kv. slöjd	2	1	1	1
18	Tillsynsman	—	1	1	2
15	Jordbruksförman	1	1	1	1
14	Lärlarinna i tvätt	—	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Vårdare	—	2	1	4
8	Ekonomibitråde	—	1	1	1
	Summa	8	11	10	15
<i>Eknäs</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	2
21	Bokhållare	—	1	1	1
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	1	1	1
19	Lärlarinna i kv. slöjd	2	—	—	—
18	Tillsynsman	—	1	1	2
15	Jordbruksförman	1	—	—	—
14	Arbetsterapeut	—	1	1	1
14	Lärlarinna i tvätt	1	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Hantverkare	—	1	1	1
12	Vårdare	—	2	2	4
11	Kanslibitråde	—	1	1	1
8	Ekonomibitråde	—	1	1	1
—	Jordbruksarbetare	1	—	—	—
	Summa	10	13	13	17
<i>Morängen</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	2
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	1	1	1
19	Lärlarinna i kv. slöjd	2	1	1	1
18	Tillsynsman	—	1	1	2
15	Jordbruksförman	1	1	1	1
14	Arbetsterapeut	—	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Vårdare	—	2	1	4
8	Ekonomibitråde	—	1	1	1
	Summa	8	11	10	15

Löne- grad	Tjänstebenenämning	Antal tjänster			
		nuva- rande	utred- ningens normal- plan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbygg- nad
<i>Hornö</i>					
29	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	2	2	2	2
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	1	1	1
19	Lärlarinna i kv. slöjd	2	1	1	1
18	Tillsynsman	—	2	1	3
15	Jordbruksförman	1	1	1	1
14	Lärlarinna i tvätt	1	—	—	—
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Vårdare	—	4	3	4
8	Ekonomibitråde	—	1	1	1
—	Jordbruksarbetare	1	1	1	1
	Summa	11	15	13	16
<i>Lingatan (Gullmaren)</i>					
27	Rektor ¹	1	—	—	—
25	Avd.-föreståndare	—	1	1	1
23	Assistent	1	—	—	—
20	Yrkeslärare	—	2	2	2
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	—	—	—
19	Lärlarinna i kv. slöjd	2	—	—	—
15	Jordbruksförman	1	—	—	—
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Vårdare	—	3	3	3
8	Ekonomibitråde	—	1	1	1
—	Jordbruksarbetare	1	—	—	—
	Summa	9	8	8	8
<i>Ryagården</i>					
37	Chef, tillika läkare	1	1	1	1
25	Avd.-föreståndare	1	1	1	1
23	Assistent	3	3	3	3
21	Bokhållare	1	1	1	1
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	2	2	2
19	Lärlarinna i kv. slöjd	2	2	2	2
18	Jordbruksföreståndare	1	1	1	1
18	Tillsynsman	—	4	4	4
18	Trädgårdsmästare	1	1	1	1
17	Husföreståndare	1	1	1	1
15	Husföreståndare	3	—	—	—
14	Lärlarinna i tvätt	1	1	1	1
14	Översköterska	—	1	1	1
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Hantverkare	2	2	2	2
12	Vårdare	11	9	9	9
11	Kanslibitråde	1	1	1	1
8	Ekonomibitråde	2	2	2	2
—	Jordbruksarbetare	2	2	2	2
	Summa	36	36	36	36

¹ Avlöningsförstärkning 4 000 kr. för rektorn vid Forsane.

Lönegrad	Tjänstebenenämning	Antal tjänster			
		nuvarande	utredningens normalplan	fr. o. m. 1.7.54	vid full utbyggnad
<i>Bistagården</i>					
27	Rektor	1	1	1	1
23	Assistent	1	1	1	1
19	Barnavårdslärlarinna	2	2	2	2
19	Lärlarinna i hushållsgöromål	2	—	—	—
19	Lärlarinna i kv. slöjd	1	1	1	1
18	Tillsynsman	—	1	1	1
15	Jordbruksförman	1	—	—	—
13	Bitr. husföreståndare	1	1	1	1
12	Hantverkare	—	1	1	1
12	Vårdare	3	4	4	4
8	Ekonomibiträde	—	1	1	1
Summa		12	13	13	13

ÅTTONDE KAPITLET

Personalvård och personalutbildning

Utmärkande för all verksamhet med barn och ungdomar är, att resultatet endast delvis är beroende av yttre tekniska arrangemang. Den avgörande faktorn är vederbörandes personliga lämplighet för uppgiften. Detta är särskilt förhållandet, om denna verksamhet bedrivs i anstaltsmiljö av ungdomsvårdsskolornas typ. Förutom de egenskaper, som krävs av en god människovårdare i allmänhet, fordras av en befattningshavare vid sådan skola alldeles speciella egenskaper, nämligen förmåga att kunna stå emot de påfrestningar, som kollektiv samvaro med ett svårskött klientel medför. Arbetet är psykiskt tröttande och fritiden ger mindre möjligheter till återhämtning än inom många andra yrken. Nervkraft, tålmod och gott humör förbrukas snabbt i yrken av detta slag. Ungdomsvårdsskolornas problem är därför i mycket stor utsträckning ett personalproblem. I någon mån kan detta problem elimineras genom en klok personalvård. Det måste skapas goda förutsättningar för att på olika sätt kompensera personalen för den krävande tjänstgöringen samt ge den möjligheter till vila och återhämtning.

Lönesättning och utsikter till befordran spelar en viss roll för möjligheten att skaffa lämplig och kvalificerad personal. Vad vårdarkategorien beträffar har befordringstjänster varit i det närmaste obefintliga, vilket ur rekryteringssynpunkt varit olyckligt. Genom de föreslagna tillsynsmannatjänsterna

kommer emellertid möjlighet finnas för lämpliga vårdare att efter viss fortbildning erhålla en acceptabel sluttjänst.

Vid flickskolorna har särskilt bristen på tillsynspersonal inverkat menligt på trivseln. Rektorer, assistenter och lärarpersonal vid dessa skolor har förutom sina ordinarie arbetsuppgifter även i stor utsträckning fått biträda vid tillsynen under elevernas fritid samt under natten. Under senare år har flickskolorna ofta störts av ovälkomna besök av utomstående personer, som med sprit och pengar lockat ut flickkorna och fört bort dem i bilar. Storstadsflickornas manliga beskyddare gör skolorna osäkra, när de med ledning av planskisser över förläggningarna söker "befria" sina väninnor. Den oro, som vid sådana tillfällen uppstår i flickgruppen, kan vara svår att bemästra för en fåtalig och uttröttad personal. En utökning av tillsynspersonalen vid flickskolorna är därför synnerligen angelägen.

I detta sammanhang vill utredningen beröra de anstaltsproblem, som följer med att flickskolorna i stort sett har enbart kvinnlig personal och pojkskolorna övervägande manlig. Se tabell 2 (s. 134). Problemet är särskilt framträdande vid flickskolorna. Pojkskolorna har fler befattningshavare av motsatt kön, men enligt utredningens uppfattning bör det kvinnliga inslaget där kunna ökas. Därigenom blir en varmare och hemtrevligare atmosfär möjlig. Li-

kaså torde det vara fördelaktigt med ett ökat manligt inslag på flickskolorna.

Erfarenheterna från specialskolan för flickor, Ryagården, har utredningen funnit värdefulla för ett ställningstagande i denna fråga. Vid nämnda skola är hälften av befattningshavarna manliga. Där finns även manlig vårdpersonal, som med framgång deltar i den direkta tillsynen av flickorna. Detta har medfört en viss avspänning i den sexuellt uppladdade atmosfär, som eljest är vanlig i isolerade flickinternat med enbart kvinnlig personal. Genom att de manliga befattningshavarna är gifta och bor i familjebostäder inom skolans område, har småbarn och familjeliv kunnat ge en riktig och verklighetslik atmosfär åt gemenskapen på anstalten.

Utredningen vill därför rekommendera, att vid personaltillsättningar hänsyn tas till behovet av en lämplig proportion mellan manliga och kvinnliga befattningshavare vid ungdomsvårdsskolorna.

Medan pojkskolorna numera har en fast personal, har flickskolorna haft ständiga och irriterande personalbyten. Se vidare tabell 3 (s. 134). Detta synes bero på — förutom på ovan relaterade olustmoment — den bristande tillgången på lämpliga personalbostäder. Den kvinnliga personalen bor i stor utsträckning i små enkelrum och i samma korridor som eleverna. Härigenom ges få tillfällen till ro och avkoppling och till skyddat privatliv. Detta medverkar till att personalen fort tröttnar och slutar sin anställning.

Utredningen har därför funnit det synnerligen angeläget, att flickskolorna förses med friliggande personalbostäder.

Utredningen har funnit, att förslitningssymtomen hos personalen efter en längre tids tjänstgöring är av så allvarlig natur, att personalen bör beredas

större möjligheter till återhämtning. Utredningen vill därför väcka förslag om att i särskild ordning utredning verkställas beträffande förutsättningarna för att bereda de mest utsatta personalkategorierna en längre tids sammanhängande ledighet med bibehållen lön i likhet med vad som tillämpas vid vissa amerikanska institutioner, där personalen vart sjunde år erhåller ett s. k. sabatsår.

Ur personalvårdssynpunkt är det även synnerligen viktigt, att personalen under sin vanliga fritid har möjligheter att lämna skolan. Flera skolor är förlagda till avskilda platser. Elevernas isolering söker man bryta genom att skolorna får anskaffa bussar för elevernas transport till och från närbelägna städer och samhällen. Emellertid har det visat sig, att personalens möjligheter att medfölja är inskränkta genom utfärdade trafikansvarighets- och resebestämmelser m. m. Enligt utredningens uppfattning är skolornas personalproblem av en sådan art, att formella hinder här bör vika och utredningen rekommenderar därför, att efter särskild utredning bestämmelser utfärdas, som gör det möjligt för skolornas personal att medfölja de för eleverna avsedda transportmedlen.

Personalutbildningen

Av stor betydelse är, att personalen göres väl skickad för sina uppgifter. Många befattningshavare kan vid tjänstetillträdet icke visa upp mycket mer än fallenhet för uppgiften. För tjänstgöringen på en ungdomsvårdsskola behövs emellertid speciell utbildning. Denna kan förvärvas dels genom praktisk tjänstgöring vid en eller flera skolor dels också genom därmed kombinerade studier.

Utredningen vill rekommendera, att personalen genom tjänstgöring vid flera

olika ungdomsvårdsskolor får tillfälle att lära känna skolorganisationen ur olika aspekter. I detta sammanhang vill utredningen också understryka värdet av ett utbyte av personal mellan olika vårdformer och anstaltstyper såsom fångvård, sinnesslö- och alkoholistvård m. fl.

Varje år anordnas kortare fortbildningskurser på 2 å 3 veckor för olika personalkategorier. Dessa kurser avser att orientera personalen i barn- och ungdomspsykologi, psykopatologi, kriminalsociologi, anstaltspsykologi, skol- och utbildningsfrågor, fritidssysselsättningens metodik o. d. Utredningen anser, att kurser av detta slag har en synnerligen stor betydelse för att ge personalen kunskaper om utvecklingen på detta område och vill rekommendera en fortsatt kursverksamhet av liknande slag.

För de befattningshavare, som tillhör assistentkategorien och önskar fortbilda sig för att erhålla kompetens för innehav av rektorat vid ungdomsvårdsskola, finns numera upplagd en särskild utbildning, benämnd ungdomsvårdsskolornas personalutbildning, högre kursen.

Denna utbildning ledes av ett särskilt studieråd, bestående bl. a. av akademiska lärare i pedagogik, psykologi, sociologi och psykiatri och består av följande olika moment. Utbildningen inledes med en treveckors grundkurs. Huvuddelen utgöres av litteraturstudier i ämnena allmän psykologi, utvecklings- och djuppsykologi, sociologi, psykiatri samt förvaltnings- och författningsskap. Tentamen avlägges för studie-

nämndens ledamöter. I ämnet allmän psykologi ingår en kortare kurs i experimentalspsykologi. Utbildningen avslutas med en praktisk kurs i anstaltspsykologi jämte hospitering på olika anstalter och kliniker. Litteraturkursen är upplagd med studentexamen som grund. För varje deltagare upplägges en individuell studieplan, varvid hänsyn toges till föregående utbildning och examina. Genomgången kurs medför formell kompetens att inneha rektorstjänst vid ungdomsvårdsskola. Befattningshavare, som icke har nämnda kompetens men förordnas att uppehålla rektorstjänst, placeras f. n. två lönegrader under tjänstens lönegrad. Enligt uppgift genomgår f. n. 20 assistenter ifrågakvarande utbildning.

Utredningen, som funnit denna utbildning värdefull för att säkra en god rekrytering till de ansvarsfulla rektorstjänsterna, har emellertid kommit till den uppfattningen, att tjänstgöringen vid ungdomsvårdsskolorna måste anses så krävande, att en samtidig utbildning svårigen kan ske. Utredningen vill därför föreslå, att tjänsteman, som genomgår nämnda utbildning, må kunna erhålla tjänstledighet med full lön under den tid han inläser litteraturkursen. Denna tjänstledighet bör dock begränsas till 180 dagar. Övriga i utbildningen ingående kursavsnitt bör räknas som tjänstgöring. Utredningen vill slutligen föreslå, att en lämpligt avpassad utbildning upplägges även för övriga personalkategorier avsedd att ge kompetens för ordinarie anställning i egen tjänst eller för högre befattning.

Skolstyrelserna

I ungdomsvårdsskolestadgan föreskrives, att verksamheten vid en ungdomsvårdsskola skall ledas av en styrelse, bestående av ordförande och fyra andra ledamöter. Såväl män som kvinnor skall vara representerade i styrelsen. Samtliga styrelseledamöter i skolorna (med undantag för 4 ledamöter i styrelsen för Margretelund och 2 ledamöter i styrelsen för Råby) utses av Kungl. Maj:t för en tid av högst 3 år. Det sammanlagda antalet styrelseledamöter är f. n. 111.

Beträffande skolstyrelsernas nuvarande sammansättning må här anföras följande.

Den pedagogiska verksamheten företrädes av 29 styrelseledamöter, varav 12 lärare vid folkskola och 9 rektorer vid olika läroanstalter. Socialvärden representeras av 11 ledamöter. Av ledamöterna är vidare 8 läkare och 9 befattningshavare i Kungl. Maj:ts kansli eller den centrala statsförvaltningen. Över huvud taget är tjänstemannainslaget i styrelserna påfallande. Minst 8 är ledamöter av eller tjänstemän hos landstingen. Dessutom ingår vid några skolor lantbrukare som skolstyrelseledamöter. Slutligen kan nämnas, att inom styrelserna finnes 10 manliga och 6 kvinnliga ledamöter av riksdagen samt 4 f. d. riksdagsmän.

Av skolstyrelsernas 111 ledamöter har 31 sin hemort i Stockholm eller Göteborg med förorter, 60 har sitt hemvist i övriga städer, men endast 20 bor

på landsbygden. Med hänsyn bl. a. till möjligheterna att stärka samhörigheten mellan skolorna och ortsbefolkningen förordar utredningen, att antalet ortsrepresentanter ökas. Utredningen anser det vara naturligt, att den kommun inom vilken skolan är belägen i regel är företrädd i skolans styrelse.

Enligt tillämpad praxis får styrelseledamöterna behålla sina mandat tills de uppnått 70 års ålder. Utredningen vill ifrågasätta, om icke denna åldersgräns måste anses väl hög för personer, som skall ha ansvaret för uppfostran och utbildning av svårfostrade tonåringar. Beträffande åldersfördelningen för nuvarande styrelseledamöter hänvisas till nedanstående uppställning varav bl. a. kan inhämtas, att mer än $\frac{1}{3}$ av ledamöterna är 60 år eller äldre.

Utredningen anser det önskvärt, att olika slag av ungdomsorganisationer — ideella, politiska, religiösa och idrottsliga — bleve företrädda i styrelserna. Härigenom skulle dels en föryngring av styrelserna åstadkommas dels ökade förutsättningar för kontakt mellan ungdomsrörelserna och skolorna skapas.

Ordinarie styrelsesammanträde hålles

Ålder	Manl.	Kvinnl.	Tillhopa
60 o. över	34	6	40
50—59	22	16	38
40—49	12	8	20
33—39	7	6	13
Summa	75	36	111

en gång varje kvartal. Däremellan sammanträder styrelsen, så ofta ordföranden finner det nödigt eller minst halva antalet av styrelsens övriga ledamöter för uppgivet ändamål gör framställning därom.

Ärende, som ej är av principiell eller eljest av större betydelse, kan avgöras av ordföranden å styrelsens vägnar, om skyndsamhet är påkallad. Vad sålunda beslutits skall vid nästa sammanträde anmälas av ordföranden och antecknas i styrelsens protokoll.

Vid skyddshemsreformen 1936—37 förutsattes, att styrelserna skulle bli en hörnsten i organisationen. De anförtroddes en rad ansvarsfulla uppgifter särskilt beträffande elevbehandlingen och förutsattes skola göra en aktiv insats både i detta avseende och beträffande förvaltningen. Det bör således uppmärksammas, att alla beslut om intagning och utskrivning av elever skall fattas av styrelsen. Alla diciplinära åtgärder gentemot eleverna skall anmälas för styrelsen.

För att kunna fullgöra dessa uppgifter förutsattes styrelsen stå i nära kontakt med skolan. Styrelsens ordförande eller annan ledamot, som styrelsen därtill förordnar (verkställande ledamot), har sålunda att med särskild uppmärksamhet följa skolans verksamhet och tillse, att den vid skolan anställda personalen ordentligt fullgör sina åligganden samt bör för detta ändamål i regel en gång i månaden besöka skolan. Även styrelsens övriga ledamöter bör genom besök vid skolan tillse, att elevernas vård, uppfostran och undervisning samt skolans skötsel och den ekonomiska förvaltningen handhas på ett tillfredsställande sätt.

Utredningen har kommit till den uppfattningen, att styrelsernas aktiva deltagande i skolornas verksamhet är mycket skiftande. På vissa håll följer sty-

relsen noggrant elevernas förhållanden och utveckling samt söker skaffa sig ingående kännedom om förutsättningarna för utskrivning. På andra håll är så icke fallet.

Såsom framgått av det här ovan anförda skall enligt gällande bestämmelser styrelsen för en ungdomsvårdsskola behandla en mängd ärenden av vitt skilda slag. Då emellertid styrelsen som regel sammanträder endast en gång i kvartalet, kan den i praktiken icke i detalj sätta sig in i alla ärenden utan får allt som oftast nöja sig med att besluta — många gånger i efterhand — efter en summarisk föredragning av skolans rektor.

Utredningen, som betraktar styrelserna som en mycket värdefull och omistlig del av ungdomsvårdsskolorna, vill ifrågasätta, om icke styrelserna, vilka oftast består av personer, som endast kan ägna en högst begränsad tid åt skolorna, för att kunna ägna sig åt den väsentligaste uppgiften — elevbehandlingen — borde befrias från en del ärenden av förvaltningsmässig natur. Frågan synes böra tagas under överblickande vid en kommande revidering av ungdomsvårdsskolestadgan.

I regel torde en förutsättning för att en ordförande skall kunna ägna den tid som avses åt skolan vara, att han får behålla lön och inkomster under den tid han besöker skolan. Även för övriga ledamöter kan frågan om inkomstbortfall vara avgörande för möjligheterna till ett aktivt deltagande i styrelsens arbete.

För att göra det möjligt för varje lämplig och intresserad kandidat att mottaga förordnande som ledamot i skolstyrelse, föreslår utredningen, att vid fullgörandet av uppdrag som skolstyrelseledamot ersättning för mistade avlöningsförmåner efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall skall kunna utgå.

Styrelsens ordförande och övriga ledamöter åtnjuter icke lön eller arvode men äger att för resor till styrelsens sammanträden eller eljest i styrelsens eller skolans ärende åtnjuta resekostnadsersättning och traktamente enligt allmänna resereglementet. Verkställande ledamot av skolstyrelse uppbär emellertid en årlig ersättning för sina åligganden med 525 kronor vid 12 mindre skolor och 800 kronor vid övriga skolor.

Utredningen anser, att med hänsyn bl. a. till de många arbetsuppgifter och

det ansvar, som åligger de verkställande ledamöterna, en höjning av de utgående ersättningarna är motiverad och ansluter sig till det i socialstyrelsens petita för budgetåret 1953/54 framlagda — men icke bifallna — förslaget om en uppräknig av ersättningarna till 800 respektive 1 200 kronor.

För att skapa starkare känsla av förpliktelse anser utredningen, att, i likhet med vad fallet är vid vissa statliga nämnder, ett mindre arvode bör utgå till styrelsernas ledamöter, förslagsvis 20 kronor per sammanträde.

Eftervård

Enligt barnavårdslagens bestämmelser må ungdomsvårdsskoleelev, där så prövas lämpligt, *villkorligt utskrivnas*. Sådan utskrivning bör ej annat än i undantagsfall äga rum senare, än att eleven får tillfälle att vistas utom skolan minst sex månader, innan han *slutligt utskrivnes*.

Eftervården utgör numera ett led i den för eleven upplagda behandlingsplanen. Eftervårdstiden är för eleven ofta mycket påfrestande. Han har då bakom sig anstaltslivet med dess noga reglerade levnadsförhållanden och har bibringats vissa vanor i fråga om uppträdande och arbete m. m. Samtidigt har emellertid måhända det detaljreglerade livet inom anstalten verkat avtrubbande på honom och hans förmåga att reda sig på egen hand. Under eftervårdstiden måste anstaltslivets oförmånliga verkningar neutraliseras och eleven förmås att handla självständigt och under eget ansvar.

Från skolans sida måste i första hand tillses, att eleven erhåller en övervakare, att bostadsfrågan löses och att arbete eller vidareutbildning beredes honom.

Utredningen har icke för avsikt att uppdraga några nya allmänna riktlinjer för eftervårdens ordnande men kommer här nedan att beröra några speciella problem.

Övervakning

I betänkandet rörande effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m. m.

(SOU 1945:10) framhöll 1942 års skyddshemsutredning, att övervakningstjänsten var bristfälligt ordnad. Över hälften av de elever som utskrevs under 1941 och 1942 saknade övervakare. Stundom hade eleverna utplacerats i skyddshemmens närhet för att personlig kontakt skulle kunna hållas med eleverna, men hemmens personal hade på grund av alltför stor arbetsbörda endast i enstaka fall kunnat i tillräcklig grad ägna sig åt de utskrivna. Att skaffa övervakare utom skyddshemmet hade uppenbarligen ställt sig mycket svårt, varpå den omständigheten tydde, att arbetsgivare ofta var övervakare. Enligt 1942 års sakkunniga kunde det icke förväntas, att eleverna skulle ha samma förtroendefulla inställning till arbetsgivaren som till en särskilt förordnad övervakare.

För att utröna hur övervakningsfrågan numera löses har ungdomsvårdsskoleutredningen från skolorna inhämtat uppgifter beträffande samtliga elever, som den 1 december 1952 var villkorligt utskrivna. Beträffande resultatet av undersökningen, som redovisas i tabell 4 (s. 135), må här följande nämnas.

Till en början kan konstateras, att endast ca 5 % av de villkorligt utskrivna eleverna saknat övervakare. För en del av dessa kan förutsättas, att särskild övervakning icke ansetts erforderlig (exempelvis flickor som ingått äktenskap), under det att i andra fall lämpliga och villiga övervakare måhända icke stått att uppbringa på orten.

I icke ringa utsträckning övervakas fortfarande eleverna av befattningshavare — vanligtvis rektor eller assistent — vid skolan. För de manliga elevernas del gäller detta icke blott sådana som har sitt arbete förlagt till skolans närhet utan även sådana som gått till sjöss eller inkallats till militärtjänstgöring. Fortfarande torde gälla, att ifrågavarande befattningshavare i regel icke har möjlighet att tillräckligt ägna sig åt de utskrivna.

Arbetsgivare anlitas numera endast undantagsvis som övervakare.

Närmare hälften av alla övervakare utgöres av tjänstemän vid socialvårdsbyråer, barnvårdsnämnder och andra offentliga organ. Om denna kategori av övervakare kan å ena sidan sägas, att det emellanåt kan vara en fördel att ha tillgång till sådana övervakare, eftersom dessa besitter sakkunskap och ofta har en viss vana vid övervakningsuppdrag över huvud taget, och att de i sådana fall, där eleverna återvänder till hemorten, ofta redan tidigare känner eleverna och deras hemförhållanden m. m. Å andra sidan må framhållas, att dessa övervakare emellanåt har alltför många övervakningsuppdrag och att de ofta endast har möjlighet att träffa eleverna på sitt tjänsterum. Besöken måste stundom bli kortvariga, då övervakaren måhända har brådskande göromål att utföra etc. Övervakaren blir också lätt betraktad som en "myndighetsperson". Dessa och liknande omständigheter medför, att de utskrivna eleverna många gånger måste känna, att övervakare av detta slag icke kan ägna sig i tillräcklig omfattning åt vars och ens problem och att förhållandet till övervakarna icke blir vad det borde vara. Härtill kommer att övervakaren-socialvårdstjänstemannen kanske medverkat vid den utredning, som legat till grund för beslutet om elevens intagning

i ungdomsvårdsskolan. Misstro eller agg från elevens sida kan då tänkas föreligga.

Eftervårdskonsulenterna tjänstgör blott i undantagsfall såsom övervakare och då i regel endast till dess annan övervakare hunnit utses. 35 % av eleverna övervakas av andra enskilda personer.

Från åtskilliga skolor har för utredningen framhållits, att på många orter svårigheter föreligger att finna lämpliga personer, som är villiga att åtaga sig övervakningsuppdrag.

I fråga om allmänna åtgärder, som är särskilt ägnade att bidra till en förbättrad tillgång på lämpliga övervakare, förordar utredningen, att medlemmar i ideella och andra föreningar intresseras för övervakningsuppdrag. Det bör här nämnas, att vissa åtgärder i detta syfte redan vidtagits av socialstyrelsen. Sålunda höll styrelsen i samarbete med fångvårdsstyrelsen hösten 1952 en konferens med ett 30-tal ungdomsorganisationer angående övervakningsproblemen. Därefter har bildats ett särskilt kontaktorgan på 12 personer, representerande i stort sett samtliga ungdomsorganisationer i landet. Genom kontaktorganets försorg har en folder om övervakningsarbetet tryckts i 15 000 exemplar och tillställts bl. a. de olika organisationernas lokalavdelningar. Enligt vad som uppgivits räknar nämnda kontaktorgan med att på det sättet kunna få fram åtskilliga tusen frivilliga övervakare för social-, nykterhets- och fångvårdens räkning.

Enligt utredningens åsikt bör övervakningstjänsten ordnas på så sätt, att en stor del av det till storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö villkorligt utskrivna, ofta särskilt besvärliga klientelet övervakas av de i dessa städer stationerade eftervårdskonsulenterna, att socialvårdstjänstemän anlitas som över-

vakare för en del andra fall, som visat sig mera svårbemästrade, men att för huvudparten av eleverna tjänstgör särskilt utvalda medlemmar i ungdomsorganisationer m. fl. sammanslutningar eller andra lämpliga och intresserade enskilda personer.

I sina petita avseende budgetåret 1954/55 har socialstyrelsen hemställt om ett anslag på 10 000 kronor till upplysningsarbete med syfte att söka värva flera frivilliga övervakare och till utbildning av dessa. Utredningen vill förorda förslaget men tillägga, att det synes vara av vikt, att även nu tjänstgörande övervakare erhåller sådana informationer och anvisningar, som erfordras för att uppdraget skall kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt.

I ersättning för utförd övervakning är övervakarna enligt gällande bestämmelser berättigade till ett arvode av 2, 4 eller 6 kronor per månad, allt efter uppdragets svårighetsgrad.

Utredningen föreslår, att den nuvarande klassindelningen av övervakningsarvodena slopas och att arvodets belopp höjes till 10 kronor per månad. Utredningen, som förutsätter, att övervakare icke skall åtaga sig uppdraget för att bereda sig ekonomisk vinning, har vid prövning av beloppets storlek utgått ifrån att arvodet främst är avsett att täcka smärre utgifter i samband med uppdraget, exempelvis för brev-papper, kuvert, porto och spårvägsresor, samt att det i andra hand skall utgöra viss gottgörelse för besvär och nedlagt arbete.

Elevernas bostadsförhållanden

Vid pojkskolorna inriktar man sig vanligtvis på att i första hand låta eleverna återvända till föräldrahemmet vid villkorlig utskrivning, givetvis under förutsättning att icke förhållandena i hemmet är uppenbarligen olämpliga. Av

en av utredningen företagen undersökning (se tabell 5 å s. 135) beträffande bostadsförhållandena för de den 1 december 1952 villkorligt utskrivna eleverna framgår bl. a., att icke mindre än 65 % av pojkarna återvänt till föräldrahemmet, vilket måste anses vara en anmärkningsvärt stor andel. Under rubriken föräldrahem har därvid icke blott redovisats sådana elever, som återförenats med sammanlevande egna föräldrar utan även sådana, som återvänt till adoptiv- och fosterföräldrar eller endera av föräldrarna. I detta sammanhang må erinras om att enligt utredningens klientelundersökning, som avsåg samtliga den 1 januari 1951 i skolorna intagna elever, blott något mer än en tredjedel av eleverna hade vuxit upp tillsammans med båda sina föräldrar och att sammanlagt ungefär hälften haft en konstant uppväxtmiljö i vad det gäller förhållandet till uppfostrarna.

Vid flickskolorna är det lika vanligt, att man i första hand söker bereda de elever, som skall villkorligt utskrivas, bostad hos blivande arbetsgivare som att man inriktar sig på att låta dem återvända till föräldrahemmet. Förenämnda undersökning visar också, att i praktiken 38 % av de kvinnliga eleverna återvänt till föräldrahemmet och att nästan lika många, eller 35 %, inkvarterats hos arbetsgivare. Såsom framgått av kapitel V erhåller flickorna ofta hembiträdesplatser.

Av pojkarna bodde 17 % hos sina arbetsgivare. Till denna grupp har hänförts ett stort antal elever, som gått till sjöss, varjämte även redovisats sådana, som inkallats till militärtjänstgöring.

24 pojkar, eller 4,5% av hela antalet den 1 december 1952 villkorligt utskrivna manliga elever, var placerade i de i IOGT:s regim drivna inackorderingshemmen.

Om dessa inackorderingshem må följande anföras.

I varje hem kan mottagas 10 pojkar. Omkring hälften av platserna är avsedda för utskrivna ungdomsvårdsskolelever och återstoden skall reserveras för ungdomar, som utvalts i orten. Till en mindre del skall dock kunna mottas sådana av barnavårdsnämnden omhändertagna, som är i fara att bliva vanartade men ej ansetts vara i behov av vård under fastare former. För närvarande är verksamheten i gång i 10 städer, nämligen i Borlänge, Halmstad, Karlskoga, Karlskrona, Karlstad, Landskrona, Linköping, Malmö, Sundsvall och Västerås. Anslag för upprättande av ytterligare 3 hem har beviljats.

Eftervårdskonsulenten i det distrikt, vari inackorderingshemmet är beläget, har att avgöra vilka pojkar — såväl sådana från ungdomsvårdsskolorna som andra — som må beredas plats i hemmet.

Från ungdomsvårdsskolorna hänvisas i regel till inackorderingshemmen sådana elever över den egentliga skolåldern som *dels* saknar föräldrahem eller har olämpliga hemförhållanden, *dels* är i behov av en lugn hemmiljö och personlig tillsyn, *dels* ock är relativt väl socialt anpassade, dvs. "lättare fall". Mera besvärliga pojkar kan däremot icke mottas. Hemmen skulle då nämligen lätt få en icke önskvärd karaktär av filial till ungdomsvårdsskola. Överstigliga svårigheter i uppfostringshänseende skulle också uppstå för föreståndarparen, som själva (mannen har därjämte förvärvsarbete) med hjälp av ett hembiträde sköter hemmen.

I fråga om ordnandet av bostadsfrågan finner utredningen det välbetänt, att eleverna vid den villkorliga utskrivningen i första hand placeras i sina föräldrahem, då förhållandena där icke är uppenbart olämpliga för de unga. För

sådana elever, som icke kan återvända till föräldrahemmet och där andra enskilda hem icke står till buds, har utredningen funnit de särskilt inrättade inackorderingshemmen utgöra en god ersättning.

Behovet av inackorderingshemsplatser synes ännu icke helt täckt. Vid planeringen av utbyggnaden av inackorderingshemsverksamheten bör enligt utredningens förmenande övervägas, om icke i fortsättningen borde upprättas inackorderingshem med färre platser, förslagsvis 5 å 6. Härigenom skulle kunna vinnas, att hemkaraktären bleve mera framträdande och att föreståndarparen erhöle en erforderlig lättnad i arbetsbördan. Erfarenheterna från de gångna årens verksamhet har visat, att de göromål, som åvilar föreståndarparen, är av större omfattning än som från början antogs. Särskilt ungdomsvårdsskoleleverna är i behov av stor omsorg. Hemmets skötsel tar husmoderns hela tid i anspråk och hufadern måste regelmässigt ägna praktiskt taget hela sin fritid åt de inackorderade och deras problem. Den stora arbetsbördan har därjämte medfört svårighet att anskaffa lämpliga föreståndarpar och få behålla dugliga sådana. Arbetets omfattning och art har vidare medfört, att krav ställts på anställande av biträdande hemföreståndare eller annan kvalificerad personal.

Då med en nedskärning av platsantalet vid hemmen en nedsättning av deras ekonomiska bärkraft torde följa, synes här en redogörelse för nuvarande ekonomiska förhållanden påkallad.

Bidrag till inrättande av inackorderingshem. Staten betalar första årets hyra (f. n. i genomsnitt ca 7 500 kronor) och bestrider kostnaderna för inventarier med 1 000 kronor per plats (samtliga nuvarande hem har som nämnts 10 platser), dvs. i medeltal

17 500 kronor per hem. Från och med budgetåret 1946/47 har anvisats 219 100 kronor för inrättandet av 13 hem. Härutöver har såsom bidrag till IOGT:s centrala verksamhet till förmån för inackorderingshemmen anvisats tillhoppa 12 000 kronor.

Hemmens driftkostnader. Hemmens huvudsakliga driftinkomster utgöres av inackorderingsavgifterna, som då verksamheten påbörjades 1947 var 125 kronor per plats och månad. Dessa avgifter har därefter successivt måst höjas och utgjorde 1952 150—190 kronor i månaden. Från och med år 1953 uttages en inackorderingsavgift av i genomsnitt ca 200 kronor per månad.

Vid de 8 hem, som var i verksamhet under hela år 1952, översteg utgifterna inkomsterna (= inackorderingsavgifterna) med 62 251 kronor. Av staten, som enligt gällande avtal ersätter hemmen för driftförluster intill årshyrans belopp, erhöll hemmen bidrag med tillhoppa 55 500 kronor. Återstoden, eller 6 751 kronor, tillfördes hemmen från kommunala myndigheter eller från annat håll. Sammanfattningsvis kan hemmens inkomster redovisas på sätt uppställningen här nedan visar.

Därest hemmens drift helt skulle ha bekostats genom inackorderingsavgifterna, skulle dessa ha fått sättas så högt som 238 kronor per månad. Tilläggas kan, att en av socialstyrelsen företagen undersökning rörande de ersättningar,

som i öppna marknaden betalades för motsvarande förmåner och tjänster, som tillhandahölls vid IOGT:s inackorderingshem, visat, att kostnaderna i stort sett uppgick till sistnämnda belopp.

Utredningen vill framhålla, att det synes svårt att exakt beräkna den relativa kostnadsökning en reducering av hemmens platsantal kan komma att medföra, men att gjorda överslagsberäkningar ger vid handen, att med nuvarande inackorderingsavgift en höjning av statens driftbidrag från 2,27 kronor till ca 3 kronor per plats och dag torde vara erforderlig. I detta sammanhang bör emellertid erinras om att vid en sådan minskning av hemmen, kostnader för en utökning av personalen torde kunna undvikas.

Då det gäller den fortsatta utbyggnadsverksamheten vill utredningen särskilt understryka vikten av att inackorderingshem upprättas jämväl för flickor och erinra om att ungdomsvårdsskolelever, som saknat anlag eller intresse för hushållsarbete, emellanåt måst ta hembiträdesplats, där arbetsgivaren tillhandahåller rum, enbart av den orsaken, att bostadsfrågan icke kunnat lösas på annat sätt.

Slutligen vill utredningen framhålla betydelsen av att inackorderingshem endast upprättas på sådana orter, där tillgången på lämpliga arbetsanställningar för de utskrivna eleverna åtminstone under nu rådande förhållanden kan anses tryggad. Till utredningens kännedom har nämligen kommit att vid ett par av de nuvarande hemmen platser avsedda för ungdomsvårdsskolelever tidvis icke kunnat utnyttjas, då arbetsanställningar icke kunnat anskaffas.

Vad härefter angår andra elever än sådana, som kan återlämnas till föräldrar eller anhöriga, kan beredas inkvartering hos arbetsgivare eller på grund av relativ lättsköthet mottagas i inackor-

Inkomstkälla	Inkomster		
	totalt, kr.	per inackorderad och dag, kr.	i %
Inackorderingsavgifter	132 910	5: 41	68
Statsbidrag	55 500	2: 27	28
Kommunbidrag m. m.	6 751	0: 26	4
Summa	195 161	7: 94	100

deringshem, skulle många gånger placering i privata hem vara en lämplig lösning av bostadsproblemet. För barn i skolåldern har placeringsfrågan också i relativt tillfredsställande omfattning kunnat ordnas på sådant sätt. Vad däremot beträffar de elever, som lämnat den egentliga skolåldern, har detta visat sig svårare. Visserligen har från skolorna under senare år ett mindre antal elever kunnat placeras i kvalificerade fosterhem, men behovet kan därmed icke anses täckt. Såsom läget nu kan bedömas, torde det heller icke kunna förväntas, att skolorna under den närmaste tiden skall erhålla ytterligare anvisningar på lämpliga fosterhem för elever i sistnämnda åldrar annat än på landsbygden. Det bör emellertid här erinras om att huvudparten av eleverna kommer från städer och större samhällen och i de allra flesta fall önskar återvända dit. En tvångsmässig överflyttning till landsbygden måste givetvis ur behandlingssynpunkt anses förkastlig.

För att uppnå kontakt med ett större antal personer, som är villiga att under betryggande former ta emot elever över skolåldern som inackorderingar, torde enligt utredningens mening åtgärder böra vidtagas för vidgad upplysning om skolorna, deras mål och medel samt propaganda för fosterhemsverksamhet bedrivs. Uppläggningsen av en sådan kampanj bör skötas av eftervårdskonsulenterna, som förutsättes själva skola, sedan de numera är stationerade inom respektive distrikt, i ökad omfattning aktivt delta i anskaffningen av lämpliga enskilda hem.

Återtagning av villkorligt utskrivna elever

Antalet elever, som under åren 1941 och 1942 återtog till skyddshemmen, utgjorde tillhoppa 136, varav 74 manliga och 62 kvinnliga. I detta antal ingick dels de som måst återtagas för fortsatt

fostran inom anstalt, dels sådana som mer tillfälligt fått återtagas för att underlätta ombyte av anställning, övergång till annan utbildning och liknande.

Under senare år har antalet återtagna elever ökat kraftigt och utgjorde år 1952 icke mindre än 315, varav 215 pojkar och 100 flickor.

Av orsakerna — eller bidragande orsaker — till återtagningarna under år 1952 dominerade enligt från skolorna lämnade uppgifter vad beträffar de manliga eleverna brottsligt förfarande utanför arbetsplatsen och missanpassning i arbetet (arbetsovilja, "rymning" från arbetet, allmän misskötsamhet i arbetet etc.). För flickornas del var missanpassning i arbetet och sexuell vanart mest framträdande. Se tabell 6 å s. 135.

I många fall missköter sig eleverna under villkorlig utskrivning utan att återtagning till skolan likväl anses påkallad. Där så visar sig erforderligt, sker omplacering av eleverna antingen genom skolornas egen försorg eller under medverkan av eftervårdskonsulenterna. I de omkring 125 fall, där eftervårdskonsulenterna år 1952 medverkat till sådana omplaceringar, utgjorde *huvudorsakerna* härtill, enligt uppgifter lämnade av socialstyrelsens skolbyrå, i ca 46 % av fallen missanpassning i arbetet, i 20 % "trassel" med bostadsförhållandena, i 10 % brottsligt förfarande på eller utanför arbetsplatsen, i 8 % sexuell vanart och i återstående fall annan orsak.

Det vill synas som om "trassel" med bostadsförhållandena oftast kan uppklaras utan att återtagning till skolan behöver ske och att vid anpassningssvårigheter i arbetet omedelbar återtagning kan undvikas i icke ringa omfattning. Begångna brott däremot medför vanligtvis, att eleverna måste återtagas till skolan.

Vad beträffar den tid, som förflyter,

innan villkorligt utskrivna elever återtages till skolan, må här nämnas följande uppgifter, som avser de under år 1952 återtagna. Hälften av flickorna och nära 40 % av pojkarna återtog inom 3 månader från utskrivningen. I det närmaste $\frac{1}{4}$ av berörda flickor fick till och med återtagas inom en månad. Se i övrigt tabell 7 (s. 136). Av det sagda framgår med all tydlighet, att den första tiden av den villkorliga utskrivningen är den för eleverna mest kritiska.

Att med bestämdhet uttala sig om orsakerna till att eleverna i så stor utsträckning behöver återtagas inom relativt kort tid måste anses vara synnerligen vanskligt. Nära till hands ligger emellertid den förklaringen, att ifrågasvarande elever utskrivits från skolorna, innan de ännu var färdigbehandlade.

En annan tänkbar förklaring är, att eleverna den närmaste tiden efter övergången från livet på anstalt med dess i detalj reglerade tillvaro till det mera fria livet utanför icke erhållit den tillsyn och omvårdnad, som just då måste anses särskilt viktig.

En effektivisering av eftervården just under den första tiden av villkorlig utskrivning finner utredningen påkallad. Särskilt angeläget synes det vara, att eleverna under den första kritiska tiden åtminstone någon gång får besök av rektorn eller annan befattningshavare vid skolan som kan ge råd samt bistå dem i konfliktsituationer och trångmål av allehanda slag. Då eleverna är placerade på längre avstånd från skolan, bör vederbörande eftervårdskonsulent fylla samma funktion.

ELFTE KAPITLET

Kostnader

På uppdrag av utredningen har arkitekten Sten Jonson, Stockholm, utarbetat förslag till erforderliga omändrings- och nybyggnadsarbeten beträffande etapp I samt kostnadsberäkningar för samtliga etapper.

Byggnadskostnaderna vid de olika skolorna har därvid beräknats till följande belopp:

Etapp I

Lingatan (Gullmaren)	435 000
Eknäs	351 500
Verkstadslokaler vid Lövsta, Långanäs, Forsane och Sundbo	328 100
Gymnastikhus och ombyggnad av elevavdelningen Herrgården vid Sundbo ..	275 600
Personalbostäder	1 250 000
	<hr/>
Summa kr.	2 640 200

I fråga om specifikation av byggnadskostnaderna i etapp I hänvisas beträffande Eknäs, verkstadslokalerna och Herrgården till bilagda beskrivningar (bilaga 3). Beträffande Lingatan hänvisas till de specifikationer, som lämnats i samband med utredningens tidigare nämnda förslag av den 15 oktober 1952. Förslaget till gymnastikhus vid Sundbo har överlämnats till Kungl. Maj:t i samband med socialstyrelsens förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1954/55.

Etapp II

Johannisberg	90 700
Folåsa	681 000
Härsjögården	16 800
Personalbostäder	1 700 000
	<hr/>
Summa kr.	2 488 500

Etapp III

Fagared	45 000
Långanäs	184 800
Morängen	16 800
Hornö	90 700
Broby	335 000
Personalbostäder	1 800 000
	<hr/>
Summa kr.	2 472 300

Etapp IV

Hammargården	92 000
Gräskärr	576 000
Gudmundsgården	90 700
Personalbostäder	1 700 000
	<hr/>
Summa kr.	2 458 700

Etapp V

Vemyra	156 800
Östra Spång	90 700
Brättegården	134 400
Personalbostäder	2 050 000
	<hr/>
Summa kr.	2 431 900

Utredningen vill understryka, att beräkningarna beträffande etapperna II—V samt de icke specificerade bostäderna i etapp I endast är approximativa.

Kostnadsfördelningen i fråga om personalbostäder har beräknats på följande sätt.

Byggnader föranledda av	Byggnads-kostnad, kr.
Nuvarande behov	3 000 000
Personalökningar enligt normalplanen	3 400 000
Senare personalökningar enligt utredningens förslag	2 500 000
Summa	8 900 000

Anslagsbehovet för inköp av inventarier har utredningen för budgetåret 1954/55 uppskattat till följande belopp.

Gullmaren	40 000
Eknäs	25 000

Verkstäder:

Lövsta	50 000
Långanäs	7 000
Forsane, radio och elektrikerverkstad	50 000
Forsane, maskinverkstad ...	35 000
Sundbo, bilverkstad	38 000
Sundbo, murarverkstad	3 000
Eknäs, terapiutrustning	3 000
Morängen, terapiutrustning ..	3 000

Summa kr. 254 000

Ökningen av personalkostnaderna från och med budgetåret 1954/55 har av utredningen beräknats till de belopp, som framgår av nedanstående

Personalkategori	Ökning eller minskning i personalens antal	Årliga kostnader, kr.
Högre personal	+ 2	26 500
Tillsynspersonal	+ 41	365 500
Undervisande personal och ekonomipersonal	- 7	62 900
Kontorspersonal	+ 9	83 200
Omläggningen vid Lingatan	- 1	17 700
Summa	+ 44	394 600

uppställning. Hänsyn har därvid emellertid icke tagits till att utbyte av vissa tjänster icke torde kunna ske vid ingången av budgetåret av den orsaken att nya verkstäder skall uppföras, jordbruk utarrenderas, ordinarie befattningshavare omplaceras etc.

Under rubriken undervisande personal och ekonomipersonal i föregående uppställning har inräknats ett belopp av 36 000 kronor avseende kostnader för den föreslagna särskilda kursverksamheten vid Hornö, Eknäs och Morängen.

Vid genomförandet av den av utredningen föreslagna normalplanen beräknas därutöver följande årliga personalkostnader uppkomma.

Personalkategori	Ökning av antalet befattningshavare	Årliga kostnader, kr.
Högre personal	3	39 000
Tillsynspersonal	24	239 500
Summa	27	278 500

De ytterligare årliga kostnader, som vid en slutlig utbyggnad i personalhänseende av organisationen enligt utredningens förslag kommer att uppstå, har beräknats till 546 000 kronor.

Kostnaderna för genomförandet av utredningens förslag i kapitel IX i fråga om skolstyrelseledamöterna har uppskattats på följande sätt:

Höjning av ersättningarna åt verkställande ledamöter	8 500
Sammanträdesarvodet	8 800
Ersättning för mistade avlöningsförmåner	2 000
Summa kr	19 300

Genomförandet av förslaget i kapitel X om en höjning av övervakningsarvodena synes enligt utredningens mening

icke erfordra någon anslagsuppräknig. Utredningen har nämligen förutsatt, att besparingar skall kunna uppstå, därigenom att de i Stockholm, Göteborg och Malmö stationerade eftervårdskonsulenterna åläggas att utan särskild kostnad för statsverket tjänstgöra som övervakare för en stor del av de till dessa städer villkorligt utskrivna, särskilt besvärliga klientelet.

För det i kapitel VII föreslagna särskilda forskningsanslaget bör beträffande

budgetåret 1954/55 upptagas ett belopp av 1 000 kronor.

De beräknade kostnaderna respektive utgiftsökningarna för budgetåret 1954/55 kan sammanfattas på följande sätt:

Byggnadskostnader	12 640 200
Inventarier	254 000
Personalkostnader	394 600
Skolstyrelserna	19 300
Forskningsanslag	1 000

¹ Därav har 214 000 avseende gymnastikhus vid Sundbo redan upptagits i socialstyrelsens anslagsäskanden.

Sammanfattning

Ungdomsvårdsskoleutredningen anser, att varje elevgrupp vid en skola för normalklientel icke bör omfatta flera än 10 elever. Det anstaltsbesvärligaste klientelet bör uppdelas i än mindre grupper. I sina förslag har emellertid utredningen måst ta hänsyn till de dryga kostnader en omändring av redan befintliga anstaltsbyggnader medför och sålunda funnit sig nödsakad förorda, att i vissa fall avdelningar med mer än 15 elever tills vidare behålles.

Förläggningen av eleverna bör enligt utredningens mening ske i ett antal, på relativt långt avstånd från varandra belägna smärre avdelningar inom skolområdet. Platsantalet bör vid flickskolorna icke överstiga 30, vid dubbelskolhemmen 48 och vid yrkesskolorna för pojkar 46.

Behovet av utökning av det totala antalet vårdplatser vid skolorna har bedömts till ca 70, varav ca 50 avses för manligt yrkesskoleklientel och återstoden för skolhemspojkar och äldre flickor. Utbyggnaden av skolorna har påbörjats och organisationen tillföres sålunda omkring den 1 juli 1954 14 nya platser vid 4 pojkskolor.

En plan för omorganisation på längre sikt av hela anstaltsväsendet, omfattande ny- och ombyggnadsarbeten under 5 årsetapper har framlagts. I första byggnadsetappen — avsedd att genomföras under budgetåret 1954/55 — föreslås omändring av Lingatans yrkesskola för flickor till sjömansskola för

pojkar, iordningställandet av ytterligare en elevavdelning vid Eknäs yrkesskola för flickor, uppförandet av nya verkstadslokaler vid 4 pojkskolor, nybyggnad av ett gymnastikhus vid Sundbo yrkesskola för pojkar, vissa förändringsarbeten i en elevförläggning vid samma skola samt uppförande av ett antal personalbostadshus vid olika skolor.

I en senare byggnadsetapp föreslås sådan ombyggnad av Gräskärns skolhem för pojkar, att där i fortsättningen i stället kan mottagas manligt klientel i åldern 18—21 år.

Utredningen har funnit, att en detaljerad reglering av vårdtidens längd vid skolorna är olämplig och utredningen rekommenderar, att tidpunkten för den villkorliga utskrivningen får avgöras från fall till fall men uttalar samtidigt, att den första vårdtiden vid skolan bör vara omkring ett år.

Utredningen föreslår, att intagning i specialavdelning skall beslutas av chefen för socialstyrelsens skolbyrå beträffande i ungdomsvårdsskola nyintagen eller från annan sådan skola överflyttad elev, medan beslut om intagning i specialavdelning av skolans egna elever skall meddelas av skolstyrelsen. Vistelsetiden i specialavdelning föreslås maximerad till 2 månader, där ej särskilda skäl till längre vistelsetid föreligger och medgivande till förlängning av tiden lämnas av skolbyråchefen.

Utbildningen vid yrkesskolorna bör i

största möjliga utsträckning anpassas efter de enskilda elevernas anlag och förutsättningar. Sålunda bör vid vissa skolor givas verklig yrkesutbildning, som för pojkmarnas del kan medföra möjlighet avlägga gesällprov. Vid andra skolor bör tillfälle givas till en något enklare yrkesutbildning eller yrkesträning och vid specialskolorna bör anordnas särskilda terapiverkstäder.

Vid yrkesskolorna för manligt klientel föreslås inrättandet av ett antal nya yrkesgrenar. Vid några yrkesskolor för flickor föreslås viss kursverksamhet i affärs- och kontorsgöromål, hårvård, skönhetsvård, sjuk- och barnavård m. m.

En intensifiering av elevernas fritidsverksamhet såväl inom som utom skolorna förordas.

Utredningen framhåller vikten av att en systematisk, vetenskaplig bearbetning av behandlingsresultaten sker vid skolorna, vilket enligt utredningens uppfattning måste anses som en förutsättning för att hela ungdomsvårdsskoleväsendet skall kunna utvecklas, att nya rön skall kunna nås och att nya behandlingsmetoder skall kunna framkomma. En särskild tjänst som skolpsykolog med vissa forskningsuppgifter föreslås inrättad vid Lövsta, varjämte ett speciellt forskningsanslag förordas.

I fråga om personaluppsättningen vid skolorna har framlagts en normalplan, innebärande en utökning av antalet befattningshavare med 71, varav på tillsynspersonalen (tillsynsmän och vårdare) belöper icke mindre än 65. Utredningen har utgått ifrån att en dylik ökning av tillsynspersonalen såväl av ekonomiska som framför allt av rekryteringskäl måste ske efter hand och föreslår att följande personalförändringar äger rum från och med budgetåret 1954/55. Se vidstående uppställning.

Personalkategori	Ökning eller minskning i personalens antal
Högre personal	+ 2
Tillsynspersonal	+ 41
Undervisande personal och ekonomipersonal	— 7
Kontorspersonal	+ 9
Omläggningen vid Lingatan ..	— 1
Summa	+ 44

Utredningen rekommenderar, att vid kommande tjänstetillsättningar hänsyn tages till önskemålen om ett utökat antal kvinnliga befattningshavare vid pojkskolorna och flera manliga befattningshavare vid flickskolorna. Utredningen rekommenderar därjämte, att personalen genom tjänstgöring vid flera olika ungdomsvårdsskolor får tillfälle att lära känna organisationen ur olika aspekter. Värde av ett utbyte av personal mellan olika vårdformer såsom fångvård, sinnesslö- och alkoholistvård m. fl. understrykes.

Utredningen föreslår, att befattningshavare, som för erhållande av kompetens för innehav av rektorat vid ungdomsvårdsskola genomgår en särskilt upplagd utbildning, benämnd ungdomsvårdsskolornas personalutbildning, högre kursen, må under viss del av utbildningstiden, dock högst 180 dagar, erhalla tjänstledighet med full lön. För övriga personalkategorier förordas utredningen, att det anordnas en lämpligt avpassad utbildning, avsedd att ge kompetens för ordinarie anställning i egen eller högre befattning.

Med hänsyn bl. a. till möjligheterna att stärka samhörigheten mellan skolorna och ortsbefolkningen förordas utredningen, att antalet Ortsrepresentanter i skolstyrelserna ökas. Utredningen anser det vara naturligt, att den kommun inom vilken skolan är belägen i regel är företrädd i skolans styrelse. Att olika

slag av ungdomsorganisationer — ideella, politiska, religiösa och idrottsliga — blir företrädna i styrelserna anser utredningen önskvärt. Härigenom skulle dels en förnygring av styrelserna åstadkommas dels ökade förutsättningar för kontakt mellan ungdomsrörelserna och skolorna skapas.

Med hänsyn bl. a. till de många arbetsuppgifter och det ansvar, som åligger de verkställande ledamöterna i skolstyrelserna, föreslås en höjning av nu utgående ersättningar. Vidare föreslår utredningen, att till samtliga ledamöter i skolstyrelserna bör utgå ett mindre arvode — förslagsvis 20 kronor — per sammanträde. Därjämte föreslås, att ersättning för mistade avlöningsförmåner vid fullgörandet av uppdrag som skolstyrelseledamot skall kunna utgå.

Enligt utredningens åsikt bör övervakningstjänsten ordnas på det sättet, att en stor del av det till storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö villkorligt utskrivna, ofta särskilt besvärliga klientelet övervakas av de i dessa städer stationerade eftervårdskonsulenterna, att socialvårdstjänstemän anlitas som

övervakare för en del andra fall, som visat sig mera svårbemästrade, men att för huvudparten av eleverna tjänstgör särskilt utvalda medlemmar i ungdomsorganisationer m. fl. sammanslutningar eller andra lämpliga och intresserade personer. Ett enhetligt övervakningsarvode om 10 kronor per månad föreslås.

Vid planeringen av utbyggnaden av den i IOGT:s regim drivna inackorderingshemsverksamheten bör enligt utredningens förmenande övervägas, om icke i fortsättningen borde upprättas hem med färre platser, förslagsvis 5 å 6, mot nuvarande 10. Vikten av att jämväl inackorderingshem för flickor upprättas understrykes.

De av utredningens förslag föranledda kostnaderna respektive utgiftsökningarna för budgetåret 1954/55 har beräknats på följande sätt:

	Kr.
Byggnadskostnader	2 640 200
Inventarier	254 000
Personalkostnader	394 600
Skolstyrelserna	19 300
Forskningsanslag	1 000

Undersökningar rörande ungdomsvårdsskolornas klientel

Av *fil. lic. Dick Blomberg*

Trots att ungdomsvårdsskolorna sedan årtionden tillbaka är utsatta för en ingående uppmärksamhet från olika håll, är dock den faktiska kunskapen om hur de ungdomar är beskaffade, som omhändertages på dessa skolor, tämligen begränsad.

De svenska undersökningar, som gjorts beträffande asocial ungdom, har antingen varit alltför vittsyftande för att vara direkt tillämpliga på ungdomsvårdsskolornas elever — t. ex. Gustav Jonssons undersökning av hela rikets ungdomliga vanartsklientel¹ — eller också har de varit begränsade antingen till vissa kategorier av ungdomsvårdsskoleklientelet eller till vissa egenskaper och sociala förhållanden.² Någon sammanfattande och grundlig redovisning av hela klientelet har alltså inte funnits.

Därtill kommer att klientelet ständigt synes skifta sammansättning och karaktär i takt med förändringar i samhället i stort. Motorfordonsparkens tillväxt påverkar antalet billånare på skolorna, ungdomsfylleriets ökade omfattning innebär att fler unga alkoholister blir omhändertagna, en förändrad inställning till sexuella frågor medför kanske att färre elever placeras på ungdomsvårdsskolor på grund av sexuell vanart. Förebyggande åtgärder från samhällets sida, ändrade skolförhållanden, barnkullarnas storlek, skilsmäsofrekvens och en mängd liknande faktorer påver-

kar också klientelet's sammansättning. Det är alltså tvivelaktigt om tidigare undersökningar ger en riktig bild av hur elevmaterialet ser ut nu.

När ungdomsvårdsskoleutredningen beslöt att verkställa en undersökning av det aktuella klientelet på ungdomsvårdsskolorna, var också huvudsyftet att ge utredningens ledamöter en på mer objektiv basis grundad uppfattning om ungdomsvårdsskoleklientelet's struktur i psykologiskt och sociologiskt avseende. På grundval av den kunskap man på detta sätt kunde ernå, skulle man sedan lättare kunna ta ställning till de åtgärder, som kunde tjäna till att bemästra vissa problem inom anstaltsvården.

Förutom att denna redovisning av klientelet's struktur i vissa avseenden skulle kunna ligga till grund för detaljproblemens behandlande, räknade man också med möjligheten att av en sådan strukturbeskrivning kunna dra vissa slutsatser angående lämpliga grunder för differentieringen av elevmaterialet — antingen mellan olika skolor eller mellan olika avdelningar på samma skola. Likaväl som differentieringen hit-

¹ Gustav Jonsson: Undersökningar angående vanartiga barn och asocial ungdom. SOU 1944: 30.

² Till exempel: Sven Ahnsjö: Delinquency in girls and its prognosis, 1941. Gideon Nordal: En medicinsk-psykologisk undersökning av eleverna vid vissa skyddshem, 1935. Edith Otterström: Delinquency and children from bad homes, 1946.

tills i huvudsak skett blott efter begåvningsnivån vid sidan av den fysiska åldern — samt i någon mån efter graden av psykisk abnormitet — föreföll det rimligt att tänka sig en uppdelning av klientelet efter andra, från begåvningen helt artskilda grunder. Man skulle kunna tänka sig en differentiering efter anstaltsbeteende, efter prognosmöjligheter, efter vanartstyp etc.

En förutsättning för att de olika elevtyper vi kan finna i vårt material också skulle kunna tjäna som grund för en differentieringsnorm, är att de är lämpade för sinsemellan olika slag av behandling, vare sig det gäller rent läkepedagogiska behandlingsformer, yrkesutbildning eller säkerhetsskäl. Det vore meningslöst att differentiera klientelet efter en bestämd princip, om vi inte kan bevisa eller åtminstone med skäl antaga att för en viss personlighetstyp eller ett speciellt slag av beteenderubbningar en vårdform vore mera lämplig än andra, medan elever av annan läggning och med andra problem skulle ha större möjligheter till återanpassning med en helt annan behandlingsmetod.

Även om man ansluter sig till den åsikt i modernt anstaltstänkande, som anser det olämpligt med alltför långt driven differentiering — då därigenom anstaltsgruppens sammansättning alltför mycket skulle avlägsna sig från den genomsnittliga samhällsgruppen, dit internerna sedan skall återgå — är det naturligtvis ändå av yttersta vikt att med tanke på den individuella behandlingen söka belysa de olika asocialitetsfaktorernas samspel.

Det blir oss därför angeläget att utöver den rena beskrivningen av klientelet's ytstruktur även söka finna sambanden mellan de olika variablerna i vårt material, dels för att söka klarare avgränsa olika elevtyper och framhålla deras väsentligaste särdrag, dels för att

närmare undersöka vilka personlighets-egenskaper, miljöpåverkningar och andra faktorer som kan förväntas disponera eleven till en viss beteendetyper. Möjligen kan man sålunda få en säkrare utgångspunkt för behandlingen än om man blott inriktar sig på ett resocialiserande av de rent yttre beteendemönstren.

Undersökningens uppläggning och omfattning

Utredningen beslöt att undersökningen av ungdomsvårdsskolornas klientel skulle ske efter samma linjer, som ungdomsanstaltsutredningen följt i sin undersökning av ungdomsfängelseklientelet,¹ där ett omfattande frågeformulär rörande varje intern ifyllts av vederbörande anstaltspersonal. Härvid följdes i stort sett samma formulär som ungdomsanstaltsutredningen tillämpat, även om vissa punkter omarbetades för att bättre motsvara föreliggande undersökningssyften.

De förhållanden, som blev föremål för undersökning genom detta formulär inrymmer i stort sett under någon av följande huvudrubriker: *social status*, omfattande familjeförhållanden, uppväxtmiljö, skolgång och liknande; *fysisk status*,² omfattande allvarigare sjukdomar, kroppsliga lyten, havandeskap osv.; *psykisk status* innefattande olika personlighetsegenskaper; *vanartstypningar*; tidigare *samhällsreaktioner och behandlingsåtgärder* och slutligen *anstaltsstatus*. Närmare redogöres för de olika punkterna i anslutning till den fortsatta redovisningen av resultaten.

Denna undersökning, som i fortsättningen benämnes huvudundersökningen, omfattar samtliga de elever som den 1/1 1951 var intagna på de statliga

¹ En anstalt för svårbehandlade. SOU 1950: 47.

² Dessa uppgifter visade sig så ofullständiga och motsägande, att vi ansett oss ej böra redovisa dem.

ungdomsvårdsskolorna eller sammanlagt 686 st. Då uppgifterna insamlades under april och maj månader 1951 hade alltså även de senast intagna eleverna stått under observation på skolan under minst 3 månader. De fördelar sig på följande sätt efter kön och skolform:

	Pojkar	Flickor	S:a
Skolhem (skh)	190	29	219
Yrkesskola (y) omhändertagna efter Bvl § 22 c].	293	124	417
Bvl § 22 d	23	27	50
Summa	506	180	686

Vid bearbetningen av detta material visade det sig nödvändigt att på vissa punkter göra kompletterande och mer fördjupade undersökningar. För upplagningen av denna "intensivundersökning" redogöres efter redovisningen av huvudundersökningens resultat.

Bearbetningen av frågeformulären och planläggandet av intensivundersökningen har stått under vetenskaplig ledning av framlidne dr Birger Sjödén och docenten Gunnar Boalt.

Uppgifternas insamlande. Tillsammans med ingående skriftliga instruktioner utsändes formulären till skolorna, där respektive rektor svarade för ifyllandet med hjälp av sina assistenter och skolans rådgivande psykiater. Därvid skulle uppgifterna angående de sociala förhållandena tagas ur den sociala utredning, som av vederbörande barnvårdsnämnd gjorts för ansökan om elevens intagande på ungdomsvårdsskola. Vissa uppgifter rörande skolgången skulle hämtas ur det likaledes insända lärarutlåtandet från elevens skola i hemorten, och även på andra punkter skulle uppgifter på liknande sätt hämtas ur föreliggande aktmaterial. Där emot skulle de psykiska variablerna be-

dömas av skolans personal liksom naturligtvis även elevens anstaltsstatus.

I detta sammanhang ber vi få framföra vårt tack till personalen på skolorna som nedlagt ett omsorgsfullt och tidsödande arbete på ifyllandet av formulären.

Materialets bearbetning. Sedan formulären insamlats, har uppgifterna överförts på hålkort, varefter sammanräkningar o. d. skett maskinellt. Denna bearbetning har skett på socialstyrelsens statistiska byrå under ledning av aktuarien Carl Y:son Hermelin.

Det ursprungliga siffermaterialet har blivit synnerligen omfångsrikt och omfattar närmare 50 sidor i tabellform. Det har därför av praktiska skäl ansetts lämpligast att i det följande siffermässigt utförligt redovisa blott sådana punkter, när detta kan vara av närmare intresse. På grund av gruppernas olika storlek har värdena så gott som genomgående redovisats med procenttal, varigenom jämförelser mellan olika grupper underlättas.

I enlighet med gängse statistiska principer har skillnaden mellan två värden ansetts statistiskt säkerställd när den överstigit tre gånger medelfelet. Att en differens mellan två grupper är statistiskt säkerställd behöver emellertid inte innebära att den är ett uttryck för faktiska skillnader. Begreppet "statistiskt säkerställd" innebär endast att olikheten mellan de båda grupperna är alltför stor för att den skulle ha uppstått endast av en slump, men säger ingenting om vad olikheten orsakats av, vilket exempelvis mycket väl kan vara ett systematiskt fel vid insamlandet av primäruppgifterna.

Ju större två grupper är, desto mindre är sannolikheten att en bestämd skillnad mellan dem skulle vara slumpbetingad. Detta innebär att skillnader mellan de minsta av våra grupper —

		Klientelundersökningens uppgifter					
		God	Slapp	Sträng	Inkonsekvent	Uppg. saknas	Summa
Barnavårdsnämndernas uppgifter	God	5	2	—	—	—	7
	Slapp	—	18	—	5	1	24
	Sträng	—	—	—	—	—	0
	Inkonsekvent	1	2	1	12	1	17
	Uppgift saknas	1	1	—	—	3	5
	Summa	7	23	1	17	5	53

skolhemsflickorna jämte såväl pojkar som flickor omhändertagna efter § 22 d — eller mellan dem och någon av de större grupperna kan vara avsevärd utan att den därför är statistiskt säkerställd. Förmodligen skulle många av de skillnader, om vilka vi nu inte med säkerhet kan säga att de inte är slumpens verk, visa sig även i ett större material och där vara statistiskt säkra.

Avsaknaden av ett normalmaterial med vilket jämförelser kunde göras är en kännbar brist vid uttolkningen av våra värden. Så långt möjligt har vi begagnat oss av tillgängliga statistiska uppgifter från andra undersökningsområden. Även om dessa uppgifter inte alltid är direkt jämförbara med vårt material — erhållna på andra åldersgrupper, på grupper med annan fördelning mellan stad och landsbygd eller liknande — kan de dock ge en ungefärlig uppfattning av vissa förhållandens normala förekomst och utbredning.

Materialets tillförlitlighet. En stor del av uppgifterna i huvudundersökningen hämtades ju ur respektive aktmaterial, vilket förvarades på skolorna. Vid sammanställningen av skolornas svar visade det sig emellertid att stundom motsäggande uppgifter fanns om samma elev, att många punkter inte blivit besvarade därför att aktmaterialet tydligen inte kunnat ge tillfredsställande besked och slutligen att svarsfördelningen i vissa avseenden kraftigt avvek från vad man hade väntat sig.

För att kontrollera hur stor tillförlitligheten var hos de insamlade uppgifterna beslöts att direkt från vederbörande barnavårdsnämnder insamla kontrolluppgifter. Ur klientelundersökningen utplockades slumpvis 55 elever, och vissa data angående hemförhållanden, vanart och barnavårdsnämndens åtgärder överfördes från klientelundersökningsformuläret, som ifyllts på skolorna, till ett för ändamålet speciellt uppgjort formulär. Ett likadant, icke ifyllt formulär översändes till respektive barnavårdsnämnd för att där besvaras. Av de utsända formulären återkom 53 st.

Vid jämförelsen visade det sig att stora avvikelser förelåg mellan uppgifterna från skolorna och dem direkt från barnavårdsnämnderna. Uppgifterna angående uppfostringstypen utgör ett belysande exempel. Se tabellen ovan.

Uppgifterna är alltså här överensstämmande i blott 38 fall av 53 eller ca 72 %.

För de övriga punkterna i kontrollundersökningen erhåller vi följande värden. Se tabell å sid. 89.

Avvikelserna mellan uppgiftslämnarna, som dock utgått från i stort sett samma primärmaterial, är alltså påfallande. Det ställer sig svårt att med bestämdhet uttala sig om orsakerna till detta. Det kan förhålla sig så att de sociala utredningar och andra rapporter, som av resp. barnavårdsnämnd bifogats in-tagningshandlingarna, varit ofullstän-

Variabel	Antal överensstämmelser	Antal avvikelser	Överensstämmelser i %
Uppväxtort (storstad, landsbygd etc.)	42	11	79
Börd (inom, före eller utom äktenskapet)	51	2	96
Uppväxtmiljö	38	15	72
Sinnessjukd. i fam. . . .	49	4	92
Sinnesslöhet i fam. . . .	49	4	92
Nerv. rubbn. i fam. . . .	42	11	79
Kriminalitet i fam. . . .	42	11	79
Spritmissbruk i fam. . .	48	5	91
Sex. lösakt. i fam. . . .	42	11	79
Allmän svårfostran . . .	36	17	68
Bilstölder	46	7	87
Andra egendomsbrott	43	10	81
Sex. vanart	50	3	94
Skolk o. övr. skolprob.	39	14	74
Misshandel	51	2	96
Eldsanläggn.	51	2	96
Vagabondering	42	11	79
Barnavårdsnämnds tidigare åtgärder:			
varning	39	14	74
övervakning	43	10	81
skyddsuppf. ut. uvsk.	39	14	74
Vanartens inträdande.	39	14	74
Tid mellan vanarts inträdande o. åtgärd	14	39	26

diga och att uppgiftslämnarna på skolorna dragit felaktiga slutsatser ur detta bristfälliga aktmaterial. Detta synes exempelvis gälla barnavårdsnämndernas tidigare åtgärder före intagningen på ungdomsvårdsskola. Sålunda har enligt klientelundersökningens uppgifter blott 6 elever av de 53 blivit omhändertagna för skyddsuppföstran före intagandet på ungdomsvårdsskola, medan barnavårdsnämndernas svar på en direkt fråga anger 16 omhändertagna för skyddsuppföstran.

Ofta kan det naturligtvis också röra sig om rena definitions- och bedömningssvårigheter. Var går gränsen mellan "god" och "slapp" uppföstran? Skall en moder, som betecknas som gravt debil, räknas som sinnesslö eller ej? Vad är allmän svårfostran?

Vidare har man på skolorna haft möj-

lighet att direkt hos eleven kontrollera tveksamma punkter i handlingarna, vilken möjlighet barnavårdsnämnderna saknat, och i några fall tycks eleverna ha passerat olika barnavårdsnämnder, varav blott en varit i tillfälle att besvara kontrollfrågorna, medan på skolan funnits utförligare uppgifter om elevens tidigare förhållanden.

Det synes därför inte riktigt att utan reservationer ta avvikelserna mellan barnavårdsnämndernas kontrollsvar och klientelundersökningens uppgifter som ett direkt mått på den senares felmarginal. Vi är knappast berättigade att påstå att en bestämd del av klientelundersökningens uppgifter — exempelvis 28 % när det gäller uppfostringstypen — med säkerhet är *felaktiga*. Däremot är tillförlitligheten hos dessa 28 % naturligtvis i hög grad oviss. Även i dessa fall *kan* klientelundersökningens värden vara fullständigt riktiga — men lika väl *kan* samtliga av de tvivelaktiga uppgifterna vara fel.

Frånsett de frågor, som gäller åtgärderna gentemot vanarten, synes dock de bristande överensstämmelserna inte ha någon bestämd tendens. Punkten "uppfostringstyp", som vi ovan anfört som exempel, visar sålunda bristande överensstämmelse i 15 fall, men betraktar man fördelningen på de olika typerna av uppföstran finner man denna praktiskt taget identisk hos de båda uppgiftslämnarkategorierna. Liknande är förhållandet med flertalet av de övriga punkterna.

När det gäller barnavårdsnämndernas tidigare åtgärder är dock bilden en annan. Redan vid bearbetningen av klientelundersökningens råmaterial uppstod misstanken att skolornas uppgifter inte var fullständiga på denna punkt. Slår vi ihop de olika åtgärderna under en rubrik erhåller vi följande tabell:

Barnavårdsnämndernas tidigare åtgärder		Klientelundersökningens uppgifter		
		Åtgärd företagen	Åtgärd ej företagen	Summa
Barnavårdsnämndernas uppgifter	Åtgärd företagen	28	13	41
	Åtgärd ej företagen	3	9	12
	Summa	31	22	53

Här föreligger alltså en uppenbar tendens: avsevärt många fler åtgärder har tydligen vidtagits än vad som uppgivits i aktmaterialet. Men detta är också det enda fall där en tydlig tendens kunnat iakttagas i avvikelserna mellan barnavårdsnämndernas och klientelundersökningens uppgifter.

Även när det gäller de rena personlighetsvariablerna finns vissa felkällor. Varje skolas elever har blivit bedömda uteslutande av personalen där, och normerna för denna bedömning har säkerligen skiftat något från skola till skola. Visserligen har avsikten varit att eleverna skulle bedömas mot bakgrunden av en normalpopulation i motsvarande ålder, men uppfattningen om vad som är normalt eller genomsnittligt hos svensk ungdom skiljer sig säkerligen väsentligt åt hos olika bedömare.

Framför allt hos bedömare, som i många år sysslat så gott som uteslutande med abnormklientel inom en anstalts isolerande ram, måste man räkna med en förskjutning i den subjektiva uppfattningen om vad som är normalt i riktning mot det som är normalt för just den ungdomstypen.

En sådan förskjutning torde dock snarast vara ägnad att minska de siffermässiga differenserna mellan vårt material och ett verkligt normalmaterial, eftersom avvikelserna går i en för vårt klientel negativ riktning. Troligen skulle exempelvis en del av de elever, som här fått omdömet "ordinär uthållighet", i en vanlig folkskola eller verkstadsskola erhålla omdömet "liten uthållighet", där-

för att man där har ett annat jämförelsematerial, ett elevklientel som ligger på en högre genomsnittsnivå i fråga om uthållighet än vad ungdomsvårdsskoleleverna gör. Det förefaller med andra ord troligt att vårt material åtminstone på en del punkter blivit alltför positivt bedömt. Åtminstone torde man kunna räkna med att en felkälla av denna typ inte gjort avvikelserna från det normala större än de realiter är.

Vidare förhåller det sig säkerligen så att anstaltssituationen i sig själv påverkar individens reaktioner, så att han beter sig på annat sätt än han skulle göra i frihet. Detta komplicerar naturligtvis ytterligare jämförelsen med det fiktiva normalmaterialet.

Något annorlunda ligger det till beträffande reaktionerna på anstaltsvistelsen, där man över huvud taget inte kan begära någon enhetlig bedömningsnorm. Genom att eleverna i viss utsträckning är differentierade efter graden av psykisk abnormitet måste individen bedömas mot bakgrunden av den klienteltyp, som just den skolan har. Detta medför att den elev, som anses vara svårhanterlig på en skola med övervägande lättbehandlade och relativt välanpassade, kanske skulle bli helt annorlunda bedömd på en skola med övervägande psykopatklientel.

Förutom de svårigheter, som vidlåder detta speciella material, är ju all subjektiv personlighetsbedömning behäftad med stora felmarginaler. Egenskaperna går inte alltid att definiera entydigt, varigenom olika bedömare kan komma

att avse skilda sidor av personligheten, och i andra fall påverkas bedömaren av förutfattade åsikter eller sitt rent personliga förhållande till den som bedömes.

Det är tydligt att såväl uppgifterna rörande yttre förhållanden liksom värdena från personlighetsbedömningen måste tolkas med en viss försiktighet i den följande framställningen. När vi i fortsättningen talar om statistiskt säkerställda differenser mellan olika grupper, sker detta genomgående med reservation för felaktigheter i primärmaterial.

I. HUVUDUNDERSÖKNINGEN

Uppväxtmiljö och uppfostringsförhållanden

Uppväxtort. Vi har indelat elevernas uppväxtort i olika samhällstyper. Av städerna har Stockholm, Göteborg och Malmö sammanförts till en grupp storstäder, och de övriga städerna har fått bilda en grupp. Vidare har vi sammanfört de övriga tätorterna och slutligen har vi den rena landsbygden. Gränsdragningen mellan de olika kategorierna är naturligtvis något godtycklig. Städer som Hälsingborg, Norrköping och Jönköping skiljer sig troligen från de tre storstäderna mer i fråga om det rent numeriska antalet invånare än i fråga om samhällskaraktären i övrigt. Likaledes torde större industrisamhällen ha mera stadskaraktär än de idylliska småstäderna osv. En indelning strikt efter

invånarantal hade kanske varit mer betydande men hade blivit tidsödande och svår att genomföra.

Vi har ej haft möjlighet att följa elevernas förflyttningar mellan olika samhällstyper men i de fall, där eleven bytt vistelseort, har den ort blivit angiven där han huvudsakligen vistats åren före omhändertagandet. I de fall, där eleven haft arbete och fritidsliv förlagt till en viss samhällstyp men bott i ett samhälle av annan karaktär, har det samhälle angivits, där han arbetat och tillbringat fritiden och ej den ort där han blott haft sin bostad. Om det finns något samband mellan samhällstyp och asocialitet, bör detta rimligen gälla den ort där den aktiva delen av dygnet tillbringas. Vårt material fördelar sig enligt tab. I.

Jämförelsetalen från 1945 års folkräkning för ungdom i aktuell ålder är endast ungefärliga, då vi inte beräknat siffrorna för ett absolut likvärdigt material i åldersavseende. De anförda siffrorna är ett medelvärde för de dåvarande åldersgrupperna 0—15 år. Förändringar i fördelningen mellan de olika bebyggelsestyperna är också troliga sedan 1945. Förändringarna torde dock knappast röra sig mer än om högst några procent.

Såväl pojkar som flickor på ungdomsvårdsskolorna kommer tydligen i större utsträckning från städerna än vad som är genomsnittligt för dessa ålderskategorier i hela befolkningen. Skillnaderna är säkerställda. Däremot synes

Tab. I. Procentuell fördelning på olika samhällstyper

	Pojkar				Flickor				1945 års folkräkning
	skh	y 22c	y 22d	S:a	skh	y 22c	y 22d	S:a	
Storstad	20,0	40,3	60,9	33,6	17,2	22,6	33,3	23,3	14,0
Annan stad	50,5	36,8	30,4	41,7	37,9	45,2	11,1	38,9	23,0
Annan tätort	7,9	5,5	4,3	6,3	10,3	14,5	22,2	15,0	19,0
Landsbygd	19,5	16,7	4,3	17,2	24,1	17,7	33,3	21,1	44,0
Utländsk flykting e. d. . .	2,1	0,7	—	1,2	3,4	—	—	1,7	—

skillnaden i frekvens mellan elever från storstad och dem från annan stad vara mindre genomgående, och vissa grupper ansluter sig i stort sett till den normala fördelningen mellan storstad och annan stad. Hela yrkesskoleklientelet hos pojkarna liksom 22 d-orna hos flickorna visar dock en statistiskt säkerställd övervikt för storstäderna framför de övriga städerna.

Tendensen är för båda könen genomgående och tydlig: med ökad ålder (dvs. kategori skh — yrk § 22 c — yrk § 22 d) följer stigande frekvens från storstäderna. Vi kan här inte utan vidare antaga att det är storstadsmiljön i sig själv som är kriminalitetsstimulerande, eftersom man då hade anledning att vänta sig övervikt för storstadspojkar även hos skolhemsklientelet, vilket hos pojkarna utgör en tillräckligt stor grupp för att en sådan tendens borde klart synas.

Snarare torde företeelsen ha samband med inflyttningen till storstäderna. Det förefaller rimligt att antaga att redan vanartad ungdom gärna söker sig till de stora städerna, där tillfällena till kriminell verksamhet är fler och möjligheterna större att draga sig undan samhällets kontroll i form av föräldrars och myndigheters tillsyn. Vidare medför inflyttningen till storstaden många problem, vilka indirekt kan verka kriminalitetsbefrämjande såsom bostadsbrist, svårigheter att få lämpligt arbete, avsaknad av tillfredsställande fritidssysselsättningar och fritidslokaler vilket i sin tur skapar sysslösa gäng osv.

Vi har i vårt material inga möjligheter att avgöra vilka elever, som är infödda i storstaden, och vilka som är inflyttade. Ungdomsvårdskommittén anger emellertid i sitt slutbetänkande "att av den yngre storstadsungdomen (17—21 år) är i runt tal två tredjedelar uppväxta som storstadsbor, (i varje fall från 12-

årsåldern)." Största åldersgruppen vid inflyttningen är 15—19-åringarna, vilka är fler än alla de yngre sammantagna. Detta synes i viss mån stödja vårt antagande att det är omplaceringen i den nya miljön som medför påfrestningar och anpassningssvårigheter. Dessutom har man anledning förmoda att avsevärt många fler i de yngre årgångarna inflyttar tillsammans med sina föräldrar än de något äldre, vilka har skolgången avslutad och alltså kan försörja sig själva.

Det förefaller troligt att ett intensifierande av den förebyggande ungdomsvården skulle kunna betyda mycket för underlättande av de nyinflyttades svårigheter att finna sig till rätta i den nya miljön och därmed medverka till en minskning av ungdomsbrottsligheten. Betydelsen av sådana åtgärder som bostadsförmedling speciellt avsedd för ungdom, barnavårdsnämndens nattpatruller, som tar hand om hemlösa ungdomar, fritidslokaler och ungdomsgårdar kan knappast överskattas.

Pojkarna synes mer än flickorna komma från städerna. Skillnaden mellan könen är säkerställd när det gäller städerna sammanlagt och i det närmaste säkerställd när det gäller enbart storstäderna. Denna olikhet kan tänkas ha samband med att pojkarnas och flickornas vanart tar sig delvis skilda uttryck, varom mer längre fram. Sålunda är det tänkbart, att pojkarna är mer beroende av storstadsmiljön för egendomsbrotten, vilka är deras vanligaste vanartsform. Möjligheterna till snatterier, stölder, billån och liknande är naturligtvis större i en stad än på landsbygden. Flickorna, som till större delen omhändertages på grund av sexuell vanart eller lösaktighet, är ej lika beroende av samhällstypen. Dessutom blir den sexuella vanarten mindre uppmärk-

¹ SOU 1951: 41 s. 19 ff.

sammad och troligen också mindre restriktivt beivrad i storstaden.

Faderns yrke. Vi har grupperat faderns yrke efter socialklass i enlighet med valstatistikens indelning.

Tab. II. Procentuell fördelning av fädernas socialklass

Socialklass	Pojkar	Flickor	1948 års val, hela riket
1	1,1	2,5	5,5
2	15,9	11,8	37,7
3	83,0	85,7	56,8

Vi har alltså i vårt material en betydande överrepresentation för socialklass 3 med motsvarande underskott för socialklasserna 1 och 2. Förhållandet är tidigare observerat i likartade undersökningar på såväl svenskt som utländskt asocialitetsklientel. En rimlig förklaring till detta är att de högre socialklasserna har bättre möjligheter — framför allt av ekonomisk natur — till privata åtgärder som omplacering i annan miljö, exempelvis internatskolor, gottgörelse till dem som blivit lidande genom barnets förseelser, kontakt med psykiater. Att försöka avgöra huruvida det föreligger några faktiska differenser i asocialitetsfrekvens endast på grundval av barnvårdsnämndernas omhändertagande är knappast tillrådligt.

Några uppgifter angående de ekonomiska förhållandena och bostadsförhållandena kan lämpligen anföras i detta sammanhang. Ekonomiska bristfälligheter anses ha förelegat dels i sådana fall, där familjen konstant eller periodiskt åtnjutit understöd, dels i de fall där familjeförsörjarens yrke varit starkt säsongbetonat och därigenom medfört växlande ekonomisk standard, vilket många gånger kan medföra svårare anpassningsproblem än en konstant dålig ekonomi. För pojkarna har ekonomiska

brister enligt dessa definitioner förelegat i 42 % av familjerna medan motsvarande siffra för flickorna är 47 %.

Med exceptionell trångboddhet har vi avsett tre eller fler personer per rumsenhet. Sådan trångboddhet har redovisats för 11 % av pojkarna och 14 % av flickorna.

Familjeförhållanden. Brister i den emotionella tryggheten under uppväxttiden är en allmänt erkänd orsak till senare anpassningssvårigheter. Bristande känslobindningar och otillfredsställelse förhållanden i övrigt i barnets första samliv med andra människor tenderar lätt till att skapa bestående mönster för individens fortsatta inställning till omvärlden. Det är emellertid svårt att beskriva de diffusa och nyansrika känslobanden inom en familj och ännu svårare att klassificera dem för en tillförlitlig bearbetning. Vi är därför hänvisade till yttre, konkreta företeelser, som kan ge anvisning om förhållandena bakom det iakttagbara skeendet.

Börd. Födelse utom eller före äktenskapet innebär i de flesta fall större eller mindre instabilitet i hemmiljön. Den ogifta moderns ställning medför ofta att barnet placeras hos morföräldrar eller andra släktingar, utackorderas eller bortadopteras. Om modern kan behålla barnet, måste hon dock i de flesta fall överlåta tillsynen över det till någon annan under den tid hon ägnar sig åt förvärvsarbete. Av tab. III framgår frekvenserna börd utom eller före äktenskapet i vårt material.

Differensen mellan ungdomsvårds-skoleklientelet och normalpopulationen är säkerställd. Som jämförelse må nämnas att procentandelen födda u. ä. för samtliga de barn som år 1950 av barnvårdsnämnderna omhändertogs för skyddsuppfostran uppgick till 22,7.

Skillnaden mellan pojkar och flickor är ej säkerställd liksom ej heller diffe-

Tab. III Procenttal födda utom eller före äktenskap

	skh	y 22c	y 22d	Summa	Procenttal för hela riket 1931—40
Pojkar	22,1	26,6	26,1	24,9	
Flickor	31,0	26,6	29,6	27,8	
Summa	23,3	26,6	28,0	25,7	13,9

rensarna mellan de olika undergrupperna. Jonsson har dock på sitt material funnit att utomäktenskaplig börd har avsevärt större negativ betydelse för flickor än för pojkar.¹

Uppfostrare. Att fullständigt redovisa de olika kombinationer av uppfostrare som förekommer i vårt material ställer sig närmast ogörligt. Vi har för överskådlighetens skull valt att sammanföra eleverna i fyra grupper: i en dem som hela uppväxttiden levtt tillsammans med båda sina föräldrar, i den andra dem som vuxit upp i annan konstant miljö av hemkaraktär, exempelvis adoptiv- eller fosterföräldrar, hos endera av föräldrarna eller hos andra anhöriga. Till den tredje gruppen har vi fört dem som bytt hemmiljö en gång. Till denna grupp har vi också hänfört de barn, för vilka hemmiljön av annan orsak blivit genomgripande förändrad, exempelvis genom skilsmässa eller endera av föräldrarnas död (broken homes). Till den sista gruppen har vi slutligen fört dem vilka upplevt två eller flera miljöbyten. Det bör observeras att vi med miljö i detta fall endast avsett de personer som stått i uppfostrarställning. Om exempel-

vis familjen flyttat från en ort till en annan har det alltså inte rört sig om miljöbyte i denna mening.

Blott något mer än en tredjedel av eleverna har alltså vuxit upp tillsammans med båda sina föräldrar, och sammanlagt har ungefär hälften haft en konstant uppväxtmiljö vad det gäller uppfostrarna. En fjärdedel har bytt uppfostrare en gång och en fjärdedel två eller flera gånger.

Ungdomsvårdskommittén anger att i dess material, som omfattade närmare 8 000 ungdomar i åldern 17—26 år, hade 80,3 % vistats i hem med sammanlevande föräldrar under de 15 första levnadsåren.² Skillnaden i uppväxtsituation mellan våra elever och ett normalmaterial är alltså synnerligen stort i detta avseende.

Bakom de torra siffrorna ligger för barnet kännbara realiteter. Traumatiserande upplevelser som skilsmässa eller dödsfall med brutna känslöbindningar till endera av föräldrarna, barnhemsfostran utan föräldraomsorg och kärlek, kastande mellan olika miljöer med nya

¹ A.a. sid. 210.

² A.a. sid. 67.

Tab. IV. Procentuell fördelning på hemmiljö

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Sammanlevande egna föräldrar ...	37,4	37,2	47,9	37,7	20,7	42,7	33,3	37,8
Annan konstant miljö	10,5	17,7	17,4	15,0	6,9	9,7	11,1	9,4
Två miljöer	26,3	22,2	30,4	24,2	37,9	28,2	33,3	30,6
Mer än två olika miljöer	25,8	22,9	4,3	23,1	34,5	19,4	22,2	22,2

Tab. V. Procentuell fördelning på uppfostringstyp

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
God	6,5	20,4	17,4	15,0	3,4	29,8	33,3	26,1
Slapp	51,9	48,9	65,2	50,8	65,5	35,6	37,9	40,6
Sträng	7,0	5,0	8,7	5,9	0,0	5,6	0,0	3,9
Inkonsekvent	34,6	25,7	8,7	28,3	31,1	29,0	29,6	29,4

krav på anpassning och med nya uppfostringsprinciper, allt upplevelser, som måste verka till att undergräva trygghet och säkerhet och i stället skapa rotlöshet och disharmoni.

Uppfostringstyp. På grundval av respektive barnavårdsnämnders sociala utredningar har vi försökt fastställa den i hemmet rådande uppfostringstypen. Därvid har vi begagnat oss av beteckningarna *god, slapp och likgiltig* (till vilken grupp vi även räknat dem där bristande tillsyn varit det utmärkande draget), *sträng* och slutligen *inkonsekvent*. Någon större tveksamhet tycks inte ha rått vid ifyllandet av formulären och i blott 18 fall har frågan lämnats obesvarad. Sedan dessa fall utlämnats grupperar sig materialet enligt tab. V.

Förhållandevis fler flickor än pojkar tycks ha erhållit "god" uppfostran och skillnaden här är i statistiskt avseende säkerställd. "God" uppfostran tycks vara speciellt ovanlig bland skolhems-klientelet av båda könen och avvikelserna klart säkerställda. Det förefaller rimligt att antaga att barnavårdsnämnderna vid beslutet om omhändertagande för skyddsuppfostran tagit större hänsyn till förhållandena i hemmet när det gäller de yngre, än när det gäller yrkesskoleklientelet, av vilka dessutom sannolikt en del icke varit bosatta i föräldrahemmet vid omhändertagandet.

Den slappa uppfostringstypen dominerar hos såväl pojkar som flickor av alla kategorier. Som tidigare påpekats

har dock till denna grupp förts även dem som exempelvis genom föräldrarnas förvärvsarbete lämnats utan närmare tillsyn. I stort sett torde situationen för barnet vara densamma vare sig den bristande tillsynen är beroende av likgiltighet eller av yttre skäl.

Såväl den slappa och likgiltiga uppfostran som den inkonsekventa, där slapphet och stränghet alternerar på ett sätt som barnet ingalunda kan förstå, medför såväl bristande säkerhet om gängse sociala värdenormer och förväntat beteende som en kanske omedveten föreställning hos barnet att det inte är så noga med efterlevnaden av dessa normer, vilket i sin tur minskar motståndskraften mot asociala impulser.

Även med hänsyn tagen till den onyanserade indelningen och vanskligheten att överhuvud avgöra vilken uppfostran som bör betraktas som god, är det dock uppenbart att uppfostringsmetoderna i hemmet för huvudparten av vårt klientel varit föga gynnsamma.

Moderns förvärvsarbete. Att modern har yrkesarbete på hel- eller deltid utom hemmet kan på olika sätt inverka menligt på barnet. Dels blir tryggheten och den emotionella kontakten störd genom att andra människor, privat eller på daghem, får ta hand om en stor del av uppfostringsarbetet, dels blir tillsynen av barnet ofta lidande. Detta inskränker sig väl knappast blott till den tid modern vistas utom hemmet, då föreningen av förvärvsarbete och skötsel av hemmet lämnar föga tid över till

Tab. VI. Procenttal förvärvsarbetande mödrar (hel- eller deltid)

Pojkar				Flickor			
skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
34,1	35,7	20,0	34,4	45,8	40,7	26,1	39,4

samvaron med barnet, även under den tid modern är hemma. Frekvensen förvärvsarbetande mödrar framgår av tab. VI.

Några direkt jämförbara siffror för normalpopulationen har vi icke tillgång till. En Gallup-undersökning 1943 anger 21 % förvärvsarbetande gifta kvinnor. Vi kan inte med säkerhet avgöra hur stor del av mödrarna i vårt material som är gifta, men även med reservation för en viss förskjutning i vårt material är skillnaden påfallande.

Psykisk abnormitet och asocialitet inom familjen. I vilken utsträckning de manifesterade beteenderubbningarna och vanarten hos vårt klientel kan ha en hereditär bakgrund saknar vi möjligheter att med bestämdhet avgöra. Visserligen har vi undersökt förekomsten av asocialitet och några slag av psykiska anomalier hos föräldrar och syskon till eleverna — se tab. VII — men trots att vi funnit höga frekvenser

hos de närmast anhöriga är vi inte berättigade att antaga att detta samband uteslutande beror på nedärvda faktorer. En människas personlighet kan helt schematiskt sägas utgöra en produkt av konstitutionella, nedärvda egenskaper och dispositioner och den miljöpåverkan hon utsätts för i form av uppfostran och andra intryck utifrån. Miljöfaktorernas och de konstitutionella egenskapernas inbördes betydelse varierar från fall till fall.

Förmodligen spelar den speciella prägel miljön i hemmet får genom någon eller några av familjemedlemmarnas avvikelser från det normala beteendet många gånger en större roll än de direkt nedärvda egenskaperna, framför allt som exempelvis kriminalitet och asocialitet ingalunda kan betraktas som egenskaper vilka i sig själv skulle kunna vara ärftliga. Däremot är det naturligtvis inte orimligt att tänka sig en ärftlighetsgång för vissa drag i personlighetsutrustningen vilka indirekt skulle kunna vara asocialitetsdisponerande, exempelvis abnormt låg uttröttnings-tröskel, grav debilitet eller benägenhet för explosiva affektreaktioner.

Med karakterologisk abnormitet har vi här avsett påfallande lynnesegendomligheter av olika slag, framför allt av neurotisk natur, exempelvis folk-

Tab. VII. Procentuell förekomst av psykisk abnormitet och asocialitet hos föräldrar och syskon

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Saknas helt	28,9	49,3	26,2	36,6	31,8	30,6	29,6	30,6
Karakt. abnormitet	26,4	17,8	34,8	22,1	20,7	29,0	18,5	26,1
Sinnesslöhet	8,4	5,5	—	6,3	3,5	13,7	7,4	11,1
Sinnessjukdom	9,5	4,1	—	5,9	10,3	7,3	—	6,7
Sexuell lösaktighet eller vagabondering	27,9	17,8	30,4	23,6	37,9	33,9	40,7	35,5
Spritmissbruk	22,1	29,9	26,1	26,3	17,2	22,6	25,9	22,2
Kriminalitet	32,1	16,4	17,4	22,3	37,9	22,6	11,1	23,3

(Procentsumman överstiger 100 då i många fall mer än en faktor angivits.)

skygghet, raseriutbrott, höggradig kve-
rulans, suicidalförsök.

Endast i stort sett var tredje elev
har vuxit upp utan negativt inflytan-
de i form av psykisk abnormitet eller
asocialitet i sin närmaste omgivning.
Även utan säker kännedom om normal-
frekvensen i fråga om dessa företeelser
kan vi tryggt hävda att de här före-
kommer i en onormalt stor utsträckning.

Sexuell lösaktighet och/eller vaga-
bondering förekommer i större ut-
sträckning hos flickornas anhöriga än
hos pojkarnas. Skillnaden är statistiskt
signifikant. Vidare synes kriminalitet
förekomma mer ofta i skolhems kliente-
lets familjer. För pojkarnas del är dif-
ferensen i statistiskt avseende säker-
ställd.

Sammanfattning. På samtliga de punk-
ter, där vi granskat uppväxtsituationen
för vårt klientel, synes betänkliga bris-
ter eller missförhållanden föreligga.
Större delen av ungdomsvårdsskolornas
elever har fått växa upp utan de förut-
sättningar som anses nödvändiga för en
harmonisk barndom: att födas inom ett
äktenskap och växa upp i en konstant
hemmiljö tillsammans med båda föräld-
rarna och under tillfredsställande eko-
nomiska förhållanden, att erhålla en
uppföstran utan överdrifter åt vare sig
slapphet eller stränghet, att inte utsät-
tas för påverkan av asocialt eller i
andra avseenden abnormt beteende
från de närmaste familjemedlemmarnas
sida.

Flickorna tycks vara mer belastade
än pojkarna i dessa avseenden. De är
oftare födda utom äktenskapet, modern
har oftare förvärvsarbete utom hemmet,
deras familjer har i större utsträckning
lidit av dålig ekonomi och de har varit
mer trångbodda. Dessutom är frekven-
sen av psykiska rubbningar och aso-
cialitet hos föräldrar och syskon något
större för flickorna än för pojkarna.

Ytterst få av dessa olikheter är dock
statistiskt säkerställda men bekräftas
av andra undersökningar på likartat
klientel.

Även i avsaknad av jämförelsemate-
rial för icke vanartad ungdom ger de
anförda siffrorna oss en tydlig anvis-
ning om att bristfälligheter i uppväxt-
miljön är klart vanartsdisponerande. Vi
har inte anledning att här närmare gå
in på de psykologiska processer som
enligt modern barnpsykologisk och psy-
kiatrisk forskning ligger bakom detta
orsakssammanhang. Vi har redan i
korthet berört barnets behov av trygg-
het och stabilitet i tillvaron, som blir
eftersatt bland annat genom byten av
uppföstrare och genom olämpliga upp-
fostringsmetoder. På ett annat plan lig-
ger en mer direkt påverkan av barnets
beteende genom föräldrarnas hand-
lingsmönster och värdenormer. Det
torde inte vara alldeles ovanligt att bar-
nen av sina föräldrar direkt uppmanas
till kriminalitet eller annan asocialitet.

Skolförhållanden

Ur aktmaterialet har vi samlat upp-
gifter angående elevernas tidigare skol-
förhållanden. Framför allt för 22 d-
gruppen, vilken omhändertagits efter
fyllda 18 år, har lång tid förflutit sedan
skolan avslutades och de lärarutlåtän-
den, som vi hämtat uppgifterna ifrån,
måste bli osäkra. Vi har därför före-
dragit att låta denna grupp helt utgå
vid behandlingen av skolförhållandena.

Skolform. Vi har indelat utbildnings-
formen i tre grupper: en för högre ut-
bildning utöver folkskola, en för folk-
skolans normalklass och slutligen en
för dem som gått i hjälpklass. Till den-
na senare grupp har vi även fört några
elever som gått i observationsklass, sär-
klass eller sinnesslöskola (sammanlagt
ungefär 3 %). Gruppen omfattar även
dem som under blott någon period un-

Tab. VIII. Procentuell fördelning på olika utbildningsformer

	Pojkar			Flickor		
	skh	y 22c	summa	skh	y 22c	summa
Högre utbildning	5,3	4,1	4,6	—	5,6	4,6
Normalklass	50,5	67,6	60,9	62,1	72,6	70,6
Hjälpklass etc.	44,2	28,3	34,5	37,9	21,8	24,8

dervisats i lägre skolform men i övrigt gått i normalklass.

Hjälpklassiffran måste betecknas som synnerligen hög. För hela riket anges antalet hjälpklassundervisade barn till 1,4 % och för det distrikt där antalet barn i hjälpklass är störst till 8,2 %.¹ Även om vi tar hänsyn till att en del av eleverna i vårt material blott under någon tid undervisats i hjälpklass — vilket innebär att procenttalet vid en given tidpunkt bör vara något lägre — måste dock avvikelserna betraktas som fullt tillförlitliga. På det svåraste barnavårdsklientelet i Göteborg har man också funnit liknande siffror — nämligen ca 34 % pojkar och ca 25 % flickor, som gått i hjälpklass eller deltagit i annan särundervisning.²

Fler pojkar än flickor tycks ha åtnjutit hjälpklassundervisning. Skillnaden är i vårt material i det närmaste säkerställd.

Vidare synes för såväl pojkar som flickor gälla att avsevärt många fler av skolhemsklientelet än av de äldre har gått eller går i hjälpklass. Skillnaden är för pojkarnas del säkerställd medan flickgruppen på skolhem är alltför liten för att man skall kunna dra några statistiskt säkra slutsatser. Den större fre-

kvensen hjälpklassbarn inom skolhemsklientelet kan bero på en ökning av antalet hjälpklassplatser sedan yrkesskoleklientelet gick i skolan, eller på att de yngre kunnat placeras i hjälpklass på skolhemmen, vilket ej kunnat ske på hemorten, men den främsta anledningen torde vara att skolhemsklientelet visat större skolsvårigheter än de äldre gjorde under sin skoltid och därför placerats i hjälpklass. I många fall är skolsvårigheterna bland de kraftigaste skälen för ett omhändertagande.

Intellektuella anpassningssvårigheter. Ur lärarutlåtandena har vi hämtat uppgifter om elevernas möjligheter att följa med undervisningen i den klass de gick före intagningen på ungdomsvårdsskola (tab. IX). Vidare har vi låtit respektive lärare redogöra för elevens intellektuella anpassning på ungdomsvårdsskolan. I det senare fallet kommer naturligtvis endast skolhemseleverna i fråga.

Det är uppenbart att även en del av de elever som ej undervisats i hjälpklass — jämför tab. VIII — dock haft

¹ Aktuellt från Skolöverstyrelsen. Nr 9, 1950.

² Elis Reynér: Vanart och asocialitet hos barn och ungdom i medicinsk-psykologisk belysning. Ingår i Göteborgs barnavårdsnämnds ungdomskommittés betänkande 1951.

Tab. IX. Procentuell förekomst av svårigheter att följa med undervisningen

	Pojkar			Flickor		
	skh	y 22c	summa	skh	y 22c	summa
Före intagningen	54,2	37,9	44,3	51,7	46,0	47,1
På uv-skola	32,1	—	—	55,2	—	—

Tab. X. Procentuell förekomst av missanpassningssymtom i skolarbetet

	Pojkar			Flickor		
	skh	y 22c	summa	skh	y 22c	summa
Störande uppträdande etc.						
Före intagningen	78,9	66,9	71,6	44,8	63,7	60,1
På uv-skola	61,6	—	—	48,3	—	—
Skolkning						
Före intagningen	40,5	28,0	32,9	20,7	24,2	23,5
På uv-skola	3,2	—	—	3,4	—	—

svårigheter att tillgodogöra sig undervisningen.

Skolhems klientelet tycks ha haft större intellektuella anpassningssvårigheter än yrkesskoleeleverna hade under sin skolgång.

Pojkarna visar sig ha avsevärt mycket lättare att följa med i undervisningen på ungdomsvårdsskolorna än de haft tidigare.

Uppförandebrister i skolmiljön. Vi har på liknande sätt sammanfört sådana drag som vittnat om bristande emotionell anpassning till skolarbetet, nämligen störande uppträdande, motorisk oro, ouppmärksamhet, brist på intresse etc. Dessutom har vi separat redovisat skolkning (tab. X). Det är naturligtvis vanskligt att draga någon bestämd gräns mellan de emotionella och de intellektuella orsakerna till skolsvårigheter. Ouppmärksamhet och bristande intresse beror säkerligen ofta på intellektuella svårigheter men förekommer naturligtvis också hos dem, som har fullt tillräckliga förutsättningar i begåvningsavseende.

När det gäller pojkarna är uppenbarligen skolhems klientelet mer behäftat med anpassningssvårigheter i fråga om skolarbetet än de äldre var under sin skoltid, medan tendensen hos flickorna är omvänd ehuru skillnaden här inte är statistiskt tillförlitlig. Skolpojkarna är säkerställt mer belastade än flickorna av motsvarande kategori.

Skolkning synes förekomma i påfallande liten utsträckning på ungdomsvårdsskolorna i jämförelse med den tidigare frekvensen. Även de övriga tecknen på bristande anpassning visar en säkerställd minskning hos pojkarna medan någon sådan minskning ej kunnat konstateras hos flickorna.

Anpassningen till kamraterna. Anpassningen till skolgången yttrar sig även i förhållandet till kamraterna. Vi har därför sammanställt sådana företeelser som tyder på svårigheter i anpassningen till skolkamraterna, exempelvis översitteri, svårigheter att komma överens, isoleringstendenser och liknande (tab. XI).

Inga av differenserna mellan de olika grupperna eller mellan könen är statistiskt säkerställda. Dock är även här tendensen den att skolhems pojkarna visar större svårigheter än motsvarande kategori flickor. För såväl pojkar som flickor föreligger en liten, ej säkerställd, minskning i anpassningssvårigheterna till skolkamraterna efter intagningen på ungdomsvårdsskola.

Sammanfattning. Utan tillgång till jämförelsesiffror för anpassningssvårigheterna för icke vanartad skolgång kan vi inte med säkerhet avgöra i hur hög grad vårt material avviker från skolbarn i allmänhet. Ett mycket stort antal i övrigt icke vanartade barn är säkerligen utsatta för liknande anpassningssvårigheter i skolan. Vi kan inte

Tab. XI. Procentuell förekomst av anpassningssvårigheter till skolkamraterna

	Pojkar			Flickor		
	skh	y 22c	summa	skh	y 22c	summa
Före intagningen	83,7	77,8	80,1	68,9	80,7	78,4
På uv-skola	72,1	—	—	58,6	—	—

heller utan vidare bortse från möjligheten att de lärarutlåtanden som våra siffror bygger på i vissa fall kunnat vara tendentiöst färgade. Att en lärare — omedvetet eller ej — överdriver svårigheterna, om han därmed kan bli av med en elev som stör ordningen i klassen, förefaller inte orimligt. Lärarutlåtandena utgör ju en del av det material, på vilket beslutet om intagning på ungdomsvårdsskola grundas.

Även med hänsyn till dessa reservationer är det dock uppenbart att skolgången för en mycket stor del av vårt klientel medför intellektuella och emotionella påfrestningar. I några fall har till och med skolsvårigheter varit den enda anledningen till omhändertagandet. De praktiska erfarenheterna visar också att asocialiteten i många fall gått att klart härleda till anpassningssvårigheter i skolan, vilka drivit barnet till skolning. Känsloupproret mot skolan, sysslösheten och den bristande kontrollen har därefter snart drivit barnet till snatteri och annan vanart. Vi måste dock naturligtvis även i dessa fall räkna med en viss disposition hos barnet, som gör att det söker inadekvata lösningar på anpassningssvårigheterna.

De äldre pojkarna och flickorna visar i stort sett samma frekvens av anpassningssvårigheter under skolgången. För skolhemsklientelet gäller däremot att pojkarna genomgående har svårare att anpassa sig såväl intellektuellt som till skolrutin och kamrater än flickorna av motsvarande kategori. Vidare föreligger för flickorna inte några större olik-

heter mellan skolhemskategorin och de äldre flickorna i detta avseende, medan skolhemspojkarna uppvisar avsevärt större frekvens skolsvårigheter än de äldre pojkarna.

Det förefaller alltså som om skolhemspojkarna skulle avvika från alla de övriga kategorierna i fråga om uppförandet i skolan. Delvis torde detta bero på att klientelet i viss mån är selegerat — vissa skolpojkar omhändertas huvudsakligen just på grund av skolsvårigheter — delvis på att vanarten hos dem inträtt genomsnittligt tidigare och därigenom också mer framträtt inom skolan än hos de äldre. Skolflicksgruppen är alltför liten för att tillåta några säkra slutsatser, och vi kan inte med säkerhet avgöra varför de inte avviker från de äldre flickorna. En tänkbar förklaring är att de yngre pojkarnas vanart i större utsträckning yttrar sig som opposition och trots och därigenom mer kommer till synes inom skolmiljön.

Pojkarnas anpassningssvårigheter visar en tydlig minskning efter placeringen på skolhem medan i flickornas fall endast skolningen visar någon signifikant minskning. Vi kan dock inte utan vidare taga för givet att olikheterna i frekvenserna verkligen ger uttryck för en förbättrad anpassning av samma storleksordning. Även om en mängd faktorer — mindre klassavdelningar och därmed en mer individuellt avpassad undervisning, fler hjälpklassavdelningar, unga och av detta speciella klientel intresserade lärare — strävar till att minska friktionerna i skolan, blir nog kra-

Tab. XII. Procentuell fördelning av stabilitet i yrkesarbete före intagning

	Pojkar			Flickor		
	y 22c	y 22d	summa	y 22c	y 22d	summa
Yrkesinriktad med få arbetsbyten	8,3	—	7,6	11,5	3,7	9,9
Yrkesinriktad med täta arbetsbyten eller med perioder utan anställning	4,4	13,0	5,1	17,1	—	13,6
Ej yrkesinriktad med få arbetsbyten	17,4	—	16,0	12,4	14,8	12,9
Ej yrkesinriktad med täta arbetsbyten eller med perioder utan anställning ..	69,9	87,0	71,3	59,0	81,5	63,6

ven på uppförandet något mindre än i en skola ute i samhället. Ungdomsvårdsskolornas lärare har nog åtminstone delvis tillämpat andra bedömningsnormer. Så har exempelvis blott 6 pojkar av 190 angetts som skolkare på skolhemmen, medan i en vanlig skola en rymning från hemmet eller skolan räcker som kvalifikation för etiketten skolkare. Ungdomsvårdsskolorna redovisar dock dubbelt så många rymmare som skolkare bland skolhemspojkarna — jfr tab. XXXII — och därvid är att märka att det inte rör sig om några tillfällighetsrymmare utan om elever, som snarast kan betecknas som vanerymmare.

Man kan naturligtvis inte generellt hävda att barn blir asociala därför att de har svårt att anpassa sig till skolan, liksom man inte heller med fog kan påstå att alla skolsvårigheter har sin grund i en missanpassning som orsakats av andra faktorer. Skolgången är dock en väsentlig del av barnets liv, och störningar på detta område är utan tvivel ägnade att skapa nya eller förstärka redan bestående anpassningssvårigheter. Det förefaller därför rimligt att antaga att sådana åtgärder som utbyggande av specialundervisningen i form av hjälp- och observationsklasser, inrättande av fler skolpsykologtjänster och tidigare hänvändelse till rådgivningsbyråer skulle vara ägnade att på lång sikt minska ungdomsbrottsligheten.

Yrkesutbildning och arbetsliv

Som yrkesutbildning har vi här definerat "en under längre tid och inom samma yrke bedriven utbildning i skolform eller hos mästare". Före intagning på ungdomsvårdsskola har 6,3 % av de pojkar och 4,6 % av de flickor som varit tillräckligt gamla härför genomgått sådan utbildning. Även om siffrorna är låga torde de dock knappast i större utsträckning skilja sig från övrig ungdom i motsvarande ålderskategori.

Vi har även sökt fastställa stabiliteten i yrkesarbetet (tab. XII). Härvid har 41 pojkar och 19 flickor frånräknats, som haft ingen eller mycket kort tid i förvärvsarbete — t. ex. dem som överförts till yrkesskola direkt från skolhem. Vi har här avsett endast förhållandena före intagningen på yrkesskola. "Yrkesinriktad" har vi ansett den vara som hållit sig inom samma yrkesområde, exempelvis mekaniskt verkstadsarbete, snickeri, hushållsarbete. Med "få arbetsbyten" har vi ansett högst två anställningar i genomsnitt per år efter slutad skolgång.

Huvudparten av vårt klientel är alltså att rubricera som "Hopp-Jerkor". Speciellt tydligt är detta inom 22 d-gruppen, där samtliga pojkar bytt arbetsplats mer än två gånger per år eller längre perioder drivit omkring sysslösa. Även hos flickorna visar 22 d-gruppen större instabilitet även om skillnaden ej är säkerställd. Differen-

serna är lätt förklarliga då ett av skälen för omhändertagande efter § 22 d just är "lättjefullt liv".

Flickorna visar något större inriktning på ett visst yrke, även om differensen ej är statistiskt fullt säkerställd. Detta torde sammanhånga med en snävtare begränsning av yrkesvalsmöjligheterna för flickorna, som till stor del ägnat sig åt hushållsarbete.

Liksom vi i fråga om skolförhållandena räknade med en samverkan mellan svårigheter betingade av skolmiljön och personlighetsstörningar och konflikter av annat slag, bör vi inte heller när det gäller arbetslivet utgå ifrån att den bristande anpassningen alltid är endast ett utslag av en mer allmän asocialitet. Särskilt för de konstitutionellt illa utrustade kan ett felaktigt yrkesval eller en olämplig arbetsplacering innebära svåra påfrestningar, som leder till arbetshämningar och neuroser av olika slag. En utbyggnad av yrkesvägledningen med tillgång till anlagsprövning för de svårare fallen är med säkerhet en betydelsefull profylaktisk åtgärd vid bekämpandet av ungdomsbrottsligheten.

Vanartstyp

Vanartsfaktorer. Ur social utredning, lärarutlåtande, polisrapporter och liknande redogörelser har uppgifter insamlats om hur vanarten manifesterat sig. Därvid har hänsyn tagits endast till vanartsyttringar före elevens intagande på ungdomsvårdsskolan. Bilstöld under en rymning från en ungdomsvårdsskola exempelvis har alltså icke registrerats här. I tab. XIII redovisas frekvenserna för de olika vanartstyperna.

"Allmän svårfostran" avser här sådana mer allmänna uppfostringssvårigheter som gravare trots och oppositionslystnad, vredesutbrott, skadegörelse i hemmet, störande uppträdande och lik-

nande företeelser som ej varit att betrakta som kriminella. Under rubriken "skolkning och andra skolsvårigheter" har förts endast sådana beteenderubbningar, som kunnat anses vara uttryck för vanart, men däremot inte svårigheter att tillgodogöra sig undervisning på grund av bristande intellektuella förutsättningar eller dålig koncentrationsförmåga och inte heller bristande kontakt med kamrater eller liknande. "Eldsanläggning" avser blott sådana fall, där eldsanläggningen varit fullt avsiktlig, men däremot inte vådeld uppkommen genom lek med tändstickor eller brännglas eller på liknande sätt. Gränsdragningen kan dock här stundom ha varit osäker. Med "sexuell vanart" har avsetts icke blott prostitution eller soudenörskap utan sexuell lösaktighet av alla grader. "Vagabondering" gäller dem som under längre tid drivit från ort till ort eller som uppehållit sig inom en storstadsräjong och i båda fallen undanhållit sig ordnat arbete. Under rubriken "annan vanart" har sammanförts sådana vanartsföreteelser som ej täckts av annan rubrik, och som varit av sådan storleksordning att de ej behövt redovisas separat. Hit har exempelvis förts några fall av alkoholism, utpressning och förfalskning. Alkoholism förekom ej i frågeformuläret men har dock omnämnts i flera fall. Vi har dock ej ansett det riktigt att redovisa denna faktor separat då siffrorna skulle bli klart missledande. Spritmissbruk eller åtminstone fylleriförseelser skulle troligen ha blivit angivna i betydligt större omfattning än nu skett, om faktorn varit angiven i formuläret.

Det rör sig här blott om förseelser som varit påtalade i aktmaterialet. Genom att många förseelser aldrig upptäckts eller anmäles har vi anledning att tro att de verkliga frekvenserna på åtminstone en del punkter ligger avsevärt

Tab. XIII. Procentuell förekomst av olika vanartsfaktorer

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Allmän svårfostran	51,6	46,1	21,7	46,8	58,6	54,8	37,0	52,8
Skolkning o. andra skolrubbningsar	45,8	22,2	7,4	30,5	17,2	18,5	18,5	18,3
Billån	4,2	35,2	21,7	22,9	—	1,6	3,7	1,7
Andra egendomsbrott	87,9	89,0	60,8	87,3	69,0	49,9	18,5	48,3
Misshandel	2,6	3,8	8,7	3,6	3,4	—	—	0,6
Eldsanläggning	14,7	5,1	—	8,5	—	—	—	—
Sexuell vanart	4,7	13,0	21,7	10,3	48,2	74,1	92,6	72,8
Vagabondering	5,8	13,6	21,7	11,1	10,3	23,4	55,6	26,1
Annan vanart	1,1	4,7	34,7	4,8	3,4	0,8	3,7	1,7

högre. En sådan vanartsyttring som exempelvis homosexuell eller heterosexuell vanart är av naturliga skäl ofta svårbevisbar även om misstankar finns.

Ser vi till de säkerställda differenserna mellan totalgrupperna finner vi för pojkarna en signifikant övervikt för billån och andra egendomsbrott, medan flickorna överflyglar pojkarna när det gäller den sexuella vanarten och den därmed nära sammanhängande vagabonderingen. Dessa differenser förekommer genomgående även då man jämför de olika undergrupperna med varandra. Denna företeelse bekräftas av alla liknande undersökningar.

Även hos de olika undergrupperna finner vi vissa utmärkande drag. Sålunda förekommer skolrubbningsarna i säkerställt större omfattning hos skolhemspojkarna än i någon annan grupp liksom även eldsanläggning. Bilstölderna visar största frekvens hos yrkesskolepojkar omhändertagna efter § 22 c. En i det närmaste säkerställd minskning av egendomsbrotten föreligger hos 22 d-gruppen, som också redovisar avsevärt lägre frekvens allmän svårfostran. I gengäld ökar den sexuella vanarten och lösdriveriet, liksom också "annan vanart" som här närmast representeras av alkoholmissbruk. De utmärkande dragen för denna grupp har sin grund i principerna för omhändertagandet. För

ungdomar över 18 år med grövre kriminalitet eller med annan kriminalitet som inte är förenad med "oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv" tillgripes andra åtgärder än intagning på ungdomsvårdsskola.

För pojkarna tycks vanarten i viss mån ändra struktur så att de som omhändertags i skolåren visar mer allmän svårfostran och fler skolsvårigheter än yrkesskoleeleverna i 22 c-gruppen, vilken i sin tur överträffar 22 d-klientelet i dessa avseenden. Det förefaller som om detta skulle peka hän mot två skilda vanartstyper: en tidigt inträdande, som yttrar sig bland annat i trots mot auktoriteterna i hemmet och skolan, och en passiv, mer "lättfostrad" vars bristande anpassning inträder när hemmets och skolans stöd och tillsyn upphör och som yttrar sig bland annat i vagabondering, alkoholism och homosexuell prostitution.

Hos flickorna avtar såväl de allmänna uppfostringssvårigheterna som egendomsbrotten i de högre åldersgrupperna, medan den sexuella vanarten och vagabonderingen tilltar, en utveckling som till största delen torde bestämmas av könsmognadsprocessen.

Tidpunkt för vanartens inträdande. På grund av svårigheterna att exakt fixera den tidpunkt då vanarten först uppträdde har vi inskränkt oss till en

Tab. XIV. Tidpunkt för vanartens början

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Före skolåldern	24,2	6,8	4,3	13,3	17,2	5,6	—	6,7
Under skolåldern	75,8	74,0	17,4	72,1	82,8	56,4	44,4	58,9
Efter skolåldern	—	19,2	78,3	14,6	—	37,9	55,6	34,4

indelning i före, under och efter skolåldern (tab. XIV).

Vanarten inträder genomgående senare för äldre klientkategorier. Vidare inträder flickornas vanart senare än pojkarnas. Skillnaderna är statistiskt säkerställda. Vi kan med tämligen hög grad av visshet antaga att detta sammanhänger med att flickornas vanart som helhet mer präglas av sexuella förseelser och därmed är beroende av den fysiska mognaden.

Samhällsreaktioner och behandlingsåtgärder

Placering på ungdomsvårdsskola är blott en av de åtgärder samhället har till sitt förfogande när det gäller tillrättaförandet av vanartad ungdom. Det är tillika en korrektionsform som i allmänhet tillgripes först sedan andra försök visat sig ändamålslösa. Detta innebär att flertalet av eleverna redan före intagningen på ungdomsvårdsskola varit i kontakt med olika samhällsorgan, vilka med skilda medel sökt häva vanarten. Vi skall i det följande redovisa de olika åtgärder som enligt handlingarna vidtagits före elevens intagande på ungdomsvårdsskola.

Tab. XV. Procentuell förekomst av tidigare åtgärder från bun

Pojkar				Flickor			
skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
51,1	77,2	60,9	66,5	24,1	74,2	51,8	62,8

Barnavårdsnämnd. Ansökan om placering på ungdomsvårdsskola göres av barnavårdsnämnden i elevens hemort. Därvid redogöres också i allmänhet för de åtgärder som tidigare vidtagits för elevens tillrättaförande. Dessa kan hänföras till någon av följande kategorier: varning, övervakning eller omhändertagande för skyddsuppfostran. Den sista åtgärden innebär att barnavårdsnämnden övertar vårdnaden av barnet vilket kan betyda intagning på barnhem eller upptagningshem, utackordering eller liknande. Samtliga som placeras på ungdomsvårdsskola är omhändertagna för skyddsuppfostran. Förekomsten av tidigare åtgärder från barnavårdsnämndens sida enligt aktmaterialet redovisas i tab. XV.

Av siffrorna att döma har ett förvänsansvärt stort antal elever intagits på ungdomsvårdsskolor utan att barnavårdsnämnderna först prövat andra åtgärder. Framför allt tycks detta gälla skolhemsklientelet, där såväl pojkar som flickor säkerställt avviker från de övriga.

Enligt den kontrollundersökning för vilken redogjorts i inledningen tycks dock dessa siffror vara något missvisande, och fler åtgärder tycks ha vidtagits än vad som anges i elevens handlingar. Även då barnavårdsnämnderna svarat på en direkt fråga om vilka åtgärder, som vidtagits, uppgår dock fortfarande antalet elever, som intagits på ungdomsvårdsskola utan att andra vägar först prövats, i detta kontrollmaterial till en så hög siffra som nära 23 %.

Tab. XVI. Procentuellt antal åtgärdstyper mot dem som varit föremål för åtgärd

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
1 åtgärdstyp	65,0	49,1	57,1	54,0	100,0	53,3	64,3	57,6
2 åtgärdstyper	30,9	43,8	28,6	39,5	—	40,2	28,6	36,2
3 åtgärdstyper	4,1	7,1	14,3	6,5	—	6,5	7,1	6,2

Om orsakerna till att man inte prövat andra utvägar, innan man beslutat att ansöka om plats på ungdomsvårdsskola, kan vi inte säga mycket med någon större säkerhet. Man kan dock antaga att i vissa fall har vanarten, när den kommit till barnavårdsnämndens kännedom, visat sig vara så grav eller ha pågått sedan så lång tid tillbaka att man ansett det lönlöst att pröva andra åtgärder. Det händer exempelvis att en pojke som åtalats, erhåller villkorlig dom under förutsättning att han intas på ungdomsvårdsskola. Det är också tänkbart att hemmiljön varit undermålig och man ej haft möjlighet till annat miljöbyte än placering på en ungdomsvårdsskola.

Ytterligare en faktor, som kan bidra till att förklara frånvaron av formella åtgärder, förtjänar att nämnas. I många fall — framför allt i mindre samhällen där barnavårdstjänstemännen även haft andra funktioner, exempelvis som folkskollärare och därvid kommit i kontakt med ungdomen — har säkerligen kontakt förelegat mellan barnavårdsnämnden och eleven, men varningar och övervakning har varit av mer informell natur och ej blivit protokollförda.

Av visst intresse är en jämförelse med antalet vidtagna åtgärder — varning, övervakning, omhändertagande för skyddsuppfostran — mot dem som överhuvud varit föremål för åtgärd (tab. XVI). Härvid har blott beräknats de olika typer av åtgärd — varning etc. — som förekommit men icke hur

många åtgärder av samma slag. Om alltså barnavårdsnämnden utdelat tre varningar men ingen annan åtgärd, har detta räknats som en åtgärd osv.

Liksom färre elever inom skolhems-klientelet än inom de övriga kategorierna blivit föremål för annan åtgärd av barnavårdsnämnden före placeringen på ungdomsvårdsskola, så har man också i mindre utsträckning prövat olika slag av åtgärder på detta klientel än på de äldre. Skillnaderna är säkerställda för såväl pojkarna som flickorna.

Rättsvårdande myndighet. En mycket stor del av vanarten är av sådant slag att den leder till polisanmälan eller faller under allmänt åtal. Efter hörande av barnavårdsmyndigheterna avgöres om åtal skall äga rum eller ej. Mot barn under 15 år — som alltså icke uppnått straffmyndighetsålder — anställes icke åtal. Av tab. XVII framgår frekvensen olika åtgärder från rättsvårdande myndighets sida före omhändertagandet. Skolhemsgruppen har icke medtagits eftersom dessa elever som regel icke uppnått straffmyndig ålder. Vidare bör påpekas att omkring en tredjedel av såväl pojkarna som flickorna av kategorin 22 c vid intagandet inte fyllt 15 år. Procentsummorna överskrider 100 då i några fall samma elev varit föremål för olika slag av åtgärd.

Pojkarna har tydligen i något större utsträckning gjort sig skyldiga till upptäckt åtalbar vanart än flickorna men skillnaden är ej i statistiskt avseende säkerställd. Däremot föreligger en statistiskt klar övervikt för pojkarna i

Tab. XVII. Procentuell förekomst av åtgärd från rättsvårdande myndighet

	Pojkar			Flickor		
	y 22c	y 22d	summa	y 22c	y 22d	summa
Ingen åtgärd	65,2	52,2	64,2	73,3	81,5	74,8
Åtalseftergift	31,4	21,7	30,7	26,6	7,4	21,9
Böter	1,7	8,7	2,2	0,8	—	0,7
Villkorlig dom	8,9	30,4	10,4	—	14,8	2,6

fråga om vanart som lett till domstolsförhandling (böter eller villkorlig dom).

Intagning på annan anstalt är ungdomsvårdsskola. En stor del av ungdomsvårdsskolornas elever har redan vid intagningen en viss erfarenhet av anstalter. I många av dessa fall har troligen — ehuru vi ej med säkerhet kan avgöra om så är fallet — barnet placerats på barnhem inte på grund av visad vanart utan på grund av sådana familjeförhållanden som vanskötsel i hemmet, moderns död, hemmets upplösning osv. Vi bör alltså inte utgå från att barnhemsvistelse alltid utgör en reaktion från samhällets sida på visad vanart även om så ofta är fallet, vilket bland annat gäller dem som tillfälligt placerats på de kommunala barnhemmen (delvis s. k. upptagningshem) på grund av vanart och i avvaktan på annan åtgärd. På grund av ofullständiga uppgifter i aktmaterialet har vi dock ej kunnat renodla den grupp som blivit anstaltsplacerad av vanartsskäl.

Pojkarna har i signifikant större utsträckning än flickorna tidigare vistats på annan anstalt än ungdomsvårdsskola.

Av den mångfald förklaringar till detta som skulle kunna tänkas, skall vi bara nämna ett par: barnhemsplacering tillgripes kanske oftare mot vanartade pojkar än mot vanartade flickor; flickor korrigeras kanske lättare på barnhem eller pojkar blir kanske lättare vanartade på grund av barnhemsvistelsen än flickor. Vi kan inte ange någon förklaring som mer sannolik än de övriga.

Tidigare anstaltsvistelse förekommer vidare i en för pojkarnas del säkerställt högre grad hos skolhemseleverna än hos de äldre, men även för flickornas del är skillnaden avsevärd även om den rent statistiskt ligger inom slumpmöjligheterna. Även här har vi flera förklaringar att välja på. Den som ligger närmast till hands och som överensstämmer med tidigare förmodanden är att vanarten uppträtt genomsnittligt senare hos yrkesskoleeleverna, varigenom också färre blivit placerade på barnhem.

Medicinsk-psykiatrisk behandling. En stor del av eleverna har före den läkarundersökning, som är obligatorisk för intagningsproceduren, varit i kontakt med medicinsk-psykiatrisk expertis. Oftast torde det här ha varit genom

Tab. XVIII. Procentuell förekomst av tidigare anstaltsvistelse

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Ingen anstalt	48,4	70,0	87,0	62,6	62,1	83,0	81,5	79,4
Barnhem	48,4	27,6	13,0	36,2	37,9	16,9	7,4	18,9
Sinnesslöanstalt	3,7	1,7	—	2,4	3,4	0,8	—	1,1
Psykopatbarnhem	6,8	3,1	—	4,3	3,4	1,6	14,8	3,9

Tab. XIX. Procentuell förekomst av tidigare medicinsk-psykiatrisk behandling eller undersökning

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Saknas	57,3	69,6	69,6	65,0	75,9	69,3	69,9	69,4
Rådgivningsbyrå	31,6	25,6	21,7	27,7	20,7	18,5	36,6	20,6
Psykiatrisk barnklinik	14,7	8,2	8,7	10,3	10,3	10,5	—	8,9
Sinnessjukhus	—	0,3	—	0,2	—	3,2	7,4	3,3

barnavårdsnämndens ingripande eller genom initiativ från lärares, skolläkares eller skolsköterskas sida som kontakt tagits med respektive rådgivningsbyrå för uppfostringsfrågor. I några fall har observation på psykiatrisk barnklinik eller sinnessjukhus förekommit.

Skolhemspojkar har i en nära säkerställt större utsträckning än de övriga grupperna blivit undersökta av psykiatrisk expertis. I vad mån denna undersökning lett till behandling kan vi inte avgöra, ej heller i vilken omfattning uppfostringsråd från rådgivningsbyrån blivit följda.

Tid mellan första vanartshandlingen och åtgärd. När det gäller att avgöra hur lång tid som förflutit mellan vanartens inträdande och åtgärd påkallad av vanarten, rör vi oss på mycket osäker mark. Vi saknar i allmänhet fixerade uppgifter om vid vilken tidpunkt den första vanartshandlingen uppträdde och om när den första åtgärden vidtogs. Vidare förhåller det sig med säkerhet ofta så att lång tid förflötit innan den, som haft möjlighet att vidtaga någon åtgärd, erhållit kännedom om vanarten. Det är ju också den punkt som

vid kontrollundersökningen visade de största avvikelserna. Det finns alltså skäl att bedöma resultaten med den största försiktighet.

Fler pojkar än flickor synes bli föremål för åtgärd inom 3 månader. Skillnaden är säkerställd. Huvudparten av differensen ligger inom kategorin y 22 c, men även de övriga kategorierna visar övervikt för pojkarna. Detta kan sammanhånga med de typiska olikheterna mellan pojkarnas och flickornas vanartsyttringar. Ett egendomsbrott kommer snabbt till polisens kännedom och barnavårdsnämnden meddelas när förövaren upptäckts, medan den sexuella lösaktigheten kan fortgå länge utan att komma till myndigheternas vetskap.

Längsta tid mellan vanart och åtgärd synes förlöpa för 22 d-klientelet hos såväl pojkarna som flickorna. Deras vanart är mer kännetecknad av asocialitet än av direkt kriminalitet och påkallar därför myndigheternas uppmärksamhet senare. Man kan i många fall i fråga om detta klientel inte heller tala om vanart förrän en viss tidrymd förflutit. Att tala om vagabondering efter en vecas frivillig arbetslöshet är i högsta

Tab. XX. Tid mellan första vanartshandling och åtgärd

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Under 3 mån.	57,1	73,5	46,7	66,6	52,4	42,1	28,0	41,2
3 mån.—1 år	9,7	9,5	13,3	9,7	4,8	23,4	12,0	19,0
Över 1 år	33,1	17,9	40,0	23,7	42,9	34,6	60,0	39,9

Tab. XXI. Allmän psykisk mognadsgrad

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Normal	34,3	28,7	21,7	30,4	51,7	29,8	11,1	30,6
Ej fullt mogen	32,6	38,2	52,2	36,8	17,2	35,5	22,2	30,6
Infantil	33,1	33,1	26,1	32,8	31,1	34,7	66,7	38,9

grad överdrivet, medan beteckningen egendomsbrott efter en stöldturné på en vecka är väl på sin plats.

Sammanfattning. Genomgående synes fler försök ha gjorts i korrigerande syfte med pojkarna än med flickorna, även om differenserna inte alltid är statistiskt beviskraftiga. Härtill finns flera samverkande orsaker. Verksamt bidrar troligen det förhållandet, att flickornas vanart oftast består i sexuell lösaktighet, varför en anstaltsisolering anses vara ett lämpligt sätt att häva vanarten i avvaktan på större psykisk och fysisk mognad. Säkerligen väcker den sexuella vanarten åtminstone på landsbygden större indignation än andra slag av beteenderubbningar, vilket påverkar barnavårdsnämndernas ställningstagande (jfr uppväxtorten, tab. I).

Större delen av ungdomsvårdsskolornas elever har varit föremål för olika försök till resocialisering före omhändertagandet utan att dessa åtgärder haft någon eller åtminstone tillräcklig positiv effekt. Dessa elever utgör alltså de allra mest svårbehandlade ungdomarna i hela landet — fränsett de sinnessjuka och dem som tillförts fångvården.

Uppenbarligen finns emellertid på ungdomsvårdsskolorna en stor grupp elever om vilka man inte vet hur svårpåverkad deras vanart är — därför att man aldrig provat mildare korrektionsmetoder. Det innebär att det på skolorna finns elever, som kanske gått att återföra till ett socialt levnadssätt med betydligt enklare medel.

Anstalter är naturligtvis i sig själv av ondo, men de är ett nödvändigt ont. Den konstlade miljön, den sociala prestigeförlusten, återanpassningssvårigheterna när eleverna lämnar skolan — allt detta och mycket annat tillhör anstaltslivets negativa sidor, som man inte bör utsätta någon för om det inte är absolut nödvändigt. Det borde vara ett oavvisligt krav för intagning på ungdomsvårdsskola att alla tillgängliga mildare behandlingsmetoder och åtgärder först skulle ha prövats.

Psykiskt status

Innan vi övergår till att redovisa de psykologiska variablerna, hänvisar vi till vad som i inledningen sagts om den osäkerhet som oklarheten i bedömningsnormerna medfört. I det föregående har vi övervägande hållit oss till relativt objektiva fakta och lättdefinierbara förhållanden. De psykiska faktorerna är ju mer obestämda till sin natur och bedömningen blir mer subjektiv. På några punkter har vi också varit nödsakade att göra grova schematiseringar för att över huvud kunna redovisa materialet överskådligt. Det är således blott en mycket onyanserad bild av klienteletts psykiska struktur som vi kan ge, och små och enstaka differenser mellan olika grupper eller mindre avvikelser från "normalvärdena" får inte överskattas till sin betydelse.

Allmän psykisk mognadsgrad. Härmed avses enligt instruktionen i vad mån vederbörande gör intryck av att vara allmänt mogen för sin ålder. Det

Tab XXII. Intelligensfördelning

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Övernormal	6,8	5,1	4,3	5,7	3,4	8,1	7,4	7,2
Normal	41,0	49,5	52,2	46,4	44,9	41,2	29,6	40,1
Något underutvecklad	34,3	32,4	34,8	33,3	37,9	32,2	33,4	33,3
Klart underutvecklad	17,9	13,0	8,7	14,6	13,8	18,5	29,6	19,4

påpekades särskilt att den psykiska mognaden ej får sammanblandas med intelligens eller psykisk rörlighet. Enligt den definition variabeln fått kan även en högt begåvad elev vara psykiskt omogen eller infantil. Det "allmänna intrycket" blir naturligtvis en i högsta grad subjektiv företeelse och denna variabel torde höra till de allra vanskligaste i bedömningshänseende.

Icke mer än i runt tal en tredjedel av eleverna bedöms som normalt mogna i förhållande till åldern (tab. XXI). Avvikelserna från det normala ökar i högre ålderskategorier. Företeelsen kan tänkas bero på att bedömarna ställer större krav på högre åldersgrupper. Flickorna i 22 d-klientelet avviker signifikant i fråga om infantilitet från varje annan grupp. Det förefaller rimligt att anta att detta sammanhänger med att mer än $\frac{1}{10}$ av detta klientel uppvisar sexuell vanart (se tab. XIII) — företrädesvis prostitution — för vilken infantilitet och emotionell omogenhet många gånger är en förutsättning. Omvänt kan naturligtvis också tänkas att bedömarna genom förekomsten av prostitution frestats undervärdera den psykiska mognaden.

Intelligens. Tidigare intelligensbestämningar ligger här till grund och följande indelningsnormer har tillämpats: övernormal = IK över 110, normal = IK 91—110, något underutvecklad = IK 80—90, klart underutvecklad = IK under 80. I tveksamma fall har hänsyn tagits till övriga intellektuella prestationsområden och data, exempelvis

skolbetyg, läraromdömen etc. (tab. XXII).

På en normalpopulation skulle vi från kategorin övernormal räknat ha erhållit ungefär procenttalen 25, 50, 19 och 6 respektive.

Resultaten sammanfaller mycket väl med erfarenheter från andra undersökningar på liknande material: intelligensdefekterna är av synnerligen stor omfattning hos vanartad ungdom. Den höga frekvensen av brister i begåvningsutrustningen hos barn, som visat vanart, behöver emellertid inte innebära att undermålig intelligens är en dynamiskt asocialitetsskapande faktor. Snarare torde det förhålla sig så att intelligensdefekter *underlättar* uppkomsten av asocialitet men att orsakerna till denna i huvudsak ligger på det emotionella planet.

Det senaste årtiondets undersökningar har för övrigt också klart bevisat att intelligensen — sådan den kan testmässigt mätas — ingalunda är en gång för alla given, utan att den avsevärt kan modifieras av såväl yttre miljöfaktorer som hemmiljö, utbildning etc. som av inre emotionella förändringar. Redan med hänsyn till att huvudparten av vårt klientel uppenbarligen vuxit upp i en miljö, som präglats av kulturarmod och intellektuell torftighet, skulle vi alltså ha rätt att vänta oss en lägre genomsnittlig intelligensnivå.

Man har som sagt också kunnat påvisa att emotionella störningar kraftigt kan påverka den intelligens som

Tab. XXIII. Psykisk rörlighet

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Snabb	23,1	18,5	17,4	20,2	31,0	18,5	7,4	18,9
Ordinär	43,2	45,9	39,1	44,6	44,9	45,2	33,3	43,3
Trög	33,7	35,6	43,5	35,2	24,1	36,3	59,3	37,8

kommer till synes i testresultaten. Man har sålunda efter framgångsrik terapi mot emotionella personlighetsstörningar hos barn fått följd effekter i form av höjningar av IK med över 40 enheter.¹ Vi kan misstänka förekomsten av sådana intellektuella prestationssänkningar även hos vårt klientel, som uppvisar grava personlighetsstörningar av av olika slag.

Det väsentliga här är dock att klientelet genomsnittligt ligger på en tämligen låg intelligensnivå — oavsett orsakerna till detta — med de svårigheter detta kan medföra för uppfostringsarbetet.

Psykisk rörlighet. Enligt instruktionen avses här närmast den psykiska omställningsförmågan från ett föreställningsinnehåll till ett annat, varvid ytteligheterna representeras av å ena sidan den snabbe, lätrörlige och å den andra av den tröge, häftande som har svårt att koppla om från ett psykiskt område till ett annat. Variabeln skulle bedömas utan hänsynstagande till intelligensnivån.

Bedömningen är här i hög grad subjektiv och osäker, framför allt som det rör sig om en variabel som väl knappast

bedömarna har någon större vana att gradera människor inom. Uppenbarligen är dock en mycket stor del av klientelet i bedömarnas ögon psykiskt trögt (tab. XXIII).

Genomgående är en tendens till större frekvens av tröghet i högre åldersgrupper.

Intressetyp. Vi har här endast skiljt på den praktiskt-manuella och den teoretiskt-intellektuella intresseinriktningen, varjämte vi i en mellangrupp placerat dem som visat sig varken utpräglat praktiskt eller teoretiskt intresserade. Bedömningen har grundats på det dagliga arbetet på skolan under yrkesutbildning eller handräckningssysslor och på fritidsaktiviteten.

Enligt denna bedömning är alltså huvuddelen av eleverna klart praktiskt orienterad i sin intresseinriktning medan de utpräglat teoretiskt intresserade är påfallande få. Man måste nog här räkna inte bara med brist på kulturella och intellektuella stimuli i elevernas tidigare uppväxtmiljö utan även med att också anstaltsmiljön är förhållandevis kulturellt torftig och ger bättre möj-

¹ Nycander: Personlighetsutveckling på vägar, s. 73 ff.

Tab. XXIV. Intressetyp

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Praktisk	47,4	43,4	78,3	46,4	41,4	53,3	55,6	51,6
Indifferent	45,2	53,9	17,4	49,0	58,6	39,5	40,7	42,8
Teoretisk	7,4	2,7	4,3	4,6	—	7,2	3,7	5,6

Tab. XXV. Aktivitetsgrad

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Hyperaktiv	7,9	3,1	4,3	5,0	—	5,6	7,4	5,0
Aktiv	34,2	26,0	8,7	28,3	48,3	23,4	33,3	28,9
Ordinär	34,7	34,9	26,1	34,5	37,9	38,7	59,3	41,7
Passiv	17,4	29,1	47,9	25,5	6,9	21,0	—	15,6
Slö	5,8	6,9	13,0	6,7	6,9	11,3	—	8,9

ligheter för ett tillfredsställande av mer praktiskt betonade intressen. Erfarenhetsmässigt föreligger dessutom ofta från många elevers sida en negativ attityd mot kulturellt och intellektuellt betonade sysselsättningar, vilket kan hämma kamrater, vars intressen annars pekat i denna riktning.

Aktivitetsgrad. Aktiviteten har bedömts efter en femgradig skala med hyperaktiv och slö som ytterlighetspoler (tab. XXV).

Värdena ansluter sig i statistiskt avseende i stort sett till normalfördelningen. Ett undantag härvidlag utgör flickornas 22 d-grupp där bedömningen förefaller något tveklaktig. Man redovisar inte någon flicka med lägre aktivitet än ordinär trots att man anser 60 % av eleverna psykiskt tröga, över en fjärdedel oföretagsamma eller förlamade inför yttre incitament och två tredjedelar i besittning av endast ringa uthållighet etc.!

I övrigt avspeglas en klar tendens till större aktivitet i yngre klientelgrupper.

Uthållighet. Omdömena angående uthålligheten grundar sig i första hand på

iakttagelser under skol- och arbetstid, men hänsyn har naturligtvis tagits också till uthållighet med exempelvis korrespondensstudier och annan fritidsaktivitet.

Uthålligheten är alltså genomgående bedömd som mycket låg. Man bör nog här ta viss hänsyn till att anstaltsituationen knappast är någon arbetsstimulans. Ätminstone för flertalet torde arbetet på anstalten verka mindre lockande än motsvarande arbetsuppgift utom anstalten bl. a. på grund av frånvaron av det ekonomiska incitamentet. Även om man tar hänsyn till att elevernas arbetsinsatser på anstalten är mindre än de skulle vara i annan miljö, är dock differenserna i siffermaterialet av sådan storleksordning att vi med tämligen stort fog kan hävda att vårt klientel är förhållandevis kient utrustat i fråga om uthållighet.

Känsloreaktionernas typ. Möjligheten att beskriva en individs hela emotionella reaktionsmönster genom att pressa in honom under en enkel rubrik är naturligtvis närmast obefintlig. Den indelning, som vi redovisar i det följande,

Tab. XXVI. Uthållighet

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Stor	7,9	2,7	4,3	4,7	—	6,4	3,7	5,0
Ordinär	50,0	43,0	17,4	44,5	75,9	36,3	29,6	41,7
Liten	42,1	54,3	78,3	50,8	24,1	57,3	66,7	53,3

Tab. XXVII. Känsloreaktionernas typ

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Fyllig — varm	7,4	3,4	4,4	4,9	—	8,9	—	6,1
Odeciderad	25,8	23,2	30,4	24,5	17,2	15,3	3,7	13,9
Vek — blöt	21,0	9,9	8,7	14,0	13,8	6,5	3,7	7,2
Känslokall — hård	17,4	17,8	4,4	17,0	20,7	10,5	11,1	12,2
Flack — ytlig	24,7	35,2	13,0	30,3	41,4	30,6	48,2	35,1
Känslokall — hård + flack — ytlig	0,5	4,4	30,4	4,1	6,9	12,9	22,2	13,3
Övriga kombinationer	3,2	6,1	8,7	5,2	—	15,3	11,1	12,2

måste betraktas endast som ett försök att ange det utmärkande draget för den emotionella grundtonen.

Stora svårigheter är förknippade inte bara med ställningstagandet till vad som är det för vederbörande typiska, utan kanske i ännu högre grad med vad termer som känslokyla eller flackhet i känslolivet egentligen innebär. Svårigheterna belyses av att man i ett stort antal fall måst tillgripa kombinationer mellan de olika angivna reaktionstyperna.

Inte mer än omkring en fjärdedel av hela klientelet tycks vara utan direkt påtagliga brister i sina emotionella reaktioner i denna bedömning (kategorierna fyllig-varm och odeciderad). Härvidlag ligger pojkar genomgående något bättre till men skillnaderna är ej fullt statistiskt säkerställda.

Inom samtliga grupper dominerar de flacka och ytliga, varvid flackheten hos flickorna och hos pojkarna i 22 d-gruppen ofta förekommer i kombination med känslokyla och hårdhet.

Reaktionssätt inför yttre incitament. Denna variabel avspeglar en annan dimension av emotionaliteten än den föregående. Medan vi med "känsloreaktionernas typ" närmast avsåg känsloupplevelsernas djup och klangfärg hos individen, vill vi här bedöma i vilken utsträckning hans reaktioner på direkta yttre stimuli är affektbetonade. Omdömena är grundade på beteendet i det

dagliga anstaltslivet och på reaktioner på tillrättavisningar, förbud, kamratkonflikter och liknande situationer, som i ett eller annat avseende innebär en press för individen.

Vi har indelat variabeln i fem grupper med hänsyn till i vilken utsträckning affektiviteten tar sig aktivt uttryck utåt (tab. XXVIII). Naturligtvis innebär inte oföretagsamhet eller "förlamning" inför en yttre situation frånvaron av affekt utan pekar väl snarare oftast på en mycket stark emotionell reaktion, som emellertid verkar hämmande på handlingsförmågan. Den "oberörde" däremot är i mycket liten utsträckning känslöengagerad i sina reaktioner på yttre stimuli. Med "kortslutningsreaktioner" har vi avsett sådana inadekvata retnings svar och lösningar på konflikt-situationer som raseriutbrott, panikreaktioner och liknande.

I ett stort antal fall har kombinationer angivits. Den vanligaste av dessa — lättirritabel + benägenhet för kortslutningsreaktioner — har redovisats under det senare ledet, medan de övriga, sammanlagt 3 % av totala antalet elever, har måst uteslutas då de icke gått att hänföra till någon speciell kategori.

Knappt en tredjedel av pojkarna och knappt en femtedel av flickorna har betecknats som normalt reagerande. För denna variabel torde dock anstalts-situationen vara speciellt betydelsefull, då man har anledning att förmoda att

Tab. XXVIII. Reaktionssätt inför yttre incitament

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Oföretagsam — förlamad	6,0	6,0	18,2	6,5	6,9	9,3	26,9	11,6
Oberörd	18,9	30,1	31,1	26,0	3,4	12,7	15,4	11,6
Normalt reagerande	33,4	30,7	9,1	30,8	41,5	14,4	15,4	19,1
Lättirritabel	23,3	22,4	22,8	22,7	44,8	38,2	30,8	38,0
Benägen för kortslutningsreaktioner	18,4	10,8	18,2	14,0	3,4	25,5	11,5	19,7

anstaltsisoleringen medverkar till att irritation och affektreaktioner lättare utlöses.

Flickorna förefaller vara mer lättirriterade och benägna för kortslutningsreaktioner än pojkarna. Framför allt gäller detta 22 c-grupperna där skillnaderna är klart säkerställda.

En genomgående samgång synes föreligga mellan stegringen i ålder och frekvensen på variabelns "passivitetssida", dvs. oberörd och oföretagsam-förlamad.

Speciella nervösa symtom. Vi har i frågeformuläret i olika sammanhang frågat efter förekomsten av yttre symtom på nervösa störningar, och som exempel har vi därvid angett bland annat dag- eller nattvätning, nagelbitning, sömn- och aptitrubbingar, stamning, tics etc. Uppgifterna förefaller dock i hög grad osäkra, framför allt när det gäller förhållandena före intagningen. Det är sålunda oftast omöjligt att erhålla någon uppfattning om företeelens frekvens och intensitet i det enskilda fallet. Vi har därför ansett det riktigast att inte redovisa dessa uppgifter, om vilkas tillförlitlighet ingen-

ting annat kan sägas med visshet än att den måste betecknas som i hög grad tvivelaktig.

Ett undantag kan dock — med en viss tvekan — göras för nattvätning och nagelbitning vilka företeelser är lätt urskiljbara även för lekmanen. Nattvätning i onormalt hög ålder — i hemmet före intagningen eller på skolan — har sålunda iakttagits hos ungefär var fjärde pojke och var sjunde flicka. Skillnaden är i statistiskt avseende säkerställd. Nagelbitning synes förekomma och/eller ha förekommit hos ungefär var tredje flicka och var femte pojke. Även här är skillnaden säkerställd. Om man vågar en jämförelse mellan frekvenserna före och efter intagningen på ungdomsvårdsskola förefaller prognosen för båda symtomen vara bättre för flickorna.

För undvikande av missförstånd bör påpekas att dessa båda — nagelbitning och sängvätning — i frekvens klart överstiger de övriga nervösa symtomen.

Kontaktattityd. Vi har här avsett elevens förmåga till kontakt såväl med befattningshavarna på anstalten och and-

Tab. XXIX. Kontaktattityd

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Utan kontaktbesvär	57,4	53,2	34,8	53,9	79,3	50,8	44,4	54,4
Likgiltiga för kontakt	6,8	9,9	4,3	8,5	3,5	6,5	11,2	6,7
Med kontaktbesvär	35,8	36,9	60,9	37,6	17,2	42,7	44,4	38,9

Tab. XXX. Ställning i kamratgruppen

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Ledare	17,4	12,3	—	13,6	31,0	16,1	14,8	18,3
Indifferenta	65,2	69,3	52,2	67,0	62,1	58,8	63,0	60,0
Hjordtyp	17,4	18,4	47,8	19,4	6,9	25,0	22,2	21,7

ra vuxna som med sina jämnåriga. Av naturliga skäl har vi här måst inskränka oss till den mer ytliga kontakten, medan möjligheterna att bedöma den djupare känslolokalkontakten med andra människor har varit små. Den goda ytkontakten kan vara av formellt slag och kombineras med stark ovilja att släppa någon närmare in på livet, medan den reserverade och sträva kontaktytan inte utesluter att vederbörande är öppen och tillgänglig mot dem han är närmare bekant med.

I frågeformuläret angavs kategorierna påträngande, öppen-tillgänglig, likgiltig, blyg-försagd, ängslig-misstänksam och sluten-otillgänglig. Då frekvenserna i de olika slagen av kontaktbesvär var för sig är så låga att man ej direkt utifrån dem kan draga några slutsatser, och då den rikliga förekomsten av kombinationer pekar på betydande svårigheter i distinktionen mellan olika typer av bristande förmåga till kontakt, har vi sammanfört samtliga dessa under rubriken "kontaktbesvär". På samma sätt har vi under rubriken "utan kontaktbesvär" sammanfört de påträngande och de öppna-tillgängliga, medan vi separat redovisat de för kontakt likgiltiga, ehuru dessa senare möjligen borde ha hänförts till dem med kontaktstörningar (tab. XXIX).

Vi finner att för i stort sett var tredje elev bereder kontakten med andra människor svårigheter. Det förfaller knappast riktigt att hänföra dessa kontaktsvårigheter enbart till akuta pubertetsfenomen, eftersom de högsta frekven-

serna redovisas i de båda 22 d-grupperna där genomsnittsåldern håller sig omkring 20 år.

Bristande kontaktförmåga torde nästan undantagslöst medföra utestängdhet och ensamhet i högre eller lägre grad, vilket bidrar till att försvåra den sociala anpassningen. Vi är dock knappast berättigade att påstå att elevernas manifesterade missanpassning skulle bero på den försvårade kontakten med omgivningen. Ett orsaksförhållande i motsatt riktning är lika tänkbart, nämligen att kontaktbesvären — vare sig de visar sig som blyghet, misstänksamhet eller avvisande slutenhet — är yttringar av neuroser eller andra mer djupgående personlighetsstörningar, vilka orsakat även vanarten.

Ledarfunktioner. Erfarenheten visar, att det utan ett objektivt mätningssätt ställer sig i det närmaste ogörligt att tillförlitligt avgöra de olika elevernas dominans och ledarposition bland kamraterna i en skolklass eller en anstaltsgrupp av något så när stor omfattning. Detta synes gälla även då bedömaren har långvarig kännedom om eleverna.

De mer högröstade, hårdhänta ledarna, som erhållit sin position genom aggressivitet och större kroppskrafter, är det inte svårt att peka ut. Vanskligare är det med de ytligt sett mindre dominerande, som leder i det tysta i kraft av bättre omdömesförmåga, rikare erfarenheter, större mått av kamratlojalitet eller liknande egenskaper. Deras inflytande är ofta betydligt mer djupgående

Tab. XXXI. Social mognad

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
God	32,6	18,4	—	22,9	6,9	14,5	7,4	12,2
Mindre god	51,0	49,8	73,9	51,4	48,3	53,2	25,9	48,3
Dålig	16,4	31,8	26,1	25,7	44,8	32,3	66,7	39,5

än "despottypens", även om den senare lättare observeras.

Ledarnas motsats är de passiva medlöparna, som saknar eget initiativ och okritiskt följer de mer dominerande kamraternas förslag. Vi har här kallat dem "hjordtyp". Till den indifferent mellangruppen har vi slutligen fört dem som inte visat några utpräglade ledaregenskaper men ändå är alltför självständiga för att hänföras till medlöparna (tab. XXX).

Ledarna är — med undantag för skolhemsflickorna — oväntat få. Kanske kan ovannämnda svårigheter i ledarängivelsen ha medverkat. För båda könen gemensamt är att ju högre ålderskategori, desto mindre är antalet ledare. Det manliga 22 d-klientelet saknar helt elever av ledartyp.

Social mognad. Med "social mognad" menas enligt instruktionen här förmågan att inordna sig i den för åldern normala samvaron människor emellan och motsvara samhällets krav på beteende för den åldersgrupp individen tillhör. Skenbart borde enligt denna definition knappast någon av eleverna kunna anses uppfylla kraven på tillfredsställande social mognad, då de omhändertagits just på grund av bristande social anpassning.

Det förhåller sig dock så att eleven ofta inte kan skrivas ut från skolan så snart han — enligt skolläringens åsikt — fortskridit så långt i sin sociala utveckling att en återanpassning i samhället vore möjlig. Han kanske går i avslutningsklassen, varför ett skolbyte

vore olämpligt; han kanske vill avsluta en pågående yrkesutbildning; det är kanske svårt att anskaffa bostad och lämpligt arbete. Samtidigt bör nog också påpekas att inte alls alla som lämnar ungdomsvårdsskolorna bör etiketteras som "socialt mogna". Deras beteendestörningar behöver ju inte innebära asocialitet eller kriminalitet.

Pojkarna är övervägande bedömda som mer socialt mogna än flickorna (tab. XXXI). De har såväl flera som anses ha god social mognad som färre med dålig. En viss tendens tycks finnas till sämre mognad i förhållande till åldern i högre ålderskategorier, framför allt beträffande kategorin 22 d.

Sammanfattning. När det gäller de psykiska faktorerna är ungdomsvårdsskolornas elever tydligen i de flesta avseenden illa utrustade.

När vi behandlade intelligensen berörde vi i förbigående en mycket väsentlig fråga i detta sammanhang: är vanarten en följd av den bristfälliga psykiska utrustningen och mognaden eller är såväl vanartsutslagen som de psykiska minusvarianterna sidoordnade symtom på en bakomliggande personlighetsstörning?

Frågan är av väsentlig betydelse för hela arbetet på anstalten. I det första fallet är det kanske tillräckligt att inrikta ansträngningarna på en terapeutisk uppträning av de psykiska bristerna, varigenom orsaken till vanarten skulle elimineras eller avsevärt minska i betydelse. Då uppstår ett annat problem: vilka av de psykiska variablerna

Tab. XXXII. Typ av anstaltsanpassning

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Rymmare	6,3	21,5	4,3	15,0	6,9	28,2	37,0	26,1
Eljest svårhanterliga eller opålitliga	15,3	14,3	4,3	14,2	13,8	16,1	7,4	14,5
Problembetonade men ej störande	20,5	19,5	8,7	19,4	34,5	22,6	14,8	23,3
Initiativlöst anstaltsanpassade	17,4	14,0	43,6	16,6	10,3	12,9	22,3	13,9
Förnuftigt anstaltsanpassade	40,5	30,7	39,1	34,8	34,5	20,2	18,5	22,2

är konstitutionellt betingade och därmed relativt oföränderliga och vilka har uppstått genom miljöfunktioner? De konstitutionella svagheter kan vi inte göra mycket åt, de miljöskapade däremot kan ombetingas.

I det andra fallet, då såväl de psykiska bristerna som vanarten är yttringar av djupare personlighetsstörningar i form av neuroser eller andra konflikter, räcker det inte med en behandling av symtomen, det yttre beteendet. Även om vi kunde träna upp de sociala funktionerna, så är naturligtvis risken för disharmoni och återfall fortfarande stor så länge vi inte löst de primära konflikterna.

Troligen förekommer bland ungdomsvårdsskolornas elever såväl dessa skisserade rena typfall som alla kombinationer dem emellan, och troligen kräver varje fall sin speciella behandlingsteknik för att en resocialisering skall kunna uppnås. Men vi rör oss här på osäker mark, diagnossvårigheterna är stora och hypoteserna obekräftade. Det väsentliga är dock att vi inte slår oss till ro i den obevisade föreställningen, att en stor del av klientelet är konstitutionellt så gravt belastat att några behandlingsförsök knappast lönar sig.

Anstaltsanpassning

Frihetsberövandet och isoleringen på anstalt utgör ett mycket kraftigt ingrepp i den unges normala liv. Anpassningen till den nya livsformen försvåras inte

bara av att den måste äga rum under tvång utan även av att åtminstone huvudparten av eleverna är belastade med mer generella anpassningssvårigheter, som redan dokumenterats i det sociala livet i skola, hem och samhälle. Det är därför inte ägnat att förvåna att ett stort antal elever, trots alla åtgärder för att underlätta anpassningen till anstaltslivet, har svårt att finna sig till rätta.

Vi har sökt indela eleverna efter deras allmänna reaktion på anstaltsvistelsen (tab. XXXII). Med "rymmare" har vi avsett dem, som visat en mera regelbunden tendens att inför svårigheter och konflikter avvika från anstalten. Dessa rymningar behöver inte vara förenade med kriminell aktivitet och behöver inte innebära att rymningen med tvång återföres till skolan — tvärtom återvänder han ofta självmant. En enstaka rymning räcker inte för att en elev skall rubriceras som rymmare. Med "eljest svårhanterliga eller opålitliga" eller "störande" har vi avsett de aggressiva uppvigglarna, skadegörarna, slagskämparna och dem som missbrukar permissioner och andra förtroenden — med andra ord dem som har svårt att finna sig i skolans bestämmelser och förordningar. De som är både "rymmare" och "störande" har förts till rymmarkategorin. Gruppen "problembetonade men ej störande" omfattar dem för vilka anpassningen visserligen är svår men där svårigheterna inte tar sig direkt störande uttryck som fallet är

med rymmarna eller uppviglarna. Som exempel kan nämnas enstöringar och sådana som är utsatta för tvångsföreställningar. De "initiativlöst anstaltsanpassade" kännetecknas i stort sett av att de följer minsta motståndets lag och passivt finner sig i anstaltslivet mest därför att det är för besvärligt att spjärna emot. De tillhör ofta de vagabonderande dagdrivarna och återvänder ofta självmant till anstalten, när påfrestningarna ute i samhället blir alltför stora för att de skall orka klara upp dem på egen hand. De "förnuftigt anstaltsanpassade" slutligen finner sig tillrätta med anstaltslivet på ett mer aktivt sätt än de "initiativlösa". De strävar mer medvetet efter att göra det bästa möjliga av situationen och kännetecknas ofta av en stark känsla av samhörighet inte bara med kamraterna utan även med skolan som helhet.

Rymmarna är enligt dessa uppgifter vanligare på flickskolorna i samtliga kategorier. Dock är endast skillnaden mellan 22 d-grupperna säkerställd.

Liksom vi tidigare funnit att skolhems klientelet i flera avseenden ansetts bättre utrustat i fråga om psykologiska egenskaper — psykisk mognad, rörlighet, aktivitet etc. — finner vi också här att den förnuftiga anstaltsanpassningen är störst bland skolhems barnen, vilket gäller både pojkar och flickor. Skillnaderna är dock inte säkerställda.

De initiativlöst anpassade är hos såväl flickor som pojkar flest inom 22 d-gruppen, vilket är lättförklarligt, då den vanart de omhändertagits för — "oordentligt, lattefullt eller sedeslöst liv" — ofta sammanhänger med en allmän "låt gå-mentalitet".

Vi har försökt fastställa i vilka övriga avseenden de olika kategorierna skiljer sig åt. De olika typerna av beteende på anstalten är naturligtvis inte klart avgränsade från varandra, men

vissa karakteristiska drag framträder dock. Av utrymmesskäl redovisar vi här resultaten utan det siffermässiga stödet. Vi har i det följande endast tagit hänsyn till grupperna pojkar på skolhem och pojkar och flickor på yrkesskola, omhändertagna efter 22 c, eftersom de övriga grupperna är alltför små för att en uppdelning på de olika beteendekategorierna skulle kunna utföras.

1. *Rymmarna*. Ätminstone i fråga om pojkarna förefaller det som om rymmarna skulle vara mindre hereditärt och socialt belastade i hemmiljön än de övriga kategorierna. Däremot har tidigare anstaltsvistelse varit något vanligare hos rymmarna.

I fråga om vanartstypen ligger den enda påtagliga skillnaden i att rymmarna företer vagabondering i högre utsträckning än övriga grupper.

I psykiskt avseende är rymmargruppen på de flesta punkter dåligt utrustad. De bedöms bland annat som i stor utsträckning psykiskt och socialt omogna och är intellektuellt svaga — utom flickorna, där rymmargruppen hör till de bättre i intellektuellt avseende. De är vidare i förvånansvärt hög grad passiva och har föga uthållighet.

Rymmarnas emotionella reaktioner är i mycket liten utsträckning normala. De förefaller vara flacka, känslolika och oberörda. Deras kontaktförmåga är tämligen dålig.

2. *Störande*. Dessa har i något större utsträckning än de övriga kategorierna utsatts för miljöbyten under uppväxttiden men visar i övrigt inga påtagliga avvikelser i fråga om familje och uppväxtförhållanden.

Vanarten framträder tidigare hos de störande än hos någon annan grupp. Allmän svårfostran är redovisad oftare hos de störande.

De störande är utan tvekan de mest

aktiva men kännetecknas samtidigt av utpräglat dålig uthållighet.

Den genomsnittliga begåvningsnivån är förhållandevis låg och den sociala mognaden bedömes som dålig. De störande är vidare emotionellt outvecklade och kännetecknas av att de är lättirriterade och benägna för kortslutningsreaktioner.

3. *Problembetonade men ej störande.* Denna grupp förefaller heterogen och visar inga speciella särdrag. Troligen har här samlats beteendetyper av helt skilda slag, som ej gått att hänföra till någon av de övriga kategorierna.

Gruppen är hereditärt och socialt tämligen hårt belastad. I fråga om de psykiska faktorerna intar de problembetonade ett mellanläge, varken utpräglat dåligt eller utpräglat väl utrustade. Ett undantag utgör intelligensen. De hör till de mest begåvade och psykiskt rörliga.

4. *Initiativlöst anstaltsanpassade.* Åtminstone pojkar inom denna kategori har haft sämre uppväxtförhållanden än de övriga. De har i större utsträckning vuxit upp i mer än ett hem och har även i högre grad varit utsatta för inflytande av negativt slag i uppväxtmiljön.

Deras vanart förefaller vara förhållandevis sent inträdande. Vanarten präglas i huvudsak av skolkning och vagabondering. Allmän svårfostran förekommer i påfallande liten utsträckning. Den sexuella vanarten hos flickorna inom denna grupp är avsevärt lägre än inom de övriga kategorierna.

De är bedömda som den intellektuellt svagaste gruppen och är i stor utsträckning betecknade som psykiskt tröga.

De beskrives som mycket passiva medan deras uthållighet tycks vara förhållandevis stor.

Emotionellt visar de den näst de förnuftigt anpassade största frekvensen

normala reaktioner. Kontaktförmågan är tämligen dålig.

I umgänget med kamraterna är de passiva medlöpare och intar mycket sällan någon ledarposition.

Typen är alltså i hög grad präglad av passivitet liksom rymmarna. Däremot är de mycket mer emotionellt stabila. 31 % av de initiativlöst anpassade bedöms som känslomässigt normalt reagerande medan motsvarande siffra för rymmarna är endast 12 %.

5. *Förnuftigt anstaltsanpassade.* Dessa avviker i de flesta avseenden positivt från övriga grupper.

De har i väsentligt mindre utsträckning vuxit upp i storstad och har också varit utsatta för färre miljöbyten än de övriga.

Deras vanart är av något mindre omfattning än de övrigas och senare inträdande.

De bedöms som mer socialt och psykiskt mogna och visar en högre genomsnittlig intelligens. I aktivitetsavseende intar de en mellanställning, är varken hyperaktiva eller slöa, och de har den klart största uthålligheten. Den högsta frekvensen normala känslomässiga reaktioner förekommer hos denna grupp och de har också den bästa kontaktförmågan.

Vi kommer att i den intensivundersökning, som redovisas längre fram, närmare granska dessa olika typer av anstaltsanpassning och med andra undersökningsmetoder och på ett nytt elevmaterial pröva om de samband som vi här funnit äger en mer generell tillämpning.

Behandlingsbehov. Slutligen har vi sökt erhålla en uppfattning om behovet av platser för dem som i vissa bestämda avseenden kräver "särbehandling", dvs. dem som inte med framgång kan behandlas tillsammans med ungdomsvårdsskolornas "normalklientel". Som

Tab. XXXIII. Behov av vårdplatser för olika slag av särbehandling

	Pojkar				Flickor			
	skh	y 22c	y 22d	s:a	skh	y 22c	y 22d	s:a
Särbehandling önskvärd på grund av:								
Psyksiska skäl	60	78	5	143	5	52	9	66
Behandlingsbar fysisk defekt . . .	3	2	—	5	—	3	1	4
Kronisk fysisk defekt	2	3	—	5	—	—	—	—
Alkoholism o. annat giftmissbruk	—	2	1	3	—	2	—	2
Vanerymning	3	20	—	23	1	15	4	20
Ej behandlingsbar å uv-skola . . .	5	13	—	18	1	2	2	5
Summa	73	118	6	197	7	74	16	97
Ej i behov av särbehandling	121	184	17	322	23	55	16	93

”psyksiska skäl” för sådan särbehandling har vi räknat psykopati, svårare miljöskador och neuroser, hjärnskador, höggradig debilitet m. m. Under ”behandlingsbar fysisk defekt” har vi sammanfört sådana fall av vanförhet, sjukdom eller klenhet som kan botas eller kompenseras genom medicinsk behandling — exempelvis sockersjuka — och under ”kronisk fysisk defekt” obotliga, kroniska vårdfall, exempelvis grav invaliditet. Som ett speciellt skäl för särbehandling har vi angett ”vanerymning”. Påpekas bör att sådan särbehandling, som för dessa elever efterlyses, inte med nödvändighet måste bestå i säker isolering på en sluten anstalt. Man har här blott uttryckt ett behov av en lämplig behandlingsform för dessa elever men däremot inte någon åsikt om hur denna behandlingsform skulle gestaltas. Slutligen har vi några elever som ej anses behandlingsbara med ungdomsvårdsskolornas nuvarande resurser. Det rör sig här i huvudsak om mycket grava fall av psykopati och patologiska tillstånd som gränsar till sinnessjukdom men ej kunat beredas plats på sinnessjukhus.

I tab. XXXIII har vi sammanfört de olika platsbehoven. Vi har här föredragit att i varje kategori ange antalet elever i stället för den procentuella fre-

kvensen, varigenom tabellen ger bättre upplysning om det faktiska platsbehovet. Summorna överskrider i några fall det givna antalet elever eftersom stundom flera skäl förelegat för särbehandling.

Naturligtvis är gränsdragningen mellan dem som är i behov av särbehandling och dem som lämpligen kan fostras på skola avsedd för normalklientel mycket vanskligh och siffrorna kan inte ge annat än en mycket vag bild av förhållandena.

II. INTENSIVUNDERSÖKNINGEN

Vi påpekade redan i inledningen att en stor del av huvudundersökningens uppgifter måste betraktas som osäkra. Även om otillförlitligheten inte var större än att vi kunde hysa en tämligen stor tilltro till värdena för en hel grupp, därigenom att de individuella felen i viss utsträckning syntes upphäva varandra (se tidigare exempel om uppfostringstyper å s. 88), så blir förhållandet ett helt annat när vi undersöker de individuella värdena.

Framför allt när vi analyserar sambanden mellan flera osäkra variabler för samma individ eller för en grupp av individer, förstoras felmarginalerna högst väsentligt och utgör närmast en

produkt av felen hos de ingående variablerna.

Vår undersökning av utmärkande egenskaper hos de olika typerna av anstaltsanpassning är ett exempel på en sådan analys av samband mellan olika variabler, och otillförlitligheten i de resultat vi där framlade måste betraktas som ganska stor. Då trots detta resultatet visade en viss konsekvens och gav antydningar om att man här möjligen skulle kunna få uppslag om de väsentligaste problemen för de olika beteendekategorierna och därmed också om den lämpligaste behandlingsformen, beslöts att en grundligare undersökning skulle vidtagas på detta avsnitt.

Det är också tänkbart, att de resultat vi funnit endast gällde det aktuella undersökningsmaterialet och alltså inte hade någon tillämpning på andra individer. Om vi på ett annat material och med tillförlitligare undersökningsmetodik får liknande värden, kan vi vara tämligen säkra på att våra resultat är riktiga och att tillämpningsområdet inte är begränsat blott till en viss population.

Denna intensivundersökning företogs under oktober, november och december 1952, alltså närmare 2 år efter huvudundersökningen, varför elevmaterialet här är helt förnyat. Den omfattar sammanlagt 87 manliga elever från 5 olika yrkesskolor och samtliga är omhändertagna efter § 22 c. Av dessa är 26 betecknade som rymmare, 17 som störande, 22 som initiativlöst och 22 som förnuftigt anstaltsanpassade. Gruppen "problembetonade men ej störande" utelämnades dels på grund av sin heterogena karaktär, dels därför att den även i andra avseenden än anstaltsbeteendet var diffus och ej företedde några utpräglade särdrag.

Rymmargruppen består av regelbundna vanerymmare, men antalet rymnin-

gar varierar naturligtvis med vårdtiden. Rymningar hade varit relativt ovanliga under tiden närmast före undersökningstillfället beroende på den nedgång i rymningsfrekvensen som alltid inträffar före julpermissionerna. Det är därför tänkbart att bland dessa som gjort tillfälligt avbrott i rymningarna med tanke på juledigheten även finns sådana som skulle ha slutat att rymma en lockande hempermission förutan.

Som störande har räknats sådana som, utan att rymma, på andra sätt allvarligt stört ordningen på skolan genom aggressivitet mot personal och kamrater, skadegörelse, kverulans och ovilighet att följa förordningar.

Till de initiativlöst anstaltsanpassade har räknats sådana elever som passivt finner sig i att vistas på skolan utan att dock egentligen ta aktiv del i livet på anstalten. Som typexempel må nämnas sådana som hellre stannar kvar på skolan än de skrivs ut och sådana som frivilligt återvänder till anstalten efter utskrivningen, därför att de tycker att livet i frihet är alltför besvärligt.

Som förnuftigt anstaltsanpassade slutligen har betecknats de elever som uppskattar skolans terapeutiska arbete, tar vara på anstaltens uppbyggande möjligheter och gör det bästa av situationen.

På grundval av dessa definitioner har på respektive skolor rektor och assistenter i samråd utvalt de elever som ingår i undersökningen. Alla elever har naturligtvis inte gått att klassificera på detta sätt och därför har blott de mest typiska för varje kategori kommit i fråga. Härigenom har beteendetyperna blivit mer renodlade än i huvudundersökningen.

Undersökningen omfattade dels bedömningar av variablerna emotionell mognad, kontaktförmåga, aktivitet och psykisk rörlighet, dels en attitydunder-

sökning rörande inställningen till anstalt, personal och kamrater, dels ett intresseschema och slutligen en kamratbedömning för att utröna elevernas popularitet inom kamratkretsen. Vidare förekom intelligenstestning i de fall sådan inte tidigare var utförd.

Några metodfrågor. De i undersökningen deltagande eleverna bedömdes av skolans rektor och assistenter oberoende av varandra efter en 7-gradig skala där 4 borde eftersträvas som medelvärde för den undersökta gruppen. Samma bedömning utfördes även av undersökningsledaren efter ett längre enskilt samtal med varje elev.

De olika variablerna definierades på samma sätt för bedömarna på alla skolor, men ingenting nämndes om vilka resultat man hade anledning att vänta sig för de olika kategorierna. Undersökningsledaren å sin sida visste vid samtalen med eleverna inte vilken kategori de representerade.

Överensstämmelserna i bedömningen måste anses som tillfredsställande. Följande genomsnittsvärden erhålles på interkorrelationerna mellan olika bedömare:

Emotionell mognad ..	+ 0,60
Kontaktförmåga	+ 0,68
Aktivitet	+ 0,53
Psykisk rörlighet	+ 0,51

Varje elevs slutliga poängvärde i dessa bedömningar utgjordes av ett medelvärde av de tre bedömarens poäng. Ett undantag utgör faktorn psykisk rörlighet på en skola, där en bedömare tydligen missuppfattat variabeln och erhållit mycket låga korrelationer med de övriga två bedömare (den ena negativ). I detta fall har medelvärdet beräknats på de båda andra.

Ett spörsmål av viss vikt är här i vilken utsträckning bedömarens påverkas

av förutfattade åsikter om hur de olika beteendekategorierna är beskaffade i dessa variabler.

I någon mån har vi kunnat gardera oss för detta genom den utomstående bedömaren, som ej visste till vilken kategori eleverna hänförts av skolans personal. Hans privata åsikter om exempelvis rymmarens psykiska särdrag har alltså haft mycket små möjligheter att färga av sig på bedömningen. Eftersom hans värden ingår med en tredjedel i elevens poängsumma i varje skattad variabel har åtminstone en minskning skett av inflytandet från obekräftade föreställningar. Vidare underrättades naturligtvis inte bedömarna om de resultat man kunde ha anledning att vänta sig på grundval av erfarenheterna från huvudundersökningen.

Bedömarens förutfattade åsikter kan tänkas påverka bedömningen på två sätt:

1. Åsikterna överensstämmer med de faktiska förhållandena. Om bedömarens föreställningar överhuvud påverkar poängsättningen har man anledning att misstänka att denna tenderar till att i överkant accentuera det verkliga förhållandet. En bedömare föreställer sig exempelvis att alla rymmare måste vara emotionellt omogna, varför han bedömer den individuella rymmarens som omogen, även om en annan individ med exakt samma mognadsgrad men tillhörande de förnuftigt anpassade skulle bedömas som avsevärt mycket mer mogen. Nu har han förmodligen rätt i att rymmarens som grupp betraktat är mer emotionellt omogna än andra kategorier, men differensen blir större än om han gjort en helt objektiv bedömning.

2. De förutfattade åsikterna överensstämmer inte med de faktiska förhållandena. Här tenderar bedömarens poängsättning att göra differenserna

mindre än de verkligen är. Bedömnin-
gen av rymmarnas aktivitet utgör ett
exempel på detta. Den gängse föreställ-
ningen är att rymmarna hör till de
mera aktiva eleverna, varför bedömar-
na följdriktigt poängsätter deras akti-
vit utifrån föreställningen att en rym-
mare å priori är aktiv. Efter vad vi kan
se av intresseundersökningen — som
här ger ett något mera objektiva mått
— är förhållandet närmast det mot-
satta. Följden blir att den faktiska ne-
gativa avvikelser från genomsnittsak-
tiviteten — vi utgår hypotetiskt ifrån att
intresseinriktningen ger ett objektiva
mått — inte bara minskar utan i be-
dömningen till och med blir positiv. Att
en sådan uppfattning är riktig får stöd
i det förhållandet att försöksledaren,
som gjorde sin bedömning utan känne-
dom om vilken beteendekategori ele-
ven hänförts till, uppvisar avsevärt
mycket mer negativa värden än de öv-
riga bedömare på denna punkt.

Hur stor en felkälla av detta slag är,
saknar vi möjligheter att avgöra. Vi vet
inte graden och ibland inte ens rikt-
ningen av bedömarens spekulationer
och vi kan inte heller bestämma hans
förmåga att bortse från de privata teo-
rierna.

Antalet representanter för de olika
kategorierna växlar från skola till skola.
Då dessutom skolorna i andra avseen-
den skiljer sig avsevärt från varandra,
kan resultaten utan speciella försiktig-
hetsmått bli direkt missvisande.

Medelvärdet av de tre bedömarens
skattningar av variabeln aktivitet är
exempelvis på en skola 4,49 och på en
annan 3,57. Låt oss antaga att den för-
sta skolan representeras av 6 rymmare
och 2 störande, som alla har råkat få
exakt medelvärdet 4,49, och den andra
skolan av 2 rymmare och 6 störande,
som alla fått medelvärdet 3,57. Läger

vi ihop dessa råpoäng finner vi att de
8 rymmarna i genomsnitt fått en poäng
av 4,26 och de 8 störande 3,80 — alltså
en väsentlig men helt missvisande skill-
nad, eftersom samtliga representerade
medelvärdet för respektive skola. Exem-
plet är visserligen något överdrivet,
men visar att vi inte kan använda rå-
poängen.

För att eliminera de statistiska olä-
genheterna av sådana felkällor har för
varje skola bedömningar och provre-
sultat omräknats till en standardskala
med 50 som medeltal och 10 som sprid-
ning. Ett sådant förfarande innebär inte
några som helst förändringar i försöks-
personernas inbördes placering, men vi
vinner säkrare värden vid hopsomme-
ringen av resultaten från de olika sko-
lorna eftersom vi gjort deras normer
matematiskt enhetliga och jämförbara.
I det följande är alltså på alla punkter
50 medelvärdet för hela den undersökta
populationen.

Även i denna undersökning gäller att
grupperna är så små att differenserna
måste vara ansevära för att ha statis-
tiskt bevisvärde. Vi möter även ett pro-
blem av delvis annan natur i signifi-
kansberäkningen. Då vi beräknar me-
delvärdet för en del av en population
måste detta påverka medelvärdet för
den återstående delen — såvitt inte de
båda delpopulationerna var för sig har
samma medelvärde som moderpopula-
tionen. Följden blir att när någon av
våra fyra kategorier når ett värde som
i positiv eller negativ riktning avviker
från hela populationens medelvärde,
som genom standardpoängförfarandet
fixerats till 50, så påverkas därigenom
värdena för de övriga kategorierna i
motsatt riktning.

Ett gott exempel på detta erbjuder
bedömningen av aktiviteten, där föl-
jande värden uppnåddes:

Kategori	Medelvärde	
	Standard-poäng	Rå-poäng
Rymmare	50,50	4,18
Störande	53,71	4,82
Initiativlöst anpassade ..	41,59	2,94
Förnuftigt anpassade ..	54,95	4,74
Hela materialet	50,00	4,13

Tydligt har de initiativlöst anpassade genomgående bedömts så negativt i fråga om aktiviteten att alla övriga kategorier har fått genomsnittsvärden av positiv karaktär. Men det kan knappast vara riktigt att här säga att rymmarna är mer än genomsnittligt aktiva. Visserligen stämmer detta rent siffermässigt, men det beror på att de initiativlöst anpassade lagt beslag på så stor del av de negativa skattningarna. Det förefaller rimligare att påstå att rymmarna genomsnittligt är den näst de initiativlöst anpassade mest passiva kategorin, vilket onekligen är en annan sak än att vara mer aktiv än genomsnittet.

Vi är nu intresserade av hur starkt statistiskt bevislagt detta påstående är. De initiativlöst anpassade avviker mycket starkt signifikant från de övriga kategorierna sammantagna. En sådan tudelning av materialet är vi fullt berättigade att göra, medan det ur statistisk synpunkt torde vara tveksamt om vi på samma enkla sätt kan signifikansbestämma differenserna de fyra undergrupperna emellan, bland annat av det skälet, att vi då måste utgå ifrån att medelvärdena för de båda grupper, som vi kontrasterar mot varandra, påverkas på exakt samma sätt av den eller de utelämnade grupperna. Men så behöver tydligen ingalunda vara fallet, eftersom elevfördelningen på de olika kategorierna varierar från skola till skola. Följden har blivit att vi i vissa fall ej kan yttra oss om den statistiska säkerheten.

Emotionell mognad. Denna faktor definierades som "förmågan att låta de känslomässiga reaktionerna styras av intellektuella funktioner", och som minusvarianter angav vi som exempel kortslutningsreaktioner, affekthandlande utan tanke på praktiska konsekvenser etc. Vi kunde lika väl ha använt beteckningen "känslomässig stabilitet" eller något liknande, men valde det mer optimistiska mognadsbegreppet, som dels ger bättre jämförelsemöjligheter med barnets primitivreaktioner, och som dels ger uttryck för vår åsikt att det här verkligen i många fall rör sig om en utvecklingshämning. Följande medelvärden uppnåddes:

Kategori	Medelvärde
Rymmare	43,50
Störande	47,12
Initiativl.	51,95
Förnuft.	57,73

De förnuftigt anpassade avviker positivt i en klart säkerställd utsträckning. Samma gäller i motsatt riktning om rymmarna. Säkerligen är rymningarna också ofta att betrakta som affektreaktioner och mycket sällan förnuftsmässigt motiverade.

Kontaktförmåga. Liksom i huvudundersökningen har vi här blott avsett den mer ytliga, formella kontaktförmågan. Möjligheterna för en utomstående att bedöma djup och varaktighet hos kontakten mellan andra människor är naturligtvis ganska liten. Bedömarna uppmanades att ta hänsyn till förmågan till kontakt såväl med vederbörandes jämnåriga kamrater som med anstaltspersonalen. Vi erhöll följande värden:

Kategori	Medelvärde
Rymmare	47,31
Störande	50,88
Initiativl.	47,18
Förnuft.	55,77

De förnuftigt anpassade är enligt denna bedömning klart överlägsna i fråga om kontaktförmåga och rymmare och initiativlöst anpassade underlägsna. Skillnaden mellan å ena sidan rymmare och initiativlöst anpassade och å den andra störande och förnuftigt anpassade är klart säkerställd. Huvudundersökningens resultat bekräftas alltså på denna punkt.

Aktivitet. Med denna faktor har vi avsett aktiviteten sådan den visat sig såväl i arbetslivet som under fritiden. Aktiviteten torde vara en ganska ospecifik egenskap, och vi fann under resultatinsamlingen att vi rätteligen borde ha gjort en uppdelning i dels målinriktad aktivitet, dels allmänt verksamhetsbehov utan inriktning på något speciellt mål, vilken art skulle kunna exemplifieras av den neurotiskt-motoriskt orolige som ständigt är i farten utan att få någonting uträttat. Vi gjorde dock denna erfarenhet alltför sent för att kunna begagna oss av den. Det intresseschema, för vilket redogöres längre fram, tillgodoser i någon mån dessa synpunkter. De olika kategorierna erhöll följande värden i bedömningen av aktivitetsvariabeln:

Kategori	Medelvärde
Rymmare	50,50
Störande	53,71
Initiativl.	41,59
Förnuft.	54,95

De initiativlöst anpassade betraktas som de mest passiva, följda av rymmarna, vilka dock erhållit ett något högre värde än man kanske haft anledning vänta sig med hänsyn till de övriga undersökningsresultaten. Uteslutet är väl dock inte att skolans bedömare i någon mån betraktat rymningarna som en aktivitetsytring. Undersökningsledaren, som vid sin bedömning inte visste vilken kategori eleverna tillhörde,

har rymmarnas passivitet något kraftigare betonad. Hans värde är: rymmare = 47,33, störande = 55,76, initiativl. = 44,15, förn. = 54,68.

Psykisk rörlighet. Denna variabel definierades på samma sätt som i huvudundersökningen. Bedömningen skulle ske utan hänsynstagande till intelligensen i övrigt. För jämförelsens skull redovisar vi här samtidigt resultaten av intelligenssprövningarna, vilka även de omräknats i standardpoäng.

Kategori	Medelvärden Psykisk rörlighet	Intelli- gens
Rymmare	49,46	49,32
Störande	49,53	51,43
Initiativl.	46,00	46,46
Förnuft.	55,64	53,33

Överensstämmelserna är tydliga, och vid en analys av de individuella värdena visar det sig att bedömare inte kunnat renodla den psykiska rörligheten. Vi erhåller en produkt-momentkoefficient av + 0,50 mellan ps. rörlighet och IK. Det är väl också tveksamt om distinktionen överhuvud är teoretiskt genomförbar, eftersom den psykiska rörligheten och omställningsförmågan måste ha inflytande åtminstone på den testmässigt mätta intelligensen.

Rymmare och störande visar små avvikelser från respektive genomsnittsvärden, medan de initiativlöst anpassade framstår som tröga och relativt obegåvade och de förnuftigt anpassade som både rörliga och tämligen väl begåvade.

Attitydschema. Attitydschemat omfattade 16 olika påståenden rörande förhållandet till kamrater och personal, inställning till omhändertagandet och till skolans möjligheter att påverka individen i positiv riktning etc. Varje påstående var försett med tre alternativsvar uttryckande olika grad av uppskattning och eleven hade att markera det som överensstämde bäst med hans uppfatt-

ning. Svaren poängsattes så att ett odelat positivt omdöme gavs 1 poäng, ett "mellansvar" 2 poäng och ett klart negativt 3 poäng. Påståendena uppdelades i tre grupper: inställning till kamrater, inställning till personalen och inställning till anstalten, dess syften och möjligheter. Liksom tidigare omräknades resultaten till standardpoäng, där högre värde visar mer positiv inställning.

Kategori	Medelvärden av attityd mot		
	anstalten	personalen	kamraterna
Rymmare	45,42	46,92	48,85
Störande	51,59	51,06	51,06
Initiativl.	52,82	50,59	51,82
Förnuft.	51,05	51,77	48,82

Rymmarna framstår genomgående som den mest kritiska kategorien och speciellt kraftigt framträder deras negativa inställning till anstalten. De har i allmänhet en mycket liten tilltro till skolans uppfostrande värde, anser att anstaltsvistelsen närmast gör dem sämre, att endast ett fåtal av de elever som lämnar ungdomsvårdsskolorna verkligen klarar sig i fortsättningen etc. Avvikelsen från övriga kategorier är klart säkerställd. Även i fråga om inställningen till kamrater och personal avviker de negativt men skillnaderna är här inte statistiskt signifikanta.

I övrigt frapperas man av de förnuftigt anpassades — icke säkerställda — skillnad mellan inställningen till kamraterna och den positiva attityden i övrigt. Troligen beror detta på ett avståndstagande från de mindre sköt-samma bland kamraterna.

Intressen. Det intresseschema, som användes, var i första hand avsett att undersöka fördelningen av intresseinriktningen på å ena sidan aktiva sysselsättningar som idrottsutövande, slöjd, hobbyverksamhet, fritidsstudier etc. och å den andra mer passiva sysselsättningar som bio, åskådande av idrotts-

tävlingar, lyssnande på musik. Avsikten var att på detta sätt få ett mera objektivi-tivt mått på den målinriktade aktivite-ten. Visserligen kan en individ utveckla en avsevärd aktivitet när det gäller att "spisa" grammofonskivor, springa på jazzkonserter eller besöka två bioföre-ställningar samma kväll större delen av veckan, men vi har ansett denna akti-vitet artskild från den som tar sig ut-tryckt i exempelvis eget musicerande eller deltagande i amatörteaterverksam-het.

Intresseschemat bestod av 64 olika sysselsättningar fördelade på 16 grup-per om vardera 4 sysselsättningar. Var-je sådan grupp innehöll två exempel på passiva och två exempel på aktiva fritidssysselsättningar. Fp hade till upp-gift att i varje grupp markera de två sysselsättningar som han helst ägnade sig åt. Han kunde alltså inalles uppnå 32 aktiva sysselsättningar.

Allmänt aktiva sysselsättningar.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	47,31
Störande	52,24
Initiativl.	48,55
Förnuft.	52,85

Differensen mellan rymmare och ini-tiativlöst anpassade sammantagna å ena sidan och störande och förnuftigt an-passade å den andra ger i det närmaste statistiskt säkerställd skillnad. Tidigare antydningar om att rymmarna och de initiativlöst anstaltsanpassade skulle vara mer passiva än de övriga katego-rierna stödes alltså.

Vidare har de olika punkterna i in-tresseschemat sammanförts till vissa större sysselsättningsgrupper. Härvid har dock medtagits blott de punkter som överhuvud differentierat mellan de olika kategorierna. Sålunda har exem-pelvis 81 elever av 87 angivit att de tycker om att höra jazz-skivor på gram-

mofon, 80 tycker om att se på motor-tävlingar etc.

Idrott. Omfattar huvudsakligen direkt aktiv idrott som att spela handboll, boxas, träna brottning etc., men också ett visst passivt idrottsintresse t. ex. höra idrottsreferat i radion.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	49,85
Störande	56,18
Initiativl.	45,68
Förnuft.	50,00

De störandes idrottsintresse är alltså avsevärt mycket större än de övrigas liksom de initiativlöst anpassades avviker negativt. Skillnaderna är statistiskt säkerställda.

Praktisk hobbyverksamhet. Omfattar sådana sysselsättningar som modellbygge, radioteknik, trä- och metallslöjd etc.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	49,46
Störande	47,12
Initiativl.	54,50
Förnuft.	48,32

De initiativlösa övervikt i förhållande till de övriga är i det närmaste säkerställd.

Läsning av förströelsenatur. Omfattar veckotidningar, detektivmagasin, äventyrsromaner och liknande.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	49,62
Störande	44,71
Initiativl.	55,81
Förnuft.	48,09

De initiativlösa läser mest, de störande minst. Skillnaderna är klart signifikanta.

Konstnärlig hobbyverksamhet. Omfattar musikutövande, amatörteater, teckning och målning.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	48,11
Störande	49,57
Initiativl.	48,59
Förnuft.	54,50

De förnuftigt anpassades övervikt är i det närmaste säkerställd.

Rent passiva sysselsättningar. Här har sammanförts sådana "sysselsättningar" som att driva omkring på gatorna, sitta på konditori eller restaurang med kamraterna, studera folklivet på gatorna etc.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	53,54
Störande	47,12
Initiativl.	50,23
Förnuft.	48,00

Resultaten bekräftar iakttagelsen att framför allt rymmarna men även de initiativlöst anpassade i större utsträckning än de övriga ägnar sin fritid åt passiva sysselsättningar. Skillnaden mellan å ena sidan rymmare och initiativlöst anpassade och å andra störande och förnuftigt anpassade är i det närmaste signifikant.

Teoretisk-intellektuell verksamhet. Hit har förts exempelvis korrespondensstudier, lära engelska, läsning av facklitteratur, lösa korsord och liknande sysselsättningar.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	47,73
Störande	48,12
Initiativl.	49,36
Förnuft.	54,45

De förnuftigt anstaltsanpassade avviker klart från de övriga och differensen är i statistiskt avseende säkerställd.

Uppenbara olikheter föreligger alltså i intresseinriktningen hos de olika kategorierna. Rymmarna har sin tyngdpunkt i de utpräglat passiva sysselsättningarna och ligger i övrigt i alla av-

seenden något under den genomsnittliga intresseintensiteten. De störande domineras av ett mycket starkt idrottsintresse och får låga värden i de rent passiva sysselsättningarna. Man synes här kunna räkna med ett starkt fysiskt aktivitetsöverskott, som också kommer till uttryck i den "störande" verksamheten. De initiativlöst anstaltsanpassade är avsevärt mycket mindre idrottsintresserade än de övriga och sysslar helst med mer stillsamma saker som praktisk hobbyverksamhet och läsning. De har vidare en tydlig dragning till den passiva sysselsättningstypen. De förnuftigt anstaltsanpassade slutligen utmärks av sitt intresse för mer teoretiskt betonade sysselsättningar som fritidsstudier och för konstnärlig verksamhet i form av teater, musik, teckning och målning. De är tillsammans med de störande de mest aktiva.

Olikheterna i intresseinriktningen kan tänkas vara av betydelse såväl för differentieringen på olika anstalter som för behandlingen. De aggressiva, störande kan med fördel placeras på anstalter med välorganiserad idrottsverksamhet, de initiativlöst anpassade på anstalter med möjligheter till slöjd och hobbyarbeten. Kanske kan man nedbringa rymningarna genom att intensifiera fritidsverksamheten och ge rymmarna intressen, som fyller ut fritiden och som binder dem vid anstalten.

Kamratpopularitet. Samtliga elever på varje skola har deltagit i en bedömning av kamratpopulariteten. Eleverna har fått i uppgift att ange vilka 5 av kamraterna de tyckte bäst om och vilka 5 de tyckte minst bra om. Bedömningen skedde anonymt och samtidigt för alla eleverna så att någon yttre påverkan inte skulle förekomma. De positiva omdömena kallas i fortsättningen för plusröster, de negativa för minusröster.

Antalet avgivna röster varierar något

mellan skolorna, framför allt beträffande minusrösterna. Likaså varierar procentandelen av rösterna som fallit på den grupp, som utvalts för undersökningen. Dessa olikheter elimineras dock genom omräkningen till standardpoäng.

Kategori	Medelvärden för popularitet enligt	
	Plusröster	Minusröster
Rymmare	48,08	49,58
Störande	49,88	44,18
Initiativl.	47,95	52,18
Förnuft.	54,64	52,82

De förnuftigt anpassade dominerar kraftigt i fråga om plusrösterna och har även erhållit färre negativa omdömen än de övriga kategorierna. Såväl rymmare som störande faller något under medelvärdena. De initiativlöst anpassade erhåller få plusröster och få minusröster. De tycks stå i periferin av kamratkretsens intresse och får därför varken positiva eller negativa omdömen i samma utsträckning som de övriga.

Vidare har för varje elev beräknats differensen mellan positiva och negativa omdömen, vilken därefter poängsatts på samma sätt som tidigare.

Plus- och minusröster sammanslagna.

Kategori	Medelvärde
Rymmare	48,27
Störande	46,71
Initiativl.	49,91
Förnuft.	54,82

De förnuftigt anpassade är fortfarande de mest omtyckta och skillnaden är här statistiskt klart signifikant. De anstaltsbesvärliga (rymmare + störande) avviker i det närmaste statistiskt säkert från de övriga.

Tendensen kan belysas även på ett annat sätt: genom att jämföra det faktiska antalet röster som varje kategori erhållit med det antal röster som skulle ha uppnåtts vid en rent matematisk för-

Plusröster.

	Rymmare	Störande	Initiativl.	Förn.	S:a
Verkligt antal	103	88	89	157	437
Förväntat antal	132	88	109	108	437
	(131,80)	(87,66)	(109,37)	(108,07)	
Differens	— 29	0	— 20	+ 49	

Minusröster.

	Rymmare	Störande	Initiativl.	Förn.	S:a
Verkligt antal	79	82	41	45	247
Förväntat antal	74	48	63	62	247
	(73,94)	(48,13)	(63,19)	(61,75)	
Differens	+ 5	+ 34	— 22	— 17	

delning, dvs. utan att någon kategori vore mer populär än någon annan.

Rymmarna erhåller här färre plusröster och fler minusröster än förväntat, de störande lika många plusröster men avsevärt många fler minusröster, de initiativlöst anpassade färre såväl plus- som minusröster och de förnuftigt anpassade slutligen fler plusröster och färre minusröster.

Vilken beräkningsgrund man än väljer framstår gruppen av de till anstalten förnuftigt anpassade eleverna som de mest populära bland kamraterna.

De initiativlöst anstaltsanpassade kommer tydligt i skymundan, är inte särskilt populära men inte heller påfallande impopulära.

De störande avviker obetydligt i fråga om plusrösterna men har avsevärt många fler minusröster än övriga kategorier, rimligen därför att de erhåller minusröster från dem som de riktar sin störande verksamhet och sin aggressivitet emot, medan deras medlöpare gärna ger dem positiva omdömen.

Rymmarna slutligen ligger oberoende av beräkningsmetod under den genomsnittliga populariteten.

Det ställer sig vanskligt att på grundval av dessa resultat dra några säkra slutsatser rörande orsaksförhållandena i den iakttagna samgången mellan an-

staltsbeteende och popularitet hos kamraterna. Det tycks föreligga minst tre möjligheter:

1. Eleverna påverkas i sin bedömning av kamraterna av de värderingar skolans personal och samhället anlägger på deras beteende. Detta kan dock knappast gälla generellt, ty i så fall skulle alla rymmare vara impopulära, men spridningen i rymmargruppen är stor och några rymmare har erhållit höga positiva röstsiffror.

2. Omvänt kan tänkas att eleverna rymmer eller uppträder störande därför att de är mindre omtyckta av kamraterna. För rymmarna kan man exempelvis tänka sig bråk med kamraterna, vilket får dem att lämna skolan, eller en bristfällig emotionell bundenhet till kamraterna, vilken åstadkommer att rymningsimpulserna lättare tar överhanden. För de störande kan man tänka sig en aggressiv protest mot att de inte blir upptagna i kamratkretsen. Samma inskränkningar som under punkt 1.

3. Såväl anstaltsanpassningen som populariteten hos kamraterna är olika utslag av samma djupare liggande anpassningsmöjligheter. Den som kan anpassa sig så bra till kamraternas krav att han blir omtyckt av dem, han kan också anpassa sig till anstaltens krav. Samma inskränkningar som tidigare.

Troligen samverkar dessa faktorer i olika proportioner hos olika individer.

Uppenbarligen vederlägger dessa resultat den på sina håll florerande föreställningen att ungdomsvårdsskolorna bör betraktas som "förbrytarskolor", där de sämre elementen är de klart dominerande bland kamraterna. Tydligt är det i stället oftast så att den positiva känslolinställningen riktas mot de sköt-samma och välanpassade, som väl därigenom också — åtminstone indirekt — påverkar kamraterna i önskvärd riktning.

Sammanfattning

Intensivundersökningens resultat i förening med bearbetningen av huvudundersökningens variabler ger oss en tämligen god bild av de olika kategorierna. Det måste dock påpekas att det rör sig om grupperna som helhet, att individuella undantag naturligtvis kan finnas och att gränsdragningen mellan de olika kategorierna stundom är svår.

1. *Rymmarna* är den sämst utvecklade gruppen. Enligt huvudundersökningen är vanerymmarna i psykiskt avseende dåligt utrustade på de flesta punkter. I intensivundersökningen visar de sig vara emotionellt omogna, ha dålig kontaktförmåga och förmodligen delvis som en följd av dessa egenskaper vara föga populära bland kamraterna. Deras intressen karakteriseras av passiva sysselsättningar under fritiden, och även i övrigt visar de liten aktivitet. Det är också den grupp, som har den mest negativa inställningen till anstaltsvistelsen och den minsta tron på att de genom omhändertagandet kommer att klara sig bättre i framtiden.

Passiviteten och de känslomässiga störningarna är nog de mest relevanta dragen för rymmarna. Den bristande emotionella anpassningen, som bland annat yttrar sig i oförmåga till känslomässigt engagemang inför idéer och personer — kontaktförmågan dålig — gör dem obundna gentemot anstalten, vars påverkningsmöjligheter de inte heller tror på. Samtidigt blir genom de passiva tendenserna den undanglidande flyktreaktionen en naturlig utväg ur anpassningssvårigheterna. Rymmarna är också den kategori som redovisar den högsta frekvensen vagabondering före omhändertagandet. Beteendemönstret är alltså väl intränat.

Mindre avdelningar, större tonvikt på den emotionella kontakten och intensifierad fritidsverksamhet med strävan att skapa sysselsättningsbehov skulle mot bakgrunden av dessa förhållanden kunna bidra till minskade rymningar.

2. *De störande* betecknas också som emotionellt relativt omogna men synes inte ha några egentliga kontaktsvårigheter. De är dock ganska impopulära bland kamraterna. De är aktiva och deras fritidsverksamhet präglas av intressen, där de kan tillfredsställa sitt behov av fysisk aktivitet. De är överlag tämligen positiva i sin inställning till anstaltsvistelsen.

De störande visar enligt huvudundersökningen ett annat slag av emotionella svårigheter än rymmarna. Deras förmåga till känslokontakt och känslomässigt engagerande förefaller större, och genom den större aktiviteten är det dem naturligare att avreagera de personliga svårigheterna inom anstalten än att som rymmarna passivt dra sig undan det som de inte klarar upp.

Placering i tyngre arbete och lämplig fritidsverksamhet kan förmodligen verka dämpande på denna kategori. Vidare ger naturligtvis mindre avdelningar färre möjligheter till konflikter.

3. *De initiativlöst anstaltsanpassade* bedöms som tämligen mogna i emotionellt avseende, vilket troligen samman-

hänger med deras utpräglat stora passivitet, som dämpar den affektiva uttrycksintensiteten. Det är stillsamma och märks föga, har dålig kontaktförmåga, står litet vid sidan av kamratgruppen i övrigt, har ett utpräglat svagt intresse för idrott och sysslar helst med hobbyarbeten och läsning, då de får hålla sig mer för sig själva. I begåvningsavseende framstår de som den sämst tillgodosedda kategorien. Uteslutet är väl inte att detta kan sättas i samband med den bristande energitillgången, som hindrar dem att i en testsituation prestera sitt bästa. De har den genomsnittligt sett mest positiva inställningen till förhållandena på anstalten och kamraterna och personalen där.

Sett i relation till denna grups besvärligare uppväxtförhållanden (71 % sociala eller hereditära belastningsfaktorer i hemmet mot 52 % för de övriga enligt huvudundersökningen) är det kanske möjligt att förstå bundenheten vid anstalten, som gör att de gärna driver tillbaka, när det tar emot ute i samhället, och kanske också den hämmade aktiviteten och isoleringen från kamraterna. Det är inte omöjligt att denna grupp är svårare skadad än de övriga. Åtminstone är prognosen för dessa ofta dålig genom passiviteten och den bristande motståndskraften.

Uppfostringsarbetet bör väl här sträva mot att i större utsträckning inlemma dessa i kollektivet genom exempelvis praktisk gruppaktivitet, gruppterapi o. d.

4. *De förnuftigt anstaltsanpassade* slutligen erbjuder inga problem. De äro i de flesta avseenden välutrustade, bedöms som emotionellt mogna och aktiva och har god kontaktförmåga. De är också de bland kamraterna mest omtäckta.

För denna välanpassade grupp torde anstaltens storlek och liknande faktorer

vara utan större betydelse. Möjligen kan man dock ifrågasätta lämpligheten av att detta klientel måste vistas lika länge på anstalten som de svårare belastade. Rimligtvis borde de kräva kortare vårdtid. Risken för en alltför kraftig anstaltstillvänjning är väl inte alldeles utesluten för detta klientel.

Slutligen vill vi åter erinra om att dessa iakttagelser rör kategorierna som grupper betraktade och att inom varje grupp finns stora individuella variationer. Alla individer har inte de kännetecken, som karakteriserar gruppen som helhet: några rymmare är mycket populära bland kamraterna, vissa initiativlöst anpassade är idrottsintresserade, en och annan förnuftigt anpassad betecknas som passiv etc. Vi får alltså inte låta oss förledas att tro att *alla* individer inom kategorien är beskaffade på ett visst sätt av det skälet att *huvudparten* av individerna är det.

Även om vi alltså kunnat konstatera vissa uppenbara olikheter mellan de skilda elevkategorierna, har tillämpandet av standardpoängmetoden, som varit nödvändig för att göra måttskalorna för de olika skolorna jämförbara, medfört ett speciellt problem.

Antag att det föreligger en faktisk skillnad mellan skolornas genomsnitt i de berörda variablerna även om de tillämpade statistiska metoderna ger siffermässigt samma värde av 50. Det är inte uteslutet att eleverna på en skola verkligen är mer aktiva än på en annan — en differens som kan tänkas uppstå genom en differentiering av elevmaterialet eller genom olika slag av terapi. I så fall vore poängdifferensen berättigad, men detta kan vi inte avgöra utan ett objektivt mätning förfarande. I fråga om intelligensen vet vi att så är förhållandet eftersom differentieringen mel-

lan olika skolor i stor utsträckning sker efter begåvningsnivån. Genomsnittet för IK varierar från 87,3 till 101,9 mellan skolorna.

Vidare har bedömarna fått uttryckliga direktiv att i sin poängbedömning endast ta hänsyn till de elever som på respektive skolor utvalts för undersökningen och att bemöda sig om att ha 4 som medelvärde.

När vi nu vid en sammanräkning av standardpoängen finner, att exempelvis rymmarna i genomsnitt har sämre kontaktförmåga och är emotionellt mer omogna än de övriga kategorierna, så behöver detta — med utgångspunkt från våra siffervärden — inte innebära att alla elever med ett bestämt mått av kontaktsvårigheter och nedanför en bestämd emotionell mognadsnivå under alla omständigheter skulle vara att betrakta som potentiella rymmare. Med säkerhet kan vi endast påstå att på varje skola är det de elever, som *i förhållande till kamraterna på den skolan* har den sämsta kontaktförmågan och är emotionellt minst utvecklade, som löper den största risken att bli rymmare.

Ett sådant påstående stödes av en vanlig grupp-dynamisk iakttagelse. Praktiskt taget alla mänskliga grupper synes strukturera sig så att några individer kommer att stå utanför den egentliga gruppssamhörigheten. De blir "hackkycklingar" eller "nollor" som ingen räknar med. I vårt material tycks rymmarna och de initiativlöst anstaltsanpassade enligt popularitetsundersökningen utgöra huvudparten av dessa. Om alla andra egenskaper är lika är det troligt att de som har sämre kontaktförmåga än kamraterna löper större risk att också bli de som står utanför — oavsett om gruppens genomsnittliga kontaktförmåga är god eller dålig. Samma sak gäller om den emotionella mogna-

den: den som är mer obalanserad än de övriga och har större svårigheter att känslomässigt anpassa sig har också svårare att få anknytning till gruppen — även om alla gruppens medlemmar är emotionellt omogna. Det är också rimligt att antaga att de elever, som har sämre anknytning till kamratgruppen, har lättare att lämna den.

Detta innebär att om en elev rymmer från en skola, därför att han på grund av dåliga kontaktmöjligheter, bristande känslobalans etc. står utanför gruppgemenskapen, så slutar han kanske upp att rymma när han överflyttas till en annan skola, där han inte i samma utsträckning avviker negativt från kamraterna.

Vi har alltså två hypoteser: dels att den kvantitativa förekomsten av en egenskap *i sig själv* står i orsakssamband med beteendetyperna, dels att orsakssambandet är avhängigt av den kvantitativa förekomsten av denna egenskap *i relation till* dess fördelning i gruppen i övrigt.

De mer objektiva variablerna kan kanske ge någon ledning. Om vi undersöker det genomsnittliga antalet angivna passiva fritidssysselsättningar för varje beteendekategori erhåller vi följande värden:

Kategori	Medelvärde
Rymmare	21,54
Störande	20,06
Initiativl.	21,32
Förnuft.	19,91

Differensen mellan å ena sidan rymmare och initiativlöst anpassade och å den andra störande och förnuftigt anpassade är inte fullt säkerställd även om sannolikheten för att den inte är slumpbetonad är tämligen stor.

Genomsnittsvärdena för de olika skolorna fördelar sig på följande sätt:

Skola	Medelvärde		Procentuell förekomst av rymmare och initiativl.
	Samtliga	Rymm. +init.l.	
A	21,38	22,27	52,4
B	21,06	21,50	55,6
C	20,86	21,50	57,1
D	20,59	21,50	58,8
E	19,88	20,22	52,9

Skolorna skiljer sig alltså åt även om differenserna inte är säkerställda. Efter- som detta skulle kunna bero på att skolorna redovisar olika många inom de "passiva" kategorierna rymmare och initiativlöst anpassade, har vi beräknat den procentuella andelen av dessa kategorier på respektive skola. Tendensen visar sig närmast omvänd: ju flera rymmare och initiativlöst anpassade på skolan desto lägre genomsnittligt antal passiva fritidssysselsättningar.

På alla skolor gäller att rymmare + initiativlöst anpassade genomsnittligt anger fler passiva intressen än de övriga grupperna, vare sig elevmaterialet på skolan som helhet har angivit fler eller färre sådana intressen än andra skolor. Således är medelvärdet för rymmare + initiativlöst anpassade på skola E lägre än medelvärdet för samtliga kategorier på alla de övriga skolorna och för skolorna B, C och D överskrider medelvärdena endast obetydligt medelvärdet för hela skola A. Det förfaller alltså inte vara värdet i passivitetsvariabeln i sig själv, som sammanhänger med om en elev rymmer eller ej utan snarare detta värde i förhållande till kamraternas på samma skola. Men differenserna är små och den statistiska bevismakten ringa.

Vi kan hämta ett annat exempel från attityden mot anstaltsvistelsen (ju högre värden, desto mer negativ inställning). För hela materialet är genomsnittsvärdet för rymmare 9,12 och för de övriga kategorierna sammantagna 8,09. Differensen är mycket nära säker-

ställd. På de olika skolorna fördelar sig värdena på följande sätt:

Skola	Medelvärde		Procentuell förekomst av rymmare
	Övriga	Rymmare	
A	8,00	9,00	28,6
B	8,78	9,34	33,3
C	8,43	9,00	28,6
D	9,00	9,40	29,4
E	7,88	8,80	29,4

Olikheterna mellan skolorna är tydligen inte beroende av skillnader i procenten rymmare. På alla skolor är de elever, som rymmer, mer negativt inställda än de övriga, men tydligen skiftar elevernas normer från den ena skolan till den andra. Rymmare på skola E är exempelvis mindre negativt inställda än genomsnittet för samtliga elever på skola D. Vår principiella frågeställning skulle i detta praktiska exempel få följande utformning: "Krävs det en fixerad grad av negativ inställning, lika för alla skolor, för att en elev skall rymma — eller är det de i jämförelse med de övriga kamraterna mest negativt inställda som rymmer?"

Liksom i föregående fall antyder siffrorna att det senare svarsalternativet skulle vara det riktiga, men också här gäller att differenserna är alltför små för att vara statistiskt säkerställda, och vi måste lämna frågan öppen. Tyvärr kan vi ju inte ytterligare pröva våra hypoteser på bedömningsvariablerna, eftersom bedömnarna på varje skola fått samma riktpunkt och strävat efter samma medelvärde.

Frågan har dock en viss betydelse ur differentieringssynpunkt. Om det verkligen skulle förhålla sig så att det alltid är exempelvis de känslomässigt mest instabila på en skola som löper största risken att bli rymmare — oavsett skolans genomsnittliga nivå i fråga om känslomässig stabilitet — skulle vi då vinna något med att samla alla instabila

på samma anstalt? Fortfarande skulle ju på varje skola finnas elever som var instabilare än kamraterna. Omöjligt är å andra sidan inte att en ökad homogenitet i gruppernas psykiska sammansätt-

ning skulle öka den sociala sammanhållningen och skapa en mer positiv attityd gentemot den egna gruppen. Frågan kan dock tydligen inte besvaras utifrån ett teoretiskt resonemang.

Tab. 1. Sammanfattning av resultaten i undersökningen om gruppsammansättning och skolans psykiska miljö. (Se även bilaga 1.)

Skola	Gruppen		Skolans psykiska miljö	
	Medel	Standardavvikelse	Medel	Standardavvikelse
A	12	1,5	1,5	0,5
B	10	1,2	1,2	0,4
C	11	1,3	1,3	0,4
D	13	1,6	1,6	0,5
E	14	1,7	1,7	0,6
F	15	1,8	1,8	0,6
G	16	1,9	1,9	0,7
H	17	2,0	2,0	0,7
I	18	2,1	2,1	0,8
J	19	2,2	2,2	0,8
K	20	2,3	2,3	0,9
L	21	2,4	2,4	0,9
M	22	2,5	2,5	1,0
N	23	2,6	2,6	1,0
O	24	2,7	2,7	1,1
P	25	2,8	2,8	1,1
Q	26	2,9	2,9	1,2
R	27	3,0	3,0	1,2
S	28	3,1	3,1	1,3
T	29	3,2	3,2	1,3
U	30	3,3	3,3	1,4
V	31	3,4	3,4	1,4
W	32	3,5	3,5	1,5
X	33	3,6	3,6	1,5
Y	34	3,7	3,7	1,6
Z	35	3,8	3,8	1,6

Tab. 2. Sammanfattning av resultaten i undersökningen om skolans psykiska miljö och skolans fysiska miljö. (Se även bilaga 2.)

Skola	Skolans psykiska miljö		Skolans fysiska miljö	
	Medel	Standardavvikelse	Medel	Standardavvikelse
A	1,5	0,5	1,5	0,5
B	1,2	0,4	1,2	0,4
C	1,3	0,4	1,3	0,4
D	1,6	0,5	1,6	0,5
E	1,7	0,6	1,7	0,6
F	1,8	0,6	1,8	0,6
G	1,9	0,7	1,9	0,7
H	2,0	0,7	2,0	0,7
I	2,1	0,8	2,1	0,8
J	2,2	0,8	2,2	0,8
K	2,3	0,9	2,3	0,9
L	2,4	0,9	2,4	0,9
M	2,5	1,0	2,5	1,0
N	2,6	1,0	2,6	1,0
O	2,7	1,1	2,7	1,1
P	2,8	1,1	2,8	1,1
Q	2,9	1,2	2,9	1,2
R	3,0	1,2	3,0	1,2
S	3,1	1,3	3,1	1,3
T	3,2	1,3	3,2	1,3
U	3,3	1,4	3,3	1,4
V	3,4	1,4	3,4	1,4
W	3,5	1,5	3,5	1,5
X	3,6	1,5	3,6	1,5
Y	3,7	1,6	3,7	1,6
Z	3,8	1,6	3,8	1,6

Tab. 3. Sammanfattning av resultaten i undersökningen om skolans psykiska miljö och skolans fysiska miljö. (Se även bilaga 3.)

Skola	Skolans psykiska miljö		Skolans fysiska miljö	
	Medel	Standardavvikelse	Medel	Standardavvikelse
A	1,5	0,5	1,5	0,5
B	1,2	0,4	1,2	0,4
C	1,3	0,4	1,3	0,4
D	1,6	0,5	1,6	0,5
E	1,7	0,6	1,7	0,6
F	1,8	0,6	1,8	0,6
G	1,9	0,7	1,9	0,7
H	2,0	0,7	2,0	0,7
I	2,1	0,8	2,1	0,8
J	2,2	0,8	2,2	0,8
K	2,3	0,9	2,3	0,9
L	2,4	0,9	2,4	0,9
M	2,5	1,0	2,5	1,0
N	2,6	1,0	2,6	1,0
O	2,7	1,1	2,7	1,1
P	2,8	1,1	2,8	1,1
Q	2,9	1,2	2,9	1,2
R	3,0	1,2	3,0	1,2
S	3,1	1,3	3,1	1,3
T	3,2	1,3	3,2	1,3
U	3,3	1,4	3,3	1,4
V	3,4	1,4	3,4	1,4
W	3,5	1,5	3,5	1,5
X	3,6	1,5	3,6	1,5
Y	3,7	1,6	3,7	1,6
Z	3,8	1,6	3,8	1,6

BILAGA 2

Vissa statistiska uppgifter

Tab. 1. Storleken av jordbruk och trädgårdar vid yrkesskolor för manligt klientel

Skola	Areal		Normala antalet nötkreatur (ungdjur inräknade)	Antal växthus
	hektar åker	hektar trädgård		
Lövsta	50	2	32	1
Långanäs	30	0,4	28	2
Fagared	17	2	17	—
Forsane	49	1,5	35	2
Sundbo	37	1	35	2
Johannisberg	28	0,9	20	2
Råby	25	5	35	2
Margretelund	105	0,5	80	—

Tab. 2. Fördelningen av personalen vid ungdomsvårdsskolorna i slutet av 1952 i 12:e och högre lönegrad efter kön och civilstånd

Civilstånd	Pojskolor			Flickskolor		
	män	kv	s:a	män	kv	s:a
Gift	149	2	151	19	12	31
Ogift	17	27	44	1	69	70
Summa	166	29	195	20	81	101

Tab. 3. Antalet befattningshavare i olika personalkategorier som under tiden 1 oktober 1951—30 september 1952 avgått från sina befattningar av annan orsak än uppnådd pensionsålder

Personalkategori	Anställningens varaktighet						Tillhoppa		
	under 1 år		1—3 år		över 3 år				
	män	kv	män	kv	män	kv	män	kv	s:a
Assistenter	0	1	1	2	0	0	1	3	4
Folkskollärare	0	0	0	0	0	2	0	2	2
Lärarinnor i hushållsg.	—	2	—	3	—	2	—	7	7
Övrig undervisande personal	0	0	0	0	1	0	1	0	1
Vårdare	0	2	5	4	1	1	6	7	13
Övr. vård- och ekonomipersonal med und. av kontorspersonal o. ekonomibiträden	0	0	0	0	3	2	3	2	5
Summa	0	5	6	9	5	7	11	21	32

Tab. 4. Uppgifter lämnade av ungdomsvårdsskolornas rektorer beträffande olika kategorier av övervakare för de den 1 december 1952 villkorligt utskrivna eleverna

Övervakare	Antal			I %		
	pojkar	flickor	tillhopa	pojkar	flickor	tillhopa
Befattningshavare vid skolan	65	34	99	12,3	12,2	12,2
Eftervårdskonsulent	5	3	8	0,9	1,0	1,0
Tjänsteman vid socialvårdsbyrå eller annan "byråövervakare"	229	119	348	43,2	42,7	43,0
Arbetsgivare	20	8	28	3,8	2,8	3,5
Annan enskild person	182	102	284	34,3	36,6	35,1
Saknade övervakare	29	13	42	5,5	4,7	5,2
Summa	530	279	809	100,0	100,0	100,0

Tab. 5. Boplatsen den 1 december 1952 för samtliga villkorligt utskrivna elever

Boplats	Antal			I %		
	pojkar	flickor	tillhopa	pojkar	flickor	tillhopa
I föräldrahemmet	346	108	454	65,3	38,7	56,1
Hos andra anhöriga än föräldrarna	16	16	32	3,0	5,7	4,0
I I.O.G.T:s inackorderingshem	24	0	24	4,5	0	3,0
I annat inackorderingshem	14	13	27	2,7	4,7	3,3
Hos arbetsgivaren	91	100	191	17,2	35,8	23,6
I egen (eller tillsammans med annan) förhyrd bostad	34	41	75	6,4	14,7	9,3
På annat sätt	5	1	6	0,9	0,4	0,7
Summa	530	279	809	100,0	100,0	100,0

Tab. 6. Orsak — eller bidragande orsak — till återtagningar till skolorna av villkorligt utskrivna elever under år 1952

Orsak	Antal			I % ¹		
	pojkar	flickor	tillhopa	pojkar	flickor	tillhopa
Brottsligt förfarande på arbetsplatsen ...	8	10	18	3,7	10,0	5,7
Allmän misskötsamhet av arbetet ²	31	24	55	14,4	24,0	17,5
Arbetsvilja ²	39	22	61	18,1	22,0	19,4
"Rymning" från arbetet ²	20	30	50	9,3	30,0	15,9
Svårigheter att anskaffa nytt arbete ...	22	2	24	10,2	2,0	7,6
Brottsligt förfarande utanför arbetsplatsen	97	9	106	45,1	9,0	33,7
Spritmissbruk	7	7	14	3,3	7,0	4,4
Sexuell vanart	4	29	33	1,9	29,0	10,5
Allmän vantrivsel på utskrivningsorten	4	3	7	1,9	3,0	2,2
"Trassel" med bostadsförhållandena ..	11	4	15	5,1	4,0	4,8
Behov av vila och rekreation	1	8	9	0,5	8,0	2,9
Annan orsak	19	16	35	8,8	16,0	11,1

¹ Procentsumman överstiger 100, då i många fall mer än en faktor angivits.

² Icke mer än en av faktorerna allmän misskötsamhet av arbetet, arbetsvilja och "rymning" från arbetet har angivits för varje elev.

Tab. 7. Tid mellan villkorlig utskrivning och återtagning till skolan.
Uppgifterna avser de år 1952 återtagna eleverna

	Antal månader							Samtliga
	högst 1	1—2	2—3	3—6	6—12	12—18	över 18	
<i>Absoluta tal:</i>								
Pojkar	24	36	24	49	53	12	17	215
Flickor	24	15	11	20	19	8	3	100
Samtliga	48	51	35	69	72	20	20	315
<i>Relativa tal:</i>								
Pojkar	11,2	16,7	11,2	22,8	24,6	5,6	7,9	100
Flickor	24,0	15,0	11,0	20,0	19,0	8,0	3,0	100
Samtliga	15,3	16,2	11,1	21,9	22,9	6,3	6,3	100

BILAGA 3

Specifikation av vissa byggnadskostnader m. m.

Kostnadsberäkning av nybyggnad av elevavdelning och bostadshus vid Eknäs yrkesskola, Enköping

Ny elevavdelning inkl. kök och matsal för skolans samtliga elever ..	175 000:—	
Bostadshus 2 × 45 m ²		
Elementhus	44 000:—	
Grunder m. m.	17 500:—	61 500:—
		<hr/>
Bostadshus 65 m ²		
Elementhus	28 000:—	
Grund	16 500:—	44 500:—
		<hr/>
Planeringsarbeten		8 000:—
Ny pump med reningsanordning		15 000:—
Omläggning av el-nätet		10 000:—
		<hr/>
		314 000:—
Arvoden, administration och oförutsett, 12 % (ca)		37 500:—
		<hr/>
	S:a Kronor	351 500:—

Stockholm den 17 september 1953.

Sten Jonson

Kostnadsberäkning av nybyggnad av terapiverkstad vid Lövsta skolhem och yrkesskola, Vagnhärad

Byggnadens volym 800 m ³		
Byggnadsarbeten, 800 m ³ à 95:—		76 000:—
V. V. S. installationer, 800 m ³ à 20:—		16 000:—
El-installationer, 800 m ³ à 10:—		8 000:—
		<hr/>
		100 000:—
Utvändiga ledningar och planeringsarbeten		7 000:—
		<hr/>
		107 000:—
Arvoden, administration och oförutsett, ca 12 %		13 000:—
		<hr/>
	S:a Kronor	120 000:—

Stockholm den 17 september 1953.

Sten Jonson

Kostnadsberäkning av tillbyggnad av verkstad vid Långanäs yrkesskola, Eksjö

Volym.

$$9,4 \times 8,7 = 82 \text{ m}^2 \times 4 = 330 \text{ m}^2$$

Byggnadsarbeten, 330 m ² à 95:—	31 500:—
V. S. & vent., 330 m ² à 20:—	6 500:—
El-installationer, 330 m ² à 10:—	3 000:—
	<hr/>
	41 000:—
Utv. ledningar och planering	2 000:—
	<hr/>
	43 000:—
Arvoden, administration och oförutsett, 12 %	5 200:—
	<hr/>
	S:a Kronor 48 200:—

Stockholm den 15 september 1953.

Sten Jonson

Kostnadsberäkning av ombyggnad vid Forsane yrkesskola, Frändefors

Förändring av del av stallbyggnad till mekanisk verkstad	37 000:—
Arvoden, administration och oförutsett, 12 %	4 500:—
	<hr/>
	S:a Kronor 41 500:—

Stockholm den 18 september 1953.

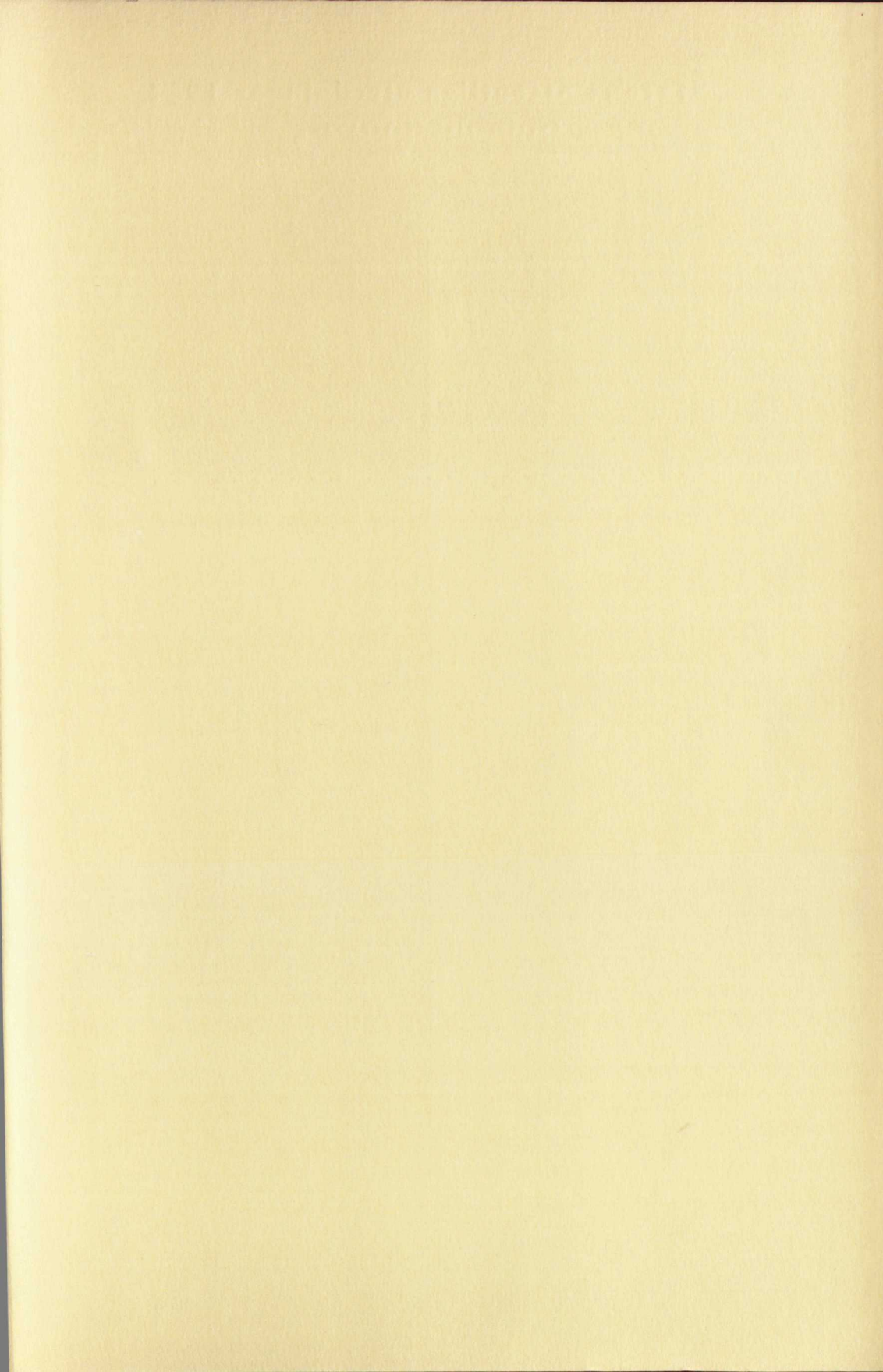
Sten Jonson

Kostnadsberäkning av ny- och ombyggnad vid Sundbo yrkesskola, Västanfors

Nybyggnad av bilmekanisk verkstad	
Byggnadskostnad inkl. yttre ledningar och planeringsarbeten	96 000:—
Ombyggnad av snickarverkstad till murarverkstad	10 000:—
Ombyggnad av elevhemmet Herrgården	55 000:—
	<hr/>
	161 000:—
Arvoden, administration och oförutsett, 12 %	19 000:—
	<hr/>
	S:a Kronor 180 000:—

Stockholm den 17 september 1953.

Sten Jonson

Statens offentliga utredningar 1954

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Stans och kommunernas finansväsen.

Politi.

Rationalekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektivkommittén. 2. Kollektivhus. [3]
Socialförsäkringsutredningen. 2. Moderskapsförsäkring m. m. [4]
Vården vid ungdomsvårdsskolorna. [5]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt. .
Svensk namnbok 1954. [1]
Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för ör att
främja det svenska musiklivets utveckling. [2]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.